

ғылыми-әдістемелік журнал

научно-методический журнал

СОҚПАҚ

тропинка

№1 (114) ақпан 2025 жыл

Шоқан **190** жыл
Уалиханов

✉ Eurasia_centre@mail.kz
f www.facebook.com/tourism07.kz/

globe tourism07.kz
📷 instagram.com/tourism07.kz/

Құрметті «Соқпақ» журналының ұжымы, оқырмандар!

Сіздерді Батыс Қазақстан облысы балалар-жасөспірімдер туризм және экология орталығының «Соқпақ» журналының жаңа шығарылымымен және 20 жылдығымен құттықтаймыз!

Еліміздегі мектептен тыс білім беру мекемелерінің арасында өзіндік орны бар, білім алушыларға туризм, өлкетану және экологиялық білім беруде көптен бері зор еңбек етіп келе жатқан орталықтың «Соқпақ» журналы білім беру үрдісінде маңызды рөл атқарады. Журналдың беттерінде жарияланатын материалдар оқушыларды салауатты өмір салтына тәрбиелеуге, олардың дене тәрбиесі мен денсаулығын жақсартуға, сонымен қатар, табиғатты сүюге, қоршаған ортаны қорғауға баулиды.

Балалар туризмі өлкетанумен тығыз байланысты екенін жақсы білеміз. Оның мақсаты – жаратылыстану ғылымдары саласындағы білімді кеңейту, денсаулықты нығайту, шынықтыру, белсенді демалыстың тиімді нысанын қалыптастыру, өмірлік маңызды қасиеттерді дамыту. «Соқпақ» журналы осы мақсаттарға жетуге үлкен үлес қосады.

Балалар туризмін дамытудың басты мақсаты – келешек ұрпақты жігерлі де қайсар, өз өлкесін шынайы сүйетін патриот, өз елінің дәстүрлері мен тарихын, мәдениетін құрметтейтін, салауатты өмір салтын ұстанатын ұрпақты тәрбиелеп шығару. Бұл мақсатқа жетуде «Соқпақ» журналының рөлі ерекше.

Журналдың әрбір шығарылымы оқушылардың отансүйгіштік сезімдерін оятып, өз өлкесін танып білуге, экологиялық мәдениетті қалыптастыруға бағытталған.

«Соқпақ» журналындағы мұғалімдер мен тәрбиеші-әдіскерлердің озық іс-тәжірибелері білім беру үрдісінде кеңінен қолданылып отыр. Журнал ұжымына табысты іс-әрекет, педагогика саласындағы озық тәжірибелерді дәріптей берулеріне тілектеспіз.

«Qazaq Geography» ұйымы сіздердің жұмыстарыңызға сәттілік тілейді. «Соқпақ» журналына білім берудегі тынымсыз еңбектеріңіз үшін алғыс білдіреміз. Сіздерге шығармашылық табыс, жаңа идеялар мен толағай жетістіктер тілейміз!

Құрметпен,
«Qazaq Geography»
басқарма басшысы

Айгерим Мусагажинова

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АҚПАРАТ
МИНИСТРЛІГІНДЕ 01.12.2003 ЖЫЛЫ ТІРКЕЛІП,
№4482-Ж КУӘЛІГІ БЕРІЛГЕН.
24.12.2021 ЖЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ ДАМУ
МИНИСТРЛІГІНІҢ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ
ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЕСЕБІНЕ № КЗ40VPV00044511
ҚАЙТА ТІРКЕЛДІ.

Таралым аймағы: Қазақстан Республикасы

№1 (114), ақпан 2025 жыл

МЕНШІК ИЕСІ: МКҚК «Батыс Қазақстан облысы әкімдігі
білім басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризм
және экология облыстық орталығы» (келесіде – БҚ
ОБЖТЖЭО)

Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының
қолдауымен жылына 6 рет шығады.

Журналдың негізін қалаушы:

Фомин Виктор Павлович - А.А.Остапец – Свешников
атындағы Халықаралық балалар-жасөспірімдер туризм
және өлкетану академиясының (келесіде – А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭА) академигі, п.ғ.к.

Шеф-редактор: **Беккалиев Ғалым Ибатоллаұлы** – Батыс
Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының балалар
мен жасөспірімдер туризм және экология облыстық
орталығының директоры (келесіде – БҚОБЖТЖЭО)

Кеңес мүшелері:

Жұмаев Максат Сағынтайұлы – белгілі Қазақстан
альпинисі, альпинизм бойынша Халықаралық деңгейдегі
Спорт шебері, БҚО-ның құрметті азаматы

Смирнов Дмитрий Витальевич – п.ғ.д., А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭА-ның президенті

Мазбаев Орденбек Білісбекулы - г.ғ.д., А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭА-ның академигі

Никитинский Евгений Сергеевич – п.ғ.д., «Тұран-
Астана» университетінің профессоры

Абдулхаиров Абджемил Закерьянович – п.ғ.к., доцент,
А.А.Остапец-Свешников атд. ХБЖТЖЭА-ның Крым
аймақтық филиалының төрағасы

Шаяхметов Асхат Галиевич - А.А.Остапец-Свешников
атд. ХБЖТЖЭА-ның академигі

Редакция алқасы:

Г.З.Усағалиева – ОБЖТЖЭО директорының ОӘЖ
жөніндегі орынбасары

А.Б.Мукашева - ОБЖТЖЭО директорының ОТЖ
жөніндегі орынбасары

К.Е.Неталиева - ОБЖТЖЭО туризм және қауіпсіз
маршруттар бөлімінің меңгерушісі,

Р.С.Альмұханова – ОБЖТЖЭО өлкетану бөлімінің
меңгерушісі

Н.Б. Байсариева - ОБЖТЖЭО экологиялық туризм
бөлімінің меңгерушісі

Р.Е.Нұрманов - ОБЖТЖЭО спорттық бағдарлау бөлімінің
меңгерушісі

В.В.Мазуренко - ОБЖТЖЭО спорт және дене шынықтыру
бөлімінің меңгерушісі

Нөмірмен жұмыс жасағандар:

Қайрлиева Қ.Ж. - бас редактор

Гатауов Н.Х. - корректор

Қушеккалиев Ж.Н. - дизайнер, беттеу

Журнал редакциясының пікірі жарияланым авторларының
пікірімен сәйкес келмеуі мүмкін.

Қолжазбалар рецензияланбайды және қайтарылмайды.

Жазылым индексі

Жеке жазылушы – 75184

Мекемелер мен ұйымдар – 25184

Редакция мекен - жайы:

090004 Қазақстан Республикасы, Орал қ.,

Исатай батыр көшесі, 71/1

Тел.(7112) 52-59-42, 52-58-91

e-mail: evrasia_centre@mail.ru

www: tourism07.kz

Форматы А4 210 x 279 мм, офсетті басып шығару.

Тапсырыс № 1

Таралымы 420 дана

«POSTMAN PR» БҚО,

Орал қ., пр.Нұрсұлтан Назарбаев 206

ӨЛКЕТАНУ - КРАЕВЕДЕНИЕ

Абдулхаиров А.З.

Артек – «Республика пионерия».....2

Қайрлиева Қ.Ж.

Ұлы ғалымның мұралары.....6

Сулименова Г.З.

Әлжан сор көлі - бірегей денсаулық орны.....11

МУЗЕЙТАНУ-МУЗЕЕВЕДЕНИЯ

Курумбаев А.Ш.

Интернет сайттарды қосымша білім беру педагогтерінің

өлкетану жұмыстарында пайдалану: мүмкіндіктер мен

қиындықтар.....13

Есенгалиева Г.Е.

Тарихи – мәдени ескерткіштерді қорғау және

пайдалану түрлері.....17

Сюндюкова А.М.

Мектеп музейі білім беру жүйесінің маңызды факторы.....22

Абдрахманова А.К.

Музей және мұра: зерттеу, сақтау және насихаттау.....25

ТУРИЗМ

Мазбаев О.Б. Галиакбаров Е.Э.

Пионеры детского туризма Казахстана:

вклад ветеранов в развитие национальной идентичности.....27

Мукашева А.Б.

Развитие детско-юношеского туризма.....30

ГЕОЛОГИЯ

Якименко Г.А., Баландина Е.А.

Геологи – рабочая профессия34

ӘДІСТЕМЕ – МЕТОДИКА

Сарсенгалиев Ф.С.

Экспериментальная учебная программа туристско-краевед-

ческого кружка «Приуральевед».....38

Курумбаев М.Ж.

Қосымша білім беру: маңызы, мақсаты және дамыту жолдары.43

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКА-

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА

Оразова І.С.

«Тарихқа саяхатimes» квест ойыны.....45

Мухтарова Ж. А.

Спорттық бағдарлау жарысының элементтері.....47

Тлекқабылова Р.С.

Қышқылдық жауын-шашын мәселесі.....52

СПОРТ

Ненашев А.В., Панфилов П.Н.

Подвижные игры в школе.....54

ІСКЕРЛІК ПАПКАСЫ - ДЕЛОВАЯ ПАПКА

VII облыстық «Хрустальды шоқыр» жүлдесінің байқауын

өткізу ЕРЕЖЕСІ59

ТУРИСТІК ЖАҢАЛЫҚТАР-ТУРИСТСКИЕ ВЕСТИ

«Туристтік-өлкетану қызметіндегі білім беру сапасының

менеджменті: стратегиядан практикаға» семинар-кеңесі.....62

«Мектеп музейінің білім беру кеңістігіндегі рөлі»

семинары.....63

АБДУЛХАИРОВ

Абжемиль Закерьянович
к.п.н., PhD, доцент кафедры
Крымского ИПУ им. Ф.Якубова,
академик истории и
общественных наук РК
г. Симферополь, РФ

Артек – «Республика пионерия»

***Аннотация.** В статье раскрываются основные этапы 100-летней истории международного детского центра «Артек», расположенного в Гурзуфе на Южном берегу Крыма. В 2025 г. будет отмечаться 100-летие со дня создания «Артека», который в советский период являлся самым известным пионерским лагерем СССР и остается популярным и узнаваемым брендом до наших дней. На сегодняшний день Международный детский центр (МДЦ) «Артек» — это комплекс из 10 лагерей, способных одновременно принимать свыше 3,5 тыс. детей. Он располагается на территории площадью более 200 га, где размещены музеи, учебные заведения, культурные и спортивные сооружения, а также десятки природных и исторических памятников.*

***Аңдатпа.** Мақалада Қырымның оңтүстік жағалауындағы Гурзуфта орналасқан «Артек» халықаралық балалар орталығының 100 жылдық тарихының негізгі кезеңдері көрсетілген. 2025 жылы Кеңестік кезеңде КСРО-ның ең танымал пионер лагері болған және бүгінгі күнге дейін танымал және бренд болып қала беретін «Артектің» құрылғанына 100 жыл толады. Бүгінгі таңда «Артек» халықаралық балалар орталығы (ХБО) — бұл бір уақытта 3,5 мыңнан астам баланы қабылдай алатын 10 лагерьден тұратын кешен. Ол 200 гектардан астам аумақта орналасқан, онда мұражайлар, оқу орындары, мәдени және спорттық ғимараттар, сондай-ақ ондаған табиғи және тарихи ескерткіштер орналасқан.*

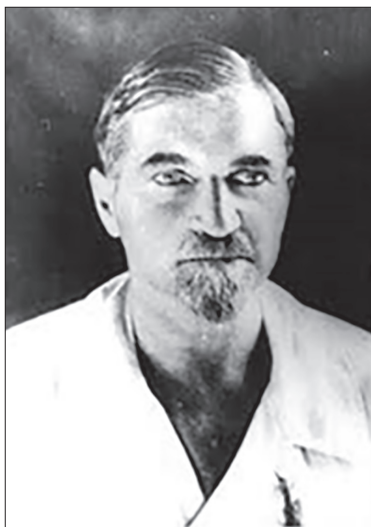
***Кілт сөздері:** Международный детский центр (МДЦ) «Артек», пионерский лагерь, Зиновий Петрович Соловьев.*

На сегодняшний день Международный детский центр (МДЦ) «Артек» – это комплекс из 10 лагерей, способных одновременно принимать свыше 3,5 тыс. детей. Он располагается на территории площадью более 200 га, где размещены музеи, учебные заведения, культурные и спортивные сооружения, а также десятки природных и исторических памятников.

Открытие пионерского лагеря «Артек» состоялось 16 июня 1925 г. в крымском курортном поселке Гурзуф, расположенном на берегу Черного моря у подножья горы Аю-даг (Медведь-гора). Инициатором его создания являлся один из орга-

Зиновий
Петрович
Соловьев
(1876-1928)

Первый директор Шишмарев Федор Федорович (1879 - 1942), врач и организатор врачебного дела

низаторов советского здравоохранения Зиновий Петрович Соловьев (1876–1928, фото 1), который в 1920-е гг. возглавлял Российское Общество Красного Креста (РОКК), а также занимал должность заместителя народного комиссара здравоохранения РСФСР [1, с. 124–126]. Именно он стал автором достаточно инновационной для того времени концепции работы с детьми, которой должен был следовать «Артек». Эта концепция основывалась на попытке найти «золотую середину» между двумя крайностями, которые были характерны для уже существовавших детских учреждений. С одной стороны, З.П. Соловьев хотел уйти от присущего детским санаториям «госпитализма», предполагавшего гипертрофированную заботу о здоровье детей, строгую регламентацию всех сторон их деятельности на основе медицинских показаний.

Достаточное количество таких санаториев на тот момент уже функционировало на Южном берегу Крыма и в Евпатории. С другой стороны, он был убежденным противником т. н. «индейщины», которая, по его мнению, была характерна для

скаутских лагерей и первых советских пионерских лагерей, создаваемых в начале 1920-х гг.

В таких лагерях дети должны были практически самостоятельно обустроить свой быт, вести походный образ жизни, пренебрегая основными благами цивилизации. Соловьев критически оценивал опыты педагогов-экспериментаторов, которые «заставляли малышей-пионеров часами и днями копать в земле, сооружая земляные «кухни» и «столовые», воздвигать шалаши из веток и травы с тем, чтобы эти сооружения стали жертвой первого дождя, варить заведомо несъедобную кашу, бесцельно дежурить «на часах», целыми ночами мерзнуть в шалаше».

«Артек» задумывался З.П. Соловьевым как лагерь-санаторий (санаторный лагерь), нивелирующий крайности двух названных выше подходов. Он хотел совместить достаточно комфортные условия пребывания детей со стойким оздоровительным эффектом на основе естественных крымских факторов (воздух, солнце, море), не забывая при этом о развитии определенных навыков самообслуживания и самоорганизации у пионеров, но исключительно под руководством опытных наставников-педагогов. В своей «формуле здорового пионерского быта» организатор «Артека» призывал «исключить все, что отдаст нездоровой, никому не нужной изнеженностью, но в такой же мере отвергнуть и всяческие «индейские» эксперименты над детским организмом» [2, с. 17–18].

Однако в первые годы функционирования «Артека» некоторые элементы «индейщины» здесь все же явно присутствовали. Дети жили в стационарно установленных палатках, первые три сезона в лагере не было водопровода и электричества. С 1925 по 1927 гг. за счет развертывания новых палаток количество мест в лагере увеличилось с 80 до 200, однако он по-прежнему функционировал лишь в летний период. В 1930 г. в «Артеке» было завершено строительство капитального зимнего корпуса, что впервые позволило перейти на круглогодичный режим работы. К середине 1930-х гг. количество мест в лагере достигло 800. Если за сезон 1925 г. здесь побывали всего 320 детей, то в 1931 г. – уже более 2 тыс. [3, с. 68].

В довоенный период «Артек» находился в подчинении РОКК, и в его деятельности большую роль играла именно медицинская специализация.

Из разных регионов Советского Союза сюда направлялись пионеры 11–15 лет, «отобранные на местах по специальным медицинским показаниям», но также с обязательным учетом их обще-

ственной активности [3, с. 68]. Медицинскими показаниями для отправки в «Артек» являлись неактивная и слабоактивная туберкулезная интоксикация, функциональные заболевания нервной системы, переутомление и некоторые формы анемии [1, с. 126].

Даже в условиях довольно скромной материально-технической базы, которой «Артек» располагал в первые годы своего существования, его известность постоянно увеличивалась благодаря большому количеству публикаций в средствах массовой информации. О внимании к развитию лагеря со стороны советского руководства говорит факт передачи ему в 1937 г. всей территории и имущества дома отдыха «Суук-Су», который до этого находился в ведении Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета (ВЦИК) РСФСР и использовался для летнего отдыха высокопоставленных партийных функционеров и членов их семей [4, с. 114].

Информация об «Артеке», как образцовом пионерском лагере, очень быстро распространилась и за пределы СССР, хотя в довоенный период лагерь еще не имел официального международного статуса. В докладе первого директора «Артека» Ф.И. Шишмарева о работе «Артека» за 1925–1931 гг. уже упоминается о «немалом количестве» побывавших здесь иностранных детей, а также об «иностранных гостях», посещавших различные лагерные мероприятия. Он также писал о том, что основной задачей коллектива «Артека» было достижение баланса между оздоровительной и политико-воспитательной работой. Учитывая контингент прибывающих в лагерь детей, большое внимание уделялось внедрению санитарно-гигиенических и культурно-бытовых навыков, обще-

ственно полезному труду, военной подготовке [5, ф. Р-137, оп. 7, д. 73, л. 140, 143].

Существенный интерес в фондах РГАСПИ представляют, например, иллюстрированные отчеты о работе Управления Всесоюзного Пионерского лагеря Артек им В.М. Молотова за 1940-е гг. (ф. М-1; ф. М-8); о Всесоюзном Ордена Трудового Красного Знамени пионерском лагере «Артек» им. В.И. Ленина (ф. М-8). В фонде Р-3026 (Отдел народного образования Крымской области) сохранилась копия решения о переименовании лагеря в 1957 г., когда вместо имени В.М. Молотова он стал носить имя В.И. Ленина.

Вместе со всей страной «Артек» пережил тяжелые испытания 1930-1940-х гг. Многие его сотрудники стали жертвами сталинских репрессий, а в период немецко-фашистской оккупации Крыма деятельность лагеря была временно перенесена в глубокий тыл, на алтайский курорт Белокуриха.

После освобождения Крыма весной 1944 г. скорейшее восстановление «Артека» было названо одной из приоритетных задач. Однако в период «оттепели» стало очевидно, что необходимо не только вывести лагерь на довоенный уровень развития, но и качественно модернизировать его работу. В 1958 г. «Артек» был окончательно передан из подчинения медицинских ведомств в ведение ЦК ВЛКСМ, а с 1959 г. официально получил статус международного лагеря.

В условиях активизации контактов Советского Союза с зарубежными странами возможность побывать в «Артеке» получили тысячи детей из более 120 государств, представлявших не только «социалистический лагерь» и развивающиеся страны, но и капиталистический мир.

В 1959–1964 гг. под руководством известного

80 первых артековцев жили у самого моря, в четырех брезентовых палатках.

В 1930 году «Артек» отметил свое пятилетие открытием постройкой каменных зданий второго лагеря. Появились «Нижний» и «Верхний» лагеря.

советского архитектора, академика А.Т. Полянского была проведена грандиозная реконструкция «Артека», которая в основных чертах определила современную планировку лагеря. Были построены новые корпуса лагерей «Морской» и «Прибрежный», а также сооружено большое количество других инфраструктурных объектов. Специальным решением ЦК ВЛКСМ эта реконструкция была объявлена ударной комсомольской стройкой, для участия в которой в том числе было мобилизовано большое количество крымской молодежи [5, ф. П-1, оп. 1, д. 4227, л. 13-14].

После реконструкции «Артек» ежегодно принимал до 30 тыс. детей, из которых около 10 тыс. представляли зарубежные страны, в то время как за весь довоенный период в лагере побывали около 35 тыс. детей [6, с. 8].

Характеризуя роль «Артека» как советского проекта, следует напомнить, что в СССР детские пионерские лагеря являлись очень значимыми агентами социализации будущих граждан. Вместе со школой и различными внешкольными учреждениями они были ориентированы на социально-идеологическое воспитание детей, вовлечение их в строительство нового общества [7, с. 55]. Особенность пионерских лагерей заключалась в том, что они приобрели характер «тотального института» (термин И. Гофмана), в рамки которого были вписаны все жизненные практики детей: работа – учеба – игра – свободное время – сон. Кроме того, пребывание в лагере обычно происходило во время летних каникул, как бы «связывая» между собой воспитательную работу прошедшего и будущего учебного года, что способствовало созданию эффекта непрерывного педагогического воздействия. Именно в лагере происходило сосредоточение всех видов деятельности, управляемое из одного центра и находящееся в единой, иерархически построенной системе отношений.

Здесь были четко обозначены институциональные рамки и нормы, охватывающие все сферы жизнедеятельности человека. Ребенок, попадая в пионерский лагерь, оказывался включенным в данную систему, он был обязан подчиняться принятым здесь нормам практически «растворяясь» в лагерном социуме. В таких условиях даже за относительно короткий период лагерной смены (обычно 21 день) социализирующее воздействие среды на личность детей являлось очень мощным.

Литература

1. Поддубная Е.В. Общественно-политические и исторические факторы создания воспитательного пространства детского лагеря «Артек» // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики. 2013. №7 (49). С. 122–128.
2. Алексеева А. Всесоюзная здравница. Симферополь: Крымиздат, 1952. 100 с.
3. По декрету Ильича: Курортное строительство в Крыму, 1920–1989: Сб. документов и материалов. Симферополь: Таврия, 1989. 240 с.
4. Калинин Н.Н., Земляниченко М.А. Курорт «Суук-Су» в 1923–1924 гг. // VI Дмитриевские чтения: История Южного берега Крыма: Сб. науч. статей. Симферополь, 2002, с. 110–114.
5. Государственный архив Республики Крым (г. Симферополь).
6. Струев И.А., Богуцкий Б.В. Курорты и санатории Крыма. Киев: Госмедиздат УССР, 1958. 68 с.
7. Абашкина О.А. Советский пионерский лагерь: от послевоенного к позднесоветскому (опыт качественного исследования) // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: «Социология. Политология». 2013. Т. 13. №4. С. 55–59.

(Начало, продолжение в следующем номере)

ҚАЙРЛИЕВА
Кұралай Жауынбаевна
«Соқпақ-Тропинка»
ғылыми-әдістемелік
журналының бас редакторы,
Орал қ., БҚО

ҰЛЫ ҒАЛЫМНЫҢ МҰРАЛАРЫ

Аңдатпа. Мақалада ұлы ғалым – Шоқан Уәлихановтың шығармашылығын өлкетану үйірмелерінде оқыту мүмкіндіктері жазылған. Мақалаға ғалымның әлі күнге өзектілігін жоймаған мол мұрасы: ата-баба тарихы, шығу тегі, тарихи ескерткіштер, ежелгі қоныс-мекендер, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, өнеге, өмір сүру салтының ерекшеліктері мен құндылықтары қамтылған алғашқы және түпнұсқалық зерттеулерді бүгінгі күні қалай пайдалану керектігі арқау болып табылады.

Аннотация. В статье изложены возможности обучения творчеству великого ученого-Шокана Уалиханова в краеведческих кружках. В статье рассказывается о том, как сегодня следует использовать первые и оригинальные исследования, в которых содержится богатое наследие ученого, до сей поры не утратившее своей актуальности: история предков, происхождение, исторические памятники, древние поселения, традиции, обычаи, нравы, особенности и ценности образа жизни.

Кілт сөздері: шығыстанушы, тарихшы, фольклоршы, этнограф, географ, ағартушы - Шоқан Шыңғысұлы Уәлиханов, қырғыз-қайсақ, әдеби өлкетану, түпнұсқалық зерттеулер

«Орта Азияның тарихы, этнографиясы мен географиясы туралы деректер жинау үшін Уалиханов өз еңбек күшін де, қаржысын да аямады: өз халқының әңгімелерін, аңыздарын және де дастан-қиссаларын мұқият жазып алып жүрді, ежелгі заттарды сатып алып және де өміріне қауіпті болса да қолжазбаларды тауып жүрді...»

Потанин Г.Н.

Шоқан Шыңғысұлы Уәлиханов (шын есімі Мұхаммед Қанафия; 1835, Қостанай облысы, Сарыкөл ауданы, Құсмұрын жері — 10 сәуір 1865, Көшентоған, Жетісу) - қазақтың ұлы ғалымы, XIX ғасырдың екінші жартысында Қазақстанда туған демократтық, ағартушылық мәдениеттің тұңғыш өкілдерінің бірі, шығыстанушы, тарихшы, фольклоршы, этнограф, географ, ағартушы.

Шоқан Уәлиханов – тек Қазақ жерінің ғана емес, Орталық Азия халықтарының тарихын,

этнографиясын, этникалық шығу тегін, географиясын, фольклорын жан-жақты зерттеуге ерекше маңыз берген және осы жолда білімі мен қажыр-қайратын сарқа жұмсаған ғалым. Ол Қазақстанның, Орта және Орталық Азияның түркі тілдес халықтарының — қазақтың, қырғыздың, өзбектің, ұйғырдың, түрікменнің тарихы мен сол кездегі жағдайы, тілі мен әдебиетін терең зерттеумен шығыстану ғылымына зор үлес қосты.

Ұлы ғалымның мұралары ата-бабалар тарихы,

шығу тегі, тарихи ескерткіштер, ежелгі қоныс-мекендер, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, өнеге, өмір сүру салтының ерекшеліктері мен құндылықтары қамтылған алғашқы және түпнұсқалық зерттеулер болып табылады. Оларды тарихи және ұлттық-мәдени өлкетану бағытындағы іздестіру-зерттеу жұмыстарына, өлкетанулық үйірме сабақтарында тақырыпқа байланысты пайдалана отырып оқушыларды қызықтыруға болады. Мысалы «қайсақтар» немесе «қырғыз-қайсақтар» халқының шығу тегі мен алғашқы жағдайлары туралы сабақ өткізетін болсақ, «Ресей империясының географиялық-статистикалық» сөздігінде жарияланған қазақ халқының шығу тегі туралы жазған жазбаларын салыстырмалы түрде пайдаланған орынды. Онда «...Қырғыз-қайсақтар» нақтырақ айтқанда қазақтар тарихта тым кеш пайда болған, нақты айтқанда, кейбір шығыс тарихшыларында XV ғасырдың II жартысында, батыс жазушыларында, мысалы, Герберштейн мен Дженкинсон сияқтыларда XVI ғасырда көрініс тапқан. Осы туралы тек жақын арада Вельяминов-Зерновтың (атақты Бабырдың туысқаны, 15 ғасырдың басында, оның кітабы «Тарих-и-Рашиди») Мұхаммед-Хайдар баяндайтын мәліметтермен, көптеген шығыс тарихшылары мен орыс жылнамаларының айтқандарымен салыстыруларға негізделген зерттеулермен анықталды... Ол кезде Дешті-Қыпшақты алып жатқан өзбектерге Әбілқайыр хан билік еткен. Оның ығыстыруынан Жошының екі сұлтаны Жәнібек пен Керей батыс Моғолстанға қашты. Моғолстанның билеушісі Иса-бұға хан жылы қабылдап, оларды қазіргі Үлкен Орда жеріне орналастырады. Әбілқайыр ханның өлімінен кейін өзбек ұлысы ыдырай бастайды да, көпшілік халық Керей мен Жәнібекке қоныс аударды, ал 1465 жылы шамасында олардың қол астында 200 000 дейін халық жиналды да, көршілер оларды «қазақ» деп атай бастайды...» деп жазған. [1, 208-210]

Ұлы ғалымның артында қазақ халқының өмірін, салт-дәстүрін паш ететін көптеген жазбалары қалды. «Предания и легенды большой киргиз-кайсацкой орды», «Тәңір», «Хан жарлығы», «Извлечения из Джамии-ат-таварих», «Киргизские родословие», «Ұлы жүз туралы», «Қазақ оқ-дәрісі туралы», «Егіншілік туралы», «Қазақ шежіресі», «Қырғыздар туралы жазбалар» т.б. көптеген қолжазбаларын жинақталған.

Мысалы, ұлттық өнер, салт-дәстүр туралы сабақтарға «Қырғыздардың байырғы кезеңдегі қару-жарақтары мен әскери сауыт-саймандары» жазбасын пайдалана отырып, қазіргі кезде ұмыт болған қарулардың атауы мен тарихы туралы көптеген мәліметтер білуге болады.

«Қырғыздардың қару-жарақтарын кәдуілгі уақытта мал күзету және үйшілік жанжалда ежелден бергі қолданыстағы қамшы, құрық және сойыл құрайды. Қамшы - өзегі маңайындағы таспадан тілініп өрімнен, сондай-ақ қайыс баудан жасалып, ұзындығы жеті тұтам, 1-2 бармақ көлеміндей болады. Бау үшін бұзау терісін қолданады... Сап үшін ырғайды немесе қызыл тобылғыны пайдаланған. Қамшының өрімі әртекті болады, дөңгелек немесе төрт қырлы. Егер қамшының темір тиегі болса, онда саптың астынан бөлек, өткір темір пластинка, буурдақ жасайды, ол қамшыны қолдан түсіріп алмау үшін қажет. Құрық – жұқа қайың сырғауылдан жасалды. Сойыл деп ұшында түбірі бар ұзын қайың сырғауылдарды айтады, оның ұзындығы құрықпен бірдей, олардың жұқа ұшында шынтаққа іліп ұстау үшін байланған ілгектері болады...»

Соғыс уақытында қолданатын қаруларды - «Наркескен» («исфагандар») яғни қайқы қылыш, ұзын (селебе, жекеауыз) пышақтар, қанжар, бұйда, хиуа пышақтары, найза, садақ, жебе, мылтық сияқты қарулардың жасалуын, пайдаланылуын талдап жазған: «Жебені башқұрттардағы сияқты қайың ағашынан жасайды, сабы жіңішке... қашықтыққа жететін, төрт қатар етіп қауырсындылған; ұштығы аңшылық үшін екі қырлы, сауытты бұзу үшін төрт қырлы «сауытбұзар» немесе атты адамды ерден ұшырып түсіру үшін «қозыжауырын» жасайды. Қауырсын пайдаланылған. Бүркіттің қауырсыны бағаланбайды. Мылтық далалық жерде сирек болды, бір рудан, бір руға өтіп, өзіндік атауға иеленді: қозыкеш, күлдұр, мамай. Оның бір тегі сұңғысы, білтесі мен сайғақтың мүйізінен жасалған тіреуіші болады. Қорғасыннан құйылған оқпен атады» [1, 38-41]

«Қазақ хандарының генеологиялық кестесі», «XVIII ғасырдағы батырлар туралы тарихи аңыздар» атты еңбектерінде қырғыздың (қазақтың) тарихи аңыздары мен жыр-дастандарындағы деректерді салыстыра отырып, кешенді ізденістер жасаған. Қырғыздың «Манас» жырын жазып алып, Іле бойындағы Манас жорық жасады деген қаланың орнын көрген.

Түрлі жорық, экскурсия, экспедиция туралы теориялық сабақтарды қызықты әрі пайдалы өткізу үшін ұлы ғалымның саяхатшылығы туралы айта кеткен орынды. Өкінішке орай туристтердің қазіргі жорық есебінде жүріп өткен жолдағы өлкетанулық нысандар туралы жазу некен-саяқ.

Ғалым саяхаттарында ел тарихына, әдет-ғұрыпына, мәдениетіне, фольклорына баса назар аударған. Бұл салада жазған «Қырғыз туралы жазбалар», «Қазақ шежіресі», «Қырғыз халқы туралы жырлар» атты еңбектері бар. Көпке мәлім еңбектерінің ішінде «Абылай», «Жоңғария очерктері», «Көкөтай ханның өлімі», «Алты шаһардың хал-жайы» еңбектерін атауымыз керек. Оның Еуропа еліне Қашқарияны тұңғыш танытқан «Ыстықкөл сапары», «Қашқария саяхаты», «Петербург сапары» өте маңызды болды. «Іле өлкесінің географиялық очеркі», «Қытай империясының Батыс өлкесі және Құлжа қаласы», «Қашқарияға барған Қашқариядан Алатау округіне кері қайтқан сапарымыз туралы», «Алтышаһар немесе Қашқария туралы» т.б. еңбектері жарық көрген. 1855 жылы Шоқан Орталық Қазақстанды, Жетісу мен Тарбағатайды аралайды. Мысалы: «Қарап шығу керек» деп белгілеп кеткен жұмысынан өлкені зерттеуге деген құштарлығын көреміз.

1) Ақсудан Қарасу бекетіне қарай (Ордабай моласына жолда жансыз бейнесі бар көне молалар кездеседі);

2) Іле бекеті маңайында, 30 шақырым төмен – Таңбалы жар (көрдім);

3) Шеңгелді бекетіндегі су құбыры;

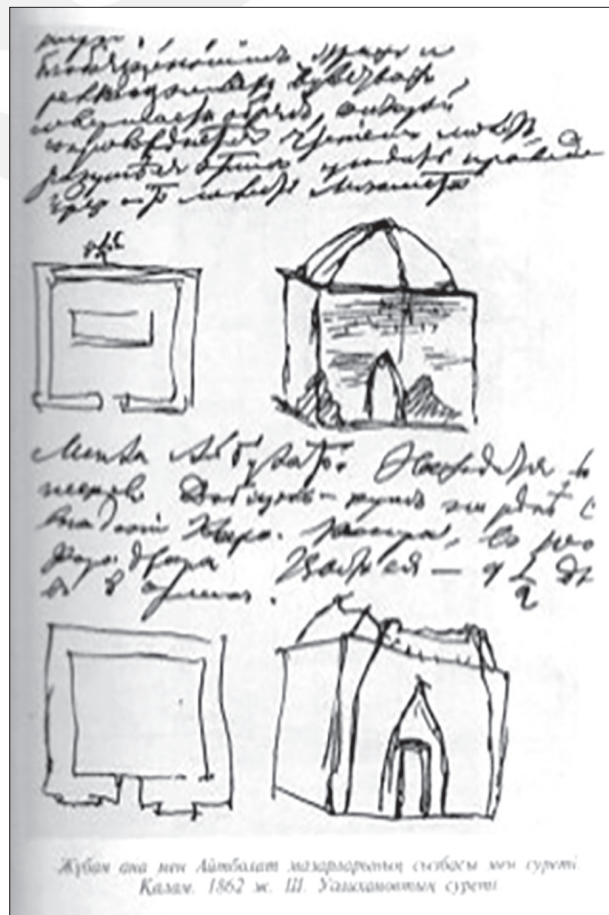
4) Қапалдан Ескі-Қаратал бекетіндегі таулардағы үңгірлерді;

5) Талғардың бас жақтарындағы қорғандардың қираған жұртын;

6) Шелек алқабын (бекіністің қираған орны-Абылай талқандаған қытай-қалмақтары);

7) Қозы-Көрпеш мазарын суретке түсіру және көру. [1,173]

«Жұбан ана мазары» жазбасында мазар туралы егжей-тегжейлі жазып қалдырған. Ескерткіш тарихи маңызы мен географиялық орны жағынан Ұлытау өңірі архитектуралық ескерткіштері тобына кіретін күмбезді кесене. Жарық-Жезқазған темір жолының 189-шы разъезінен солтүстік-шығысқа қарай 2 км жерде, Сарысу өзенінің оң жағалауында тұр. VIII-IX ғасырларда қыпшақтар қолданған сәулет өнерінің үлгісімен салынған. «Қайсақтар қасиетті әулиенің моласы деп құрмет тұтанын мазар Сарысу өзенінің оң жағасында, осы аймаққа мәлім Қарашаш сайынан 57 шақырым, Ақтау бекінісінен 100 шақырым қашықтықта, Сарысу өзеніне сүйірлене тірелген тас-құмды жерде едәуір биіктікте тұр. Ол он кырлы пирамидалды төбелері бар төртбұрыш түрінде, күйдірілген кірпіштен салынған. Оның биіктігі

он жарым аршын, қабырғаларының ұзындығы бірдей – ішкі жағынан сегіз жарым аршын. Онда оның әулиелігінің дәлелі болатын «жалаулар» көп...» деп жазып, суретін салып көрсеткен. Бұдан басқа Айболат мазары, Ботағай, «Қозы-Көрпеш» т.б. мазарлардың суреттерін қағаз бетіне түсірген. [1, 168-169]

Ал, әдеби өлкетану (жергілікті ұлттардың әдеби мұралары және ауыз әдебиеті, жергілікті ақын-жазушылардың шығармалары) сабақтарын өткізу кезінде поэзия туралы зерттеулерін пайдаланған орынды. Ол көшпелі халықтардағы өлеңді суырып салып айту өнерінің күштілігіне назар аударады. Қазақ поэзиясының жанр, түр, өлең құрылысын зерттей отырып, қазақтың өлең құрылысымен орыс зерттеушілеріне таныстыруды ойлаған. Жастайынан данагөй билердің әңгімелерін, ақын-жыраулардың өлең-жырларын тыңдап өскен Ш.Ш. Уәлиханов «Қазақ халық поэзиясының түрлері жөнінде» атты еңбегінде «Жыр дегеніміз рапсодия. Ал, «жырламақ» деген етістік тақпақтап айту дегенді білдіреді. Барлық далалық жырлар қобыздың сүйемелдеуімен тақпақтап айтылады», -деп көрсеткен екен. Әсіресе оның қазақ поэзиясының халықтық сипаттарын ерекшелегені қызғылықты. Поэзияны

халықтың рухани серігіне санайды. Бұл жайлы «Бұл халықтың ертеден өзіне тән тұрмысында есте қалдырмаған бірде-бір маңызды оқиғасы, бірде-бір тамаша адамы жоқ деуге болады. Олардың бірін суырып салма ақындар мен жыршылар жыр етсе, екінші біреулерінің атын кейінгі ұрпақ естерінде ұмытылмастай етіп белгілі бір сыбызғышысы не қобызшы музыканттар тастап кеткен», - деп жазады. [1, 416-417]

Шоқан Уәлиханов жазғы демалыс уақытында ол ел ішіндегі аңыз әңгімелерді, халық жырлары мен поэмаларын жазып алумен шұғылданған. «Қазақ халық поэзиясының формалары туралы» («О формах Казахской народной поэзии»), «Абылай туралы ән», «Орақ туралы ән», «Көкетайдың ертегісі», Қырғыздардың «Манас» эпосынан үзінділер т.б. қалам тартты. Мысалы, Шоқанның алғашқы жазып алған шығармаларының ішінде «Қозы Көрпеш – Баян сұлу» жыры болған. 1852 жылы Костылецкийдің көмегімен Шоқан көрнекті шығыс зерттеушісі, Петербург университетінің профессоры И.Н.Березинмен танысады. Березин Шоқан жинаған қазақтың ауыз әдебиеті нұсқаларын, «Қозы Көрпеш – Баян сұлу» жырын алған, ал өз тарапынан Шоқанды ескі жазу ескерткіштерін зерттеу ісіне тартқан. Ол

Мавзолей Баян-Сулу и Козы-Көрпеш.
По мнению одних историков
воздвигнут в V-X вв., по мнению других
- в X-XI вв.

Общая высота - 11,85 метров.
Толщина стен - 1,86 метров.
Вход памятника с восточной стороны

«Мен Баян сұлудың өзінің өліп жатқан Қозы Көрпешінің кеудесіне қанжар қойып, өзі соның үстіне құлап жатып өлгені туралы естідім» деп жазған «Ауыз әдебиеті туралы» шығармаларында. Шоқанның ең алғаш көруінше «екі ғашықтың бейіт ескерткіші осы күнге дейін Аягөз өзенінің оң жағасында, Қызыл - Қия бекетінен 10 шақырым жерде, Семейден Қапалға баратын жолдан оңтүстікке қарай 1,5 шақырымдай әрірек тұр. Күмбезді таспен қалап, арасына балшық құйып отырған. Биіктігі 7 аршын, түрі төрт бұрышты призмадағы пирамидаға келеді. Астын төрт бұрышты қырлап көтеріп, үстін пирамида сияқты етіп, ішінде еңсесі бар күмбез етіп салынған» деп жазған. Күмбездің іргесінде төрт мүсін тас тұр, олардың үшеуін алқамен әшекейлеген. Біреуі өзгесінен көп биік, бірақ басы жоқ, бір қара надан қағып түсірген. Ойға жүйрік бір қазақтың айтуынша, бұл басын шайтан қағып түсірген Қодар болу керек дейді. «Бірақ Қодардың мүсін тасы өз қабырының басында тұр» [1, 417]. 1856 жылы Шоқан Ыстықкөлге саяхатқа бара жатып, Қозы Көрпеш кешенін әдемілеп суретке түсірмекші болады. Ол туралы өзінің күнделік дәптерінде былай деп жазған: Шоқан кешенге беттеп, Аягөзден шыққанда күн жаңбырлы болады. Бұл жаңбыр Шоқанды да, оның ат айдаушы жәмшігін де әбігерге түсіреді. Бұл жаңбыр ойлаған ойды іске асыруға бөгет болатын түрі бар. «Есіл Баянның елесін түсіре алмай кетуім өте аянышты» деп жазды Шоқан. Бұлар кешеннің қасына келгенде жаңбыр құйып тұрады. Күйменің терезесін ашып қарағанда, өзеннің арғы бетінде көп теректің ортасында түрі қызыл кірпіштен жасалған сияқты болып кешеннің ұзын мұнарасы көрінеді. Мұндай жаңбырлы күні қазақтардың антикасын (ескі өнерін) суретке түсіріп алу мүмкін болмайды. Мүсін тастарды Шоқан қайтар жолында тегісімен суретке түсіріп алады, бір өкініштісі, кешеннің суреті архивінде сақталмаған, жоғалып кеткен. «Қозы Көрпешті» зерттегенде Шоқанның жоғарыда келтірген алтын ойлары жарқын қазынаның бірі болып көрінгендігінде сөз жоқ.

Ғалымның жинақтаған ертегілер мен мақал-мәтелдері де қызықты. Фольклор үлгілерін жинау Шоқан Шыңғысұлының фольклортанулық қызметінің маңызды бөлігі болып табылады. Шоқан ел аузынан жазып алған фольклорлық үлгілер: «Едіге», «Қозы Көрпеш – Баян сұлу», Абылай туралы эпос, «Ер Көкше», «Қарабатырдың толғауы», «Орақтың өлеңі» сынды батырлық, романдық, тарихи жырлар, ертегілер, мақал-мәтелдер, халық әндері, жоқтау, аңыздар мен

әңгімелер, қырғыз эпосының үлгілері және т.б. «Қайсақтар кешке қол бос кезде ертегілер айтады, олардың айрықша еш нәрсесі болмаса да, қайсақ үшін ұшқыр ойлы ата-бабаларының қиялымен жасалып, ұрпағына қайсақтың кейбір батырлығын, кейде тұтас рудың да ерлігін жеткізген жалпы қызықшылығы бар... Сказканы «Ертегі» деп, ал әңгімелеушіні «ертекші» деп атайды... Бір ертегіде бүркіт құралай терісін жамылған аңшыны нағыз құралай екен деп алып кетеді. Басқа біреуінде – кемпір жарылып кеткен жерді жамап отырады... Сіздер осы өзгеше ғажайып әлемге сенесіздер, сіздің осы сиқырлы далада оның перзенттерімен бірге көшіп-қонғыңыз келеді!» деп мақтанышпен жазған. Шоқан 300-ге тарта мақал-мәтелдер мен жұмбақтар жинақтағанмен, толық сақталмаған. Қазір И.Березин екеуінің жинауымен 200 тарта мақалдары баспа бетін көрген. Шоқан жинаған мақал-мәтелдердің әлі күнге құнын жоймағандары бар: «Ақыл дария екен, көңіл дүл-дүл екен», «Тоты құс бойын көріп сыланады, аяғын көріп қорланады», «Өтірік сөз жаңға қас, өткір пышақ қынға қас», «Алып анадан туады, ат биеден туады», «Етігің тар болса, тыныштығыңнан не пайда», «Сусыз жерде жерде қамыс жоқ, азған елде намыс жоқ», «Ата көрген оқ жонар, ана көрген тон пішер», «Ақ сұңқар атқа ғашық, күйкентай жемге ғашық» т.б. көптеген мақалдарды тақырыпқа байланысты пайдаланған орынды. [5, 421-422]

Біздің орталықтың «Балалар туризмі тарихы» музейінде ғалымға арналған экспозиция бар. Әр экскурсияда ұлы ғалымның саяхатшылығы, зерттеушілігі туралы келушілерді қызықтыра отырып баяндалады, әрі тақырыптары сәйкес өтетін сабақтарға арқау болып келеді.

Ұлтымыздың рухани бай қазынасын, әдеби асыл мұрасын жинап, зерттеуде уақытын да, білімін де, қажет болған жағдайда денсаулығын да аямай жұмсаған ғалымның еңбегі жыл артқан сайын сараланып, талданып ұрпақ қажетіне асары сөзсіз.

Пайдаланылған және оқуға ұсынылатын әдебиеттер:

1. Шоқан Уәлиханов // Көп томдық шығармалар жинағы // ЖШС «Жедел бас баспаханасы» // 4 том, Алматы – 2010, 494 б.
2. Шоқан Уәлиханов // Көп томдық шығармалар жинағы // ЖШС «Жедел басу» баспаханасы // 5 том, Алматы – 2010, 527 б.
3. Шоқан Уәлиханов // Көп томдық шығармалар жинағы // ЖШС «Жедел басу» баспаханасы // 6 том, Алматы – 2010, 253 б.

СУЛИМЕНОВА
Гулбаршын Зайдоллақызы
О.Исаев атд. ЖОББМ-нің
музей жетекшісі
Ақжайық ауд., БҚО

Әлжан сор көлі - бірегей денсаулық орны

Аңдатпа. Мақалада Батыс Қазақстан облысы Көнеккеткен ауылында орналасқан шипалы орын - «Әлжан сор» туралы, тарихы мен шипалық қасиеті, орналасу орны, қорғалуы туралы жазылған. Мамандар балшықтың ылғалсақтағыш қасиеті мен бальнеологиялық құндылығын, физикалық-химиялық көрсеткіштерін зерттеген. Автор шипалы сордың қасиетін сақтау үшін мемлекет қамқорлығына алуды, шипажай ашуды ұсынады.

Аннотация. В статье рассказывается об озере Альжан сор, расположенном вблизи поселка Көнеккеткен Западно-Казахстанской области, об истории и целебных свойствах, местонахождении, охране. Специалисты изучили влагоудерживающие свойства и бальнеологическую ценность глины, физико-химические показатели. Автор предлагает открыть санаторий и взять на государственную защиту, чтобы сохранить уникальное озеро.

Кілт сөздері: Әлжан сор, Ақжайық ауданы, Көнеккеткен ауылы.

Шілде-тамыз айларын батысқазақстандықтар «тұз айы» деп те атайды. Бұл – тұзды сордың шипалы қара балшығына «түсіп», ем алатын уақыт. Өңірде осындай шипалы жерлер аз емес. Бірақ оны өркениетті пайдалану, заманауи сауықтыру орындарын ашып, халыққа қызмет көрсету жолға қойылмаған.

Шілде айының аяғы тамыз айының басында өлкетану үйірмесінің оқушыларымен осы тұзды көлді зерттеу мақсатында жорыққа шыққан болатынбыз. Жорықтан кейін оқушым Сабитова Томириспен бірлесіп, көл тарихын әлеуметтік желіге жүктедік, әрі осы жұмыс аудандық слеттен 1 орын алған болатын. Оны YouTube (<https://youtu.be/of8SPDn9hBU?si=IeHULARmc0RZRh3f>) желісінен көре аласыздар.

Соның бірі БҚО Ақжайық ауданы Көнеккеткен ауылынан 30 шақырым жерде орналасқан диаметрі 1-2 шақырымнан аспайтын кіп-кішкене Әлжан сорының шипалы қасиеті туралы мәлімет ерекше алысқа тараған. Жыл сайын мұнда облыстың түкпір-

түкпірінен және көршілес Ресей Федерациясынан орыс-қазағы аралас емделушілер ағылып келеді. Орал қаласының өзінен 140-150 шақырымдай алыста, жолы да ауыр бұл жердің аты осылайша кең тарағаны қызық.

Кеңес өкіметі кезін де осы өңір геологтардың ерекше назарында болып, әбден зерттелді. Білетіндердің айтуынша, Сасай тауының астында, өте тереңде уран қоры бар көрінеді. Әлжан сорына жақын орналасқан ауылдың тұрғындары да осы тұзға түсу үшін сонау Санкт-Петербургтен арнайы келген адамдарды талай көріпті. Олардың бірінің қолында патша үкіметінен қалған көне карта болған, сол картада шипалы сордың аты мен оған қалай бару қажеттігі тәптіштеп жазылған дейді.

Өткен ғасырда бұл аумақтың жанашыр жоқтаушысы, қамқор қожайыны болған болса, бүгінде олай деу қиын. Әсіресе, соңғы жылдары мұнда келушілердің экологиялық мәдениеті төмендігінен шипалы сор азып-тозып, аянышты күйге түскен. Қазіргі адамның бойында мұндай орындарды киелі,

қасиетті санап, имену, құрмет тұту жоқ секілді. Әлжан соры – Батыс Қазақстан облысын да демалыс-туризм бағытында ерекше көңіл бөлініп отырған Шалқар көлінен 20-25 шақырымдай қашықта жатыр. Шалқарға демалуға, көңіл көтеруге келген туристің бірқатары іргедегі Сарыөмір ауылынан жол басшы таңдап алып, Әлжан сорға тартып кетеді екен Сордың балшығын шелектеп алып кетушілер де көп.

Сордың іргесінде жатқан шағын көлді Бөгет деп атайды. Бұрын бұл көлдің жағасына бау-бақша егілетін түп-тұщы су болған. Қазір қап-қара болып ластанып, әрі удай ащы болып кеткен деседі. Ауыл үлкендері тұзға түсіп, денесін шипалы балшықпен сылаған адам бірнеше күн жуынбай, қалың киініп жүруі керек қой. Ал қазір «демалушылар» сорға жарты сағат аунап жатып, сол бойында мына жерге жуынып тастайды екен. Мұны бақылап, тәртіпке салып жатқан да ешкім жоқ. Шынында да, сордың беті де, жағасы да қоқыс қалдығына, бөтелкелер мен пластикалық бұйымдарға әбден толған екен. Ғасырлар бойы талай жанның дертіне шипа, ауруына ем сыйлап жатқан Әлжан сордың өзі бүгінде дімкестанып, көмек сұрап жатқандай... болды.

«Ақжайық» шипажайында да балшықпен емдеу қызметі бар. Бір тәуірі, шипажай емдік балшықты Әлжан сордан алады екен. Шипажай директорының айтуынша, Әлжан сордың емдік балшығының қасиеті одақ кезінде белгілі болған. «Мәскеудегі курортология және физиотерапия ғылыми-зерттеу институты гидрогеологиялық партиясы «Әлжан көлі Батыс Қазақстан облысындағы ең болашағы зор сор көзі. Осы өңірде балшықпен емдейтін сауықтыру орындарын шикізатпен қамтамасыз ете алатын орталық бола алады. Сордың санитарлық-бактериологиялық көрсеткіштері орталық курорт-логия және физиотерапия талаптарына толық сәйкес келеді. Әлжан сордың балшығы жоғары минералды орта сульфитті балшықтар қатарына жатады. Мұндай жоғары минералды сульфитті емдік балшық – Новосібір облысындағы Карачи көлінің сорымен теңдес» деп берген анықтама қолымызда», – бар дейді ол.

Ресейдің белгілі Эльтон, Карачи шипажайларынан кем түспейтіндігі анықталып отыр. «Әлжансордың балшығы өте жұмсақ, майда болып келеді. Балшықтың ылғалсақтағыш қасиеті бальнеологиялық құндылығын арттыра түседі. Біз зерттеген тұзды көлдердің ішінде физикалық-химиялық көрсеткіштері жағынан ең озығы осы Әлжансор балшығы», – дейді ғалымдар.

Мамандардың пікірінше, шипалы балшықтың ерекше химиялық құрамы арнайы шипажайлар ашып, қазақстандықтарды ғана емес, жақын

шетелден де демалушыларды тартуға мүмкіндік берер еді. Сондықтан бұл аймақта балшықпен емдеу-сауықтыру жүйесін құру, медициналық туризмді дамыту – өңір алдында тұрған бір меже дер едік. Әрине емдік-шипалы орындардың санитарлық тазалығы өте маңызды мәселе. Ең бастысы, табиғат берген байлықты ретімен пайдалану, қазіргі заманға лайық сауықтыру орындарын ашып, халықтың қажетіне жарату жайы. Батыс Қазақстанмен көршілес жатқан Астраханьдағы Эльтон, Орынбордағы Соль-Илецк (қазақтар Тұзтөбе деп атайды) санаторийлерінің ғасырдан артық тарихы бар. Аталған бальнеологиялық шипажайларда жыл сайын мыңдаған адам қаржы шығарып, шипа іздеп барады.

Ал Батыс Қазақстан өңірінде балшықпен емдейтін шипажайлар бар ма? Негізгі профилі болмаса да, ем шараларында шипалы балшықты қолданатын бір-екі шипажай бар екенін білеміз, бірақта Орынбордағы Сол – Илецк санаторийі сияқты арнайы Әлжан тұзды жеріне сондай Шипажай неге салмаса. Сонда ғана осындай емдік қасиеттері бар тұзды сорлар мемлекеттің қамқорлығында болар еді.

Не үшін Әлжан сор деп аталғанына тоқталып кетсек Ерекше көзге түсетін биіктігі үш метрге жуық, әр қыры жарты құлаштай, төрт жағы түгел жазу...

Бұл – осы сорға аты берілген әйгілі Әлжан Есіргемесұлының құлпытасы екен.

– Әлжан Сардар дүниеден өтер алдында немере інісі Нысанбайды шақырып алып, қабірі басына үлкендеу құлпытас қоюды аманат етіпті. Нысанбай бұл құлпытасы екі арбаны бір-біріне тіркеп, Дендерден бір ай жүріп жеткізген екен. Мұндай алып тасты тұрғызу да оңай болмаған, сол кезде де Нысанбай ерекше қайрат көрсетіпті. Есіргемес атамьздың Әлжан атты баласы болыстан да жоғары атақ – сардар атанып, біршама жұртты басқарған екен.

Әлжан Есіргемесұлының құлпытасының мәліметін біз Батыс өңірімізге белгілі Егемен Қазақстан газетінің тілшісі Қазбек Құттымұратұлының еңбектерінен алдық.

Көнекеткен ауылымызда Әлжан көлі деп аталатын тоғай ішінде көл бар. Ауылымыздан Шығыс бағытында 30 шақырым жердегі тұзды сор Әлжан сардардың жазғы жайлауы болса, Солтүстік батыс бағытында 5 шақырым жерде тоғай ішіндегі көлге келіп қыстап тұрған деседі, ауыл үлкендері.

Ендеше Ақжайық ауданы Көнекеткен ауылынан Шығыс бағытта 30 шақырым жерде орналасқан Әлжан сорды мемлекет қамқорлығына алынса екен дейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

Қазбек Құттымұратұлы Егеменді Қазақстан газеті

Интернет сайттарды қосымша білім беру педагогтерінің өлкетану жұмыстарында пайдалану: мүмкіндіктер мен қиындықтар

КУРУМБАЕВ

Айбулат Шамуратович

тарих магистрі, Өзбекстан Республикасының
Ғылым академиясының Қарақалпақ
филиалының ізденушісі, «ҚР туризм саласына
сіңірген еңбегі үшін» төсбелгі иегері.
Орал қ., БҚО

***Аңдатпа.** Мақалада интернет сайттарының өлкетану жұмыстарындағы рөліне, мүмкіндіктеріне және кездесетін қиындықтарына талдау жазылған. Интернет сайттары қосымша білім беру педагогтарының өлкетану жұмыстарында пайдаланылатын тиімді құралы. Оларды орынды қолдану іздетіру-зерттеу жұмысын нақтылауға, анықтауға, жинақтауға, тездетуге көмегі тиеді.*

***Аннотация.** В статье изложен анализ роли, возможностей и проблем, с которыми сталкиваются интернет-сайты в краеведческой работе. Интернет-сайты являются эффективным инструментом, используемыми педагогами дополнительного образования в краеведческой работе. Их разумное применение способствует уточнению, выявлению, обобщению, ускорению поисково-исследовательской работы.*

***Кілт сөздері:** интернет сайттар, өлкетану жұмыстары, электрондық мемлекеттік кітапхана қоры, Қазақстан ұлттық электрондық кітапханасы, Ресей мемлекеттік кітапханасы, Президенттік кітапхана, ОБД «Мемориал».*

Қазіргі заманда ақпараттық технологиялардың дамуы білім беру саласына жаңа мүмкіндіктер ашып отыр. Интернет сайттары қосымша білім беру педагогтерінің өлкетану жұмыстарында тиімді құрал ретінде пайдаланылуы мүмкін. Бұл мақаланың мақсаты – интернет сайттарының өлкетану жұмыстарындағы рөлін, мүмкіндіктерін және кездесетін қиындықтарын талдау.

Бөкей губерниясы архиві 1794 жылдан бастап, Ішкі Қырғыз Ордасы кезеңінде ұйымдастырылған. Алғашқы архив хандармен құрылып, солардың жанында орналасқан. Хан Жәңгір қайтыс болғасын Ішкі Қырғыз (Бөкей) Ордасының Уақытша Кеңесін енгізумен, яғни 1845 жылдан бастап, архивтің басқару жүйесі өзгертілді.

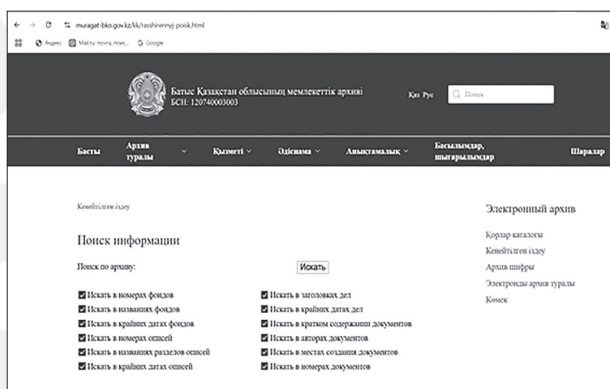
Орал өңіріндегі мемлекеттік архив қорының қалыптасу үрдісі азамат соғысының салдарынан пайда болған күрделі кезеңдерден өткен бола-

тын. 1917 жылдың қазанына дейін өлкенің тарихымен байланысты құжаттардың басым бөлігі Мәскеу, Орынбор, Алматы, Астрахань, Петербор сияқты қалалардың ведомстволық архивтерінде жинақталып сақталды.

Күні бүгін Батыс Қазақстан облысы мемлекеттік архивінің құрылымында келесі құрылымдық бөлімшелер бар – ол мемлекеттік қызмет көрсету бөлімі, құжаттарды пайдалану және ғылыми-анықтамалық аппарат бөлімі, ведомстволық архивтермен жұмыс бөлімі, архив қоймасы және құжаттарды цифрлау бөлімі. Архивтің штаты филиалдармен қоса 45 адамды құрайды.

<https://www.muragat-bko.gov.kz/> 2023 жылдың 1 шілдедегі жағдайы бойынша Батыс Қазақстан облысының мемлекеттік архивінде 2386 қор және 674599 сақтау бірлігі бар.

www.kazneb.kz «Электрондық мемлекеттік кітапхана қоры – Қазақстан ұлттық электрондық

кітапханасы) (МКҚБ-ҚАЗҰӘК) жүйесін құрудың мақсаты – электрондық құжаттардың ұлттық кітапхана қорын қалыптастыру және олардың Қазақстанның біртұтас әлеуметтік-мәдени кеңістігін дамытудың негізі ретінде барлық санаттағы пайдаланушылар үшін қолжетімділігін қамтамасыз ету, халықаралық ақпарат алмасу тиімділігін арттыру.

Қазақстан Ұлттық электронды кітапханасы (бұдан әрі – ҚазҰӘК) – Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің арнайы жобасы және «Астана қаласындағы Қазақстан Республикасының Ұлттық академиялық кітапханасы» РМУ (бұдан әрі – ҚРҰҚК) негізінде жүзеге асырылады. ҚазҰӘК портал ретінде жаһандық желіге 2007 жылдың желтоқсанында www.kazneb.kz сайтында енгізілді.

Қазақстан Ұлттық электронды кітапханасының (ҚазҰӘК) мақсаттары, міндеттері, функциялары – ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы Қазақстанның тарихи-мәдени мұрасын сақтау. Жоғары сапалы және бірыңғай форматтағы электрондық көшірмелерді құруды қамтамасыз ету үшін техникалық базаны дамыту. Электрондық құжаттардың ұлттық қорын қалыптастыру және қолданыстағы заңнама шеңберінде олардың барлық санаттағы пайдаланушыларға қолжетімділігін қамтамасыз ету. ҚазҰӘК қорын кеңейту кітапханалардың, мекемелерінің, баспалардың, сондай-ақ авторлардың серіктестік қатысуы арқылы жүзеге асады. ҚазҰӘК қорын толықтыру әмбебап болып табылады және әртүрлі электрондық құжаттарды қамтиды: кітаптар, журналдар, диссертациялар, жазбалар, карталар, сирек кітаптар мен қолжазбалар және т.б.

<https://search.rsl.ru/> «Ресей мемлекеттік кітапханасының» қабырғаларында әлемнің 367 тілінде отандық және шетелдік құжаттардың бірегей жинағы орналасқан. Барлық қорлардың көлемі 2022 жылдың 1 қаңтарына қарай 48 миллионнан астам сақтау бірлігін құрайды, оның

ішінде шамамен үш миллион – ерекше құнды басылымдар мен құжаттар. Қорлар басылымдар категориялары бойынша бөлінген және сәйкес оқу залдарында қолжетімді. Шамамен 3 миллион құжат цифрландырылған және РГБ Электрондық кітапханасының құрамына кіреді. Сондай-ақ, кітапхана оқырмандары үшін сатып алынған жүздеген мың желілік қашықтық ресурстары қолжетімді. Электрондық кітапхана мен желілік қашықтық ресурстарымен РГБ оқу залдарындағы компьютерлерде жұмыс істеуге болады, ал олардың бір бөлігі интернет желісіне қосылған кез келген компьютерден қолжетімді.

<https://www.prilib.ru/> Президенттік кітапхана 2009 жылдың 27 мамырында ашылып, Ресей мемлекеттік тарихы, теориясы мен практикасы, орыс тілі бойынша маңызды құжаттардың цифрлық көшірмелерінің мемлекеттік электронды қоймасы ретінде қызмет етеді. Сонымен қатар, ол мультимедиялық көпфункционалды (мәдени-ағартушылық, ғылыми-білім беру және ақпараттық-аналитикалық) орталық ретінде жұмыс істейді, Ресейдің ұлттық кітапханасы мәртебесіне ие. Президенттік кітапхананың ұйымдастырушылық-құқықтық және ақпараттық-технологиялық практикасы оны электронды ресурстарды жасау, сақтау және пайдалану саласында жұмысын үйлестіру бойынша жетекші федералды орталықтардың біріне айналдырды. Президенттік кітапхананың қоры миллионнан астам сақтау бірлігін құрайды – кітаптар мен мерзімді басылымдардың электронды көшірмелері, архивтік құжаттар, аудио- және бейнемазмұн, фотосуреттер, ғылыми-ағартушылық фильмдер, диссертациялардың авторефераттары және басқа материалдар. Президенттік кітапхананың қызметіне ұлттық электронды ресурсты жасауға қатысатын шамамен 1000 ұйым мен азаматтар тартылған. Президенттік кітапхананың жұмыс істеуі заманауи электронды кітапханалардың тиімділігін көрсетеді, олар телекоммуникациялық технологиялар негізінде ақпараттық ресурстарға қашықтан қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Электронды каталогтарды жасау, цифрландыру және электронды ресурстарды сақтау әдістемесін қалыптастырудағы жинақталған тәжірибе кітапханалық желілерді дамыту үшін эталондық модель ретінде пайдаланылуы мүмкін.

<https://elibrary.orenlib.ru/> Н.К. Крупская атындағы Орынбор облыстық әмбебап ғылыми кітапханасының электрондық кітапхана кітапхана қорында бар сирек және раритет басылымдардың электрондық көшірмелерін жасау және авторлар-

мен, өз басылымдарын кітапханаға сыйға беретін келісімдер жасау арқылы қалыптасады.

Электрондық кітапхананы құрудың келесі мақсаттары бар:

- Құжаттардың қолжетімділігін қамтамасыз ету, оқырмандарға беруі қиын немесе шектелген (сирек кітаптар, фотоальбомдар, қолжазба кітаптар, облыс кітапханаларының көпшілігіне қолжетімсіз және т.б.)

- Публицистикалық және көркем шығармалардың авторларымен ынтымақтастық ұйымдастыру, пайдаланушыларға бұрын жарияланған басылымдардың электрондық нұсқасына ашық қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсатында

- Ғылым, мәдениет, білімнің әртүрлі салаларын мақсатты ақпараттық қамтамасыз ету, толық мәтінді деректер базасын қашықтан қолжетімділік режимінде жасау және ұсыну

- Тарихи, ғылыми және мәдени маңызы бар кітап ісінің ескерткіштерін насихаттау.

<https://ru.openlist.wiki/> «Открытый список» – КСРО-дағы саяси репрессиялардың құрбандары туралы ең толық деректер базасы (1917–1991 жж.), «Википедия» принципі бойынша құрылған. Сайттың пайдаланушылары мен кәсіби зерттеушілер күн сайын тізімге жаңа есімдер қосып, сондай-ақ бұрыннан бар беттерді толықтырып отырады.

<https://arhiv.vdnh.ru/> «Архивно-библиотечный фонд выставки достижения народного хозяйства (ВДНХ)» порталында Сіздер, ВДНХ-да жетістіктері үшін марапатталған жерлестеріңіз туралы ақпарат, көрмеге қатысушылардың марапаттары, сонымен қатар Ұлы Отан соғысына қатысқан ВДНХ қызметкерлері туралы ақпарат, сондай-ақ АБФ ВДНХ жинағында сақталған фотоматериалдар мен архивтік мақалалармен таныса аласыз. Марапаттау қорынан алынған ақпаратты қамтитын түпнұсқа архивтік құжаттармен таба аласыз.

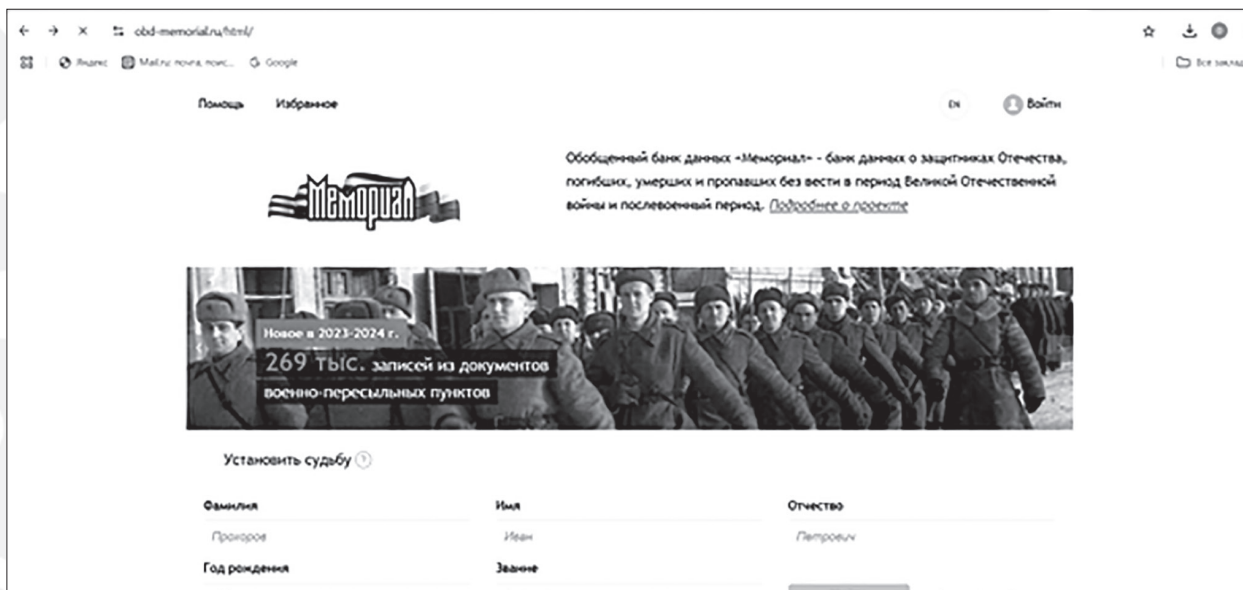
<https://gwar.mil.ru/> «1914-1918 жылдардағы Ұлы соғыс батырларының естелігі» порталы – Бірінші дүниежүзілік соғыстың тарихын және оның қатысушыларын терең зерттеу үшін ерекше ақпараттық ресурс. Порталда белгілі бір әскери бөлімдердің құрамы мен шайқастарын зерттеуге, белгілі бір дәрежедегі барлық сарбаздар немесе офицерлердің тізімдерін құруға, сондай-ақ бір елді мекенде немесе ауданға туылған (тұрған) адамдарды табуға болады. Бұл мәліметтер кәсіби зерттеушілер мен әскери тарих энтузиастары үшін ғана емес, сонымен қатар өз ата-бабаларының тағдырын қалпына келтіріп, естеліктерін сақтау

үшін тырысатын барлық адамдар үшін қызықты. Жүз жыл бұрынғы оқиғалар туралы деректердің аз болуына байланысты, Порталда жанама белгілер бойынша – қазіргі карталардағы тұрғын үй, қаза тапқан немесе жерленген орындардың шамамен орналасуын іздеу мүмкіндігі бар. Геоақпараттық сервис қазіргі карталарды Ресей Империясының әкімшілік-аумақтық бөлінісі анықтамалықтарымен салыстыруды ескере отырып әзірленген. Егер пайдаланушы XX ғасырдың басындағы әкімшілік-аумақтық бірліктер мен елді мекендердің атауларын білмесе және тұлғаны қайдан іздеу керектігін білмесе, онда электронды географиялық картаның көмегімен іздеу аймағын тышқан курсорымен белгілей алады. Жүйе пайдаланушы көрсеткен аймаққа тарихи елді мекендердің орналасу орны сәйкес келетін сұраныс нәтижелерін автоматты түрде тауып береді.

<https://obd-memorial.ru/html/> «Мемориал» жинақталған деректер банкі (әрі қарай – ОБД «Мемориал») 2007 жылы Ресей Федерациясының Қорғаныс министрлігінің бастамасымен құрылды. Қазіргі уақытта ОБД «Мемориал» 17 миллионнан астам құжаттың цифрлық көшірмелерін және Ұлы Отан соғысындағы Қызыл Армияның шығындары туралы 20 миллионнан астам жеке жазбаларды қамтиды. 5 миллионнан астам солдаттар мен офицерлердің алғашқы жерлеу орындары жарияланды. Бұл деректердің ашық қолжетімділікте жариялануы әрқайсымызға Ұлы Отан соғысының қатысушылары – аталарымыз бен бабаларымыздың тағдырын және жерлеу орындарын қалпына келтіруге мүмкіндік берді.

Деректер банкі жыл сайын жаңа жазбалармен толықтырылып отырды. 2015 жылы 250 мыңнан астам шығындарды нақтылау құжаты өңделді, олардың ішінде 3 миллионнан астам жеке жазба енгізілді; шайқас алаңдарында қаза тапқан жауынгерлердің жерлеу орындары жарияланды. Жақындары мен туыстары енді қаза тапқан солдаттар мен офицерлердің жаңа аттарын ескерткіштерге жазып, әкелерінің, аталарының және бабаларының ерлігін еске алуға мүмкіндік алады.

<https://pamyat-naroda.ru/> ИСК «Халықтың жадында» – ашық қолжетімді ақпараттық ресурс болып табылады және интерактивті карталар мен жедел құжаттар туралы ақпаратты қамтиды, сонымен қатар 1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысындағы ОБД «Мемориал» және ОБД «Халықтың ерлігі» ақпаратымен жұмыс істеу және іздеу мүмкіндігін ұсынады. Бұл бөлімде

Екінші дүниежүзілік соғысқа (1939 – 1945 жж.) қатысқан адамдар туралы мәліметтер бар, олардың басым көпшілігі – даңқты әскери жолдан өткен адамдар.

Интернет сайттардың мүмкіндіктері

1. Ақпаратқа қолжетімділік: Интернет сайттары арқылы педагогтар мен оқушылар өлкетану тақырыбына қатысты кең көлемдегі ақпаратқа қол жеткізе алады. Бұл ақпараттар ғылыми мақалалар, зерттеулер, тарихи деректер, архив құжаттары және т.б. болуы мүмкін.

2. Интерактивтілік: Көптеген сайттар интерактивті құралдарды ұсынады, мысалы, виртуалды экскурсиялар, онлайн-курстар, вебинарлар. Бұл оқушылардың қызығушылығын арттырады және оқу процесін жандандырады.

3. Тәжірибе алмасу: Педагогтар интернет арқылы өз тәжірибелерімен бөлісіп, басқа мамандармен байланыс орната алады. Бұл білім беру процесін жетілдіруге ықпал етеді.

4. Көптілділік: Интернет сайттары әртүрлі тілдерде ақпарат ұсынады, бұл оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Кездесетін қиындықтар

1. Ақпараттың сапасы: Интернетте жарияланған ақпараттың бәрі бірдей сенімді емес. Педагогтар мен оқушылар ақпараттың шынайылығын тексеру үшін қосымша зерттеулер жүргізуге мәжбүр.

2. Техникалық мәселелер: Интернетке қолжетімділік, компьютерлер мен бағдарламалық қамтамасыз етудің сапасы – бұл мәселелер кейбір мектептер мен білім беру мекемелерінде қиындық тудыруы мүмкін.

3. Уақытты басқару: Оқушылар интернетте көп уақыт өткізуі мүмкін, бұл олардың оқу процесіне теріс әсер етуі ықтимал. Педагогтар бұл мәселені

бақылап, уақытты тиімді басқаруды үйретуі қажет.

4. Киберқауіпсіздік: Интернетте жұмыс істегенде киберқауіпсіздік мәселелері туындайды. Оқушылар мен педагогтар интернеттегі қауіптерден сақтану жолдарын білуі керек.

Интернет сайттары қосымша білім беру педагогтарының өлкетану жұмыстарында маңызды рөл атқарады. Олар ақпаратқа қолжетімділікті арттырып, интерактивті оқу құралдарын ұсынады. Дегенмен, ақпараттың сапасы, техникалық мәселелер, уақытты басқару және киберқауіпсіздік сияқты қиындықтарды ескеру қажет. Педагогтар мен оқушылар бұл мүмкіндіктер мен қиындықтарды тиімді пайдалану арқылы өлкетану білімін дамытуға, іздестіру жұмыстарына үлес қоса алады.

Ұсыныстар

- Педагогтар интернет ресурстарын таңдау кезінде ақпараттың сапасын тексеру үшін арнайы критерийлерді қолдануы керек.

- Білім беру мекемелері интернетке қолжетімділікті жақсарту үшін қажетті инфрақұрылымды дамытуы қажет.

- Оқушыларға интернетте қауіпсіз жұмыс істеу дағдыларын үйрету маңызды.

Пайдаланылатын интернет сайттары:

<https://www.muragat-bko.gov.kz/>

www.kazneb.kz

<https://search.rsl.ru/>

<https://www.prilib.ru/>

<https://elibrary.orenlib.ru/>

<https://ru.openlist.wiki/>

<https://ru.openlist.wiki/>

<https://pamyat-naroda.ru/>

<https://obd-memorial.ru/html/>

<https://arhiv.vdnh.ru/>

ЕСЕНГАЛИЕВА
Гаухар Ерхатовна
БҚО тарихи – мәдени мұраларын
қорғау жөніндегі мемлекеттік
инспекциясының инспекторы,
Орал қ., БҚО

Тарихи-мәдени ескерткіштерді қорғау және пайдалану түрлері

***Аңдатпа.** Мақалада тарихи-мәдени мұралардың тарихын анықтап, зерттеп, есепке алу және оларды қорғау, сақтау және пайдалану мақсатындағы жасалған іс-шаралардың бағыттары жазылған. Бекітілген заңнамалар негізінде қорғау тақталары мен QR – коды бар тақтайшалар арқылы ескерткіштерді қорғау мәселелері қарастырылған.*

***Аннотация.** В статье представлены направления деятельности по выявлению, изучению, учету истории, культурного наследия и их защите, сохранению и использованию. На основании утвержденного законодательства предусмотрены вопросы охраны памятников через защитные доски и таблички с QR – кодом.*

***Кілт сөздері:** тарихи-мәдени мұралар, ескерткіштер, Орал қаласы, Батыс Қазақстан облысы, Батыс Қазақстан облысы мәдениет, тілдерді дамыту және архив ісі басқармасы, монументалды өнер құрылысы, QR.*

Тарихи-мәдени мұралар халықтың тарихи тағдырының ең маңызды куәгері, оның қазіргі және келешектегі дамуының негізі, бүкіл адамзат өркендеуінің құрамдас бөлігі ретінде үнемі зерттеуді, реставрацияны және қорғауды қажет етеді.

Мемлекеттік инспекцияның басты міндеті - тарихи-мәдени мұраларды анықтау, қайта жаңғырту, зерттеу, сақталуын және тиімді пайдаланылуын қамтамасыз ету, сонымен қатар материалды және мәдени ескерткіштерді қалпына келтіру, қорғау болып табылады.

Облыс көлемінде барлығы 2380 (екі мың үш жүз сексен) тарихи-мәдени мұра нысандары мемлекет қорғауына алынған, оның ішінде 30-ы (отызы) республикалық, 2111-і (екі мың бір жүз он бірі) жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізіміне енгізілген болса, 239 (екі жүз отыз тоғыз) ескерткіш ал-

дын-ала есепке алынған тарихи-мәдени мұра нысандарының тізімінде.

Ескерткіш 3 (үш) түрден тұрады.

1. Қала құрылысы және сәулет (мекемелер, тұрғын үйлер, мешіттер, шіркеулер). Облыс бойынша барлығы – 283 нысан. Оның Орал қаласында – 237-сі, ал 46-сы облыс аудандарында орналасқан.

2. Монументтік өнер құрылысы (бюст, ескерткіш, стелла, еске алу жарлары). Облыс бойынша барлығы – 147 нысан. Оның Орал қаласында – 40, ал 107-сі облыс аудандарында орнатылған.

3. Археология (оба, қорым, қорған). Облыс бойынша барлығы – 1950 нысан, оның Орал қаласында – 9, ал 1941-і облыс аудандарында орналасқан.

Алдын ала есепке алу тізімі 2024 жылдың ақпан айында Батыс Қазақстан облысы мәдениет, тілдерді дамыту және архив ісі басқармасының

басшысымен бекітілді. Тізім Орал қаласы және облыс аудандары бойынша екіге бөлінді. Тізімге енген нысандардың екі тілде есепке алу караталары, паспорттары, геопорталы мен төрт жағынан фотосуреттері жасалынды.

Батыс Қазақстан облысының 26 тарихи-мәдени мұра объектісін жергілікті маңызы бар мемлекеттік тізімнен шығару және енгізу қажеттілігі туындап, Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрінің 2020 жылғы 15 сәуірдегі № 92 бұйрығының 3,4 тарауларына сәйкес ескерткіш мәртебесін беру және мәртебесінен айыру сұрақтарын арнайы комиссияда қарау үшін 26 ескерткіштің тарихи-мәдени сараптамасы дайындалып Батыс Қазақстан облысы мәдениет, тілдерді дамыту және архив ісі басқармасына жіберілді. Қазіргі таңда сараптамалар Мәдениет және ақпарат министрлігінде.

Мемлекеттік инспекция 2 томнан тұратын «Орал қаласының тарихи-сәулет тірек жоспарын жасап шығарды. Бұл жоспар екі жұмыс түрінен тұрады: біріншісі - 138 санындағы қаланың жер учаскелерін топографиялық түсіру және екіншісі - жобаланатын жер учаскесінің орналасқан жерінің мемлекеттік жер кадастры жүйесіне сәйкестігі бөлігінде жерге орналастыру жобасын келісу. Қаланың тарихи-тірек жоспарының негізінде тарихи-мәдени ескерткіштердің регламенттелген нақты қорғау зонасы белгіленіп, ескерткіштерді қорғау аймақтарының шекараларын бекіту уәкілетті органға қаланың тарихи-мәдени мұрасын сақтау бойынша толыққанды жұмыс жүргізуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде Батыс

Қазақстан облысының тарих және мәдениет ескерткіштерінің қорғау аймақтарының, құрылыс салуды реттеу аймақтарының және қорғалатын табиғи ландшафт аймақтарының шекараларын бекіту туралы қаулысы мен қаулы қосымшалары дайындалып, бекіту үшін Әділет департаментіне жолданды.

Батыс Қазақстан облысында қала құрылысы мен сәулет өнерінің 160 ескерткішіне, сондай-ақ Батыс Қазақстан облысында орналасқан монументалды өнердің 38 құрылысына қорғау тақталары мен QR – коды бар тақтайшалар дайындалып орнатылды.

Барлық монументалды өнер құрылысына 20x20 см өлшемінде алюминийден жасалған QR – коды бар тақтайшалар ілінді. Қала құрылысы және сәулет ескерткішіне 60x30 см өлшемінде граниттен жасалынған қорғау тақтайшалары орнатылды. Жалпы 198 белгі орнатылды.

Бұл QR – код арқылы тарих және мәдениет ескерткіштерінің паспорты, есепке алу картасы, өлшемдері мен қорғау аймақтарының шекаралары сынды ақпараттар барлығына қол жетімді.

Қазіргі таңда Instagram әлеуметтік желісінде gos.inspectsiya парақшасында және <https://aqjaiyqmura.bkgov.kz/> сайтына атқарылған жұмыстар жүктелініп отырады.

Тарихи ғимараттарға ғылыми - қайта жаңғырту жұмыстары.

Ескерткіштерді анықтап, зерттеп, есепке алудан басқа қазіргі таңда көңіл аударып отырған жауапты жұмыстардың бірі - оларды қорғау, сақтау

және пайдалану мақсатындағы іс-шаралар. Әрбір жыл сайын жоспарланған бағытта жүргізілетін ескерткіштердің техникалық жағдайын тексеру жұмыстары кезінде олардың сақталуына көңіл бөлініп, қалпына келтіру және кешенді жөндеу жұмыстарын қажет ететіндері анықталып отырылады.

Мемлекеттік инспекцияның қызметкерлері тарих және мәдениет ескерткішінің техникалық жағдайына мониторинг жасап тексеру актісі толтырылады. Назарларыңызға 3 ғимараттың мониторинг кезіндегі ақаулары көрсетілген фотолары мен актісі ұсынылған.

1. «Овчинниковтың дербес үйі»;
2. «Көпес Ванюшиндердің үйі»;
3. «Әскери шаруашылық басқармасы, қазіргі – Х.Есенжанов атындағы балалар кітапханасы»;

Аталмыш актіні негізге ала отырып тарихи-мәдени ескерткішті сақтау мақсатында иелері мен пайдаланушылары өз қаражат есебінен ғылыми-реставрациялау жұмыстарын жүргізеді. Реставрациялау жұмыстары арнайы жоспарға сай жүргізіледі. Жоспар ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігімен бекітіледі. Жоспар бекітілген соң Заң талаптары мен қағидаларына сәйкес ескерткіштің ғылыми-реставрациялау жұмыстарының ғылыми-жобалық құжаттамасы бекітілді.

Тарих-және мәдениет ескерткішіндегі қандай да бір жұмыстың түрін тарих және мәдениет ескерткіштерінде ғылыми-реставрациялау жұмыстарын жүргізуге лицензиясы бар ұйымдар ғана орындай алады.

Биыл жергілікті маңызы бар 3 (үш) қала құрылысы және сәулет ескерткішінің ғылыми-реставрациялау жұмыстарының ғылыми-жобалық құжаттамасы бекітілді.

1. «Вяхиревтардың үйі. Н. Савичев оқыған мұғалімдер семинариясы, қазіргі М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің оқу корпусы»;

2. «А.Н. Островский атындағы орыс драма театры»;

3. «Х. Бөкеева атындағы облыстық қазақ драма театрының ғимараты».

Ендігі кезекте олардың ғылыми-реставрациялау жұмыстары жүргізілетін болады.

Биыл облысымызда барлығы 4 қала құрылысы және сәулет ескерткішінде ғылыми-реставрациялау жұмыстары жүргізілуде. Олар Бөкей ордасы ауданында орналасқан:

1. Хан сарайы ғимараты, 1828 жыл;
2. Қазынашылық ғимараты, қазіргі – Бөкей Ордасы тарихы музейінің ғимараты, 1867 жыл.
3. «Полицмейстер кеңсесі, қазіргі селолық округ әкімшілігінің ғимараты».
4. Орал қаласында орналасқан «Ғ. Тоқай оқыған медресе, қазіргі тұрғын үй».

Археологиялық ескерткіштер.

2022 жылы «Ақмешіттің 16 әулиесі» жеке қорының төрағасы Ж.Сейтқалиевтің Ақмешіт кешеніне Батыс Қазақстан облысының жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіші мәртебесін беру және мемлекеттік тізімге енгізу туралы өтініші келіп түсті (18.03.2022 ж., №

Сырым ауданы. Көгеріс ауылында орналасқан
Әбіл қорғаны

ЗТ-2022-01448931). Археологиялық кешен (XIX ғ.) Теректі ауданы Аңқаты а.о., Шолақаңқаты өзенінің солтүстік-шығыс бағытында орналасқан. Археолог Мұрат Қалменовтың жетекшілігімен тарихи-мәдени сараптама жасақталған. Кешен аумағынан 33 құлпытас және 200-ге жуық тұрғын үй қалдықтары, сонымен бірге орталық мешіт қалдықтары анықталған. Бүгінде жергілікті халық «Әулиелер мекені» санап, зиярат жасайды. Осы ретте Ақмешіт кешеніне тарих және мәдениет ескерткіші мәртебесін беру туралы ұсыныс ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі жанындағы Тарихи-мәдени мұра мәселелері жөніндегі арнайы комиссияның қарауына енгізіліп, мақұлданды (12.08.2022 ж., №5 хаттама). Нәтижесінде кешен БҚО әкімдігінің 12.07.2023 ж., №154 қаулысымен БҚО жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізіміне енгізілді.

Археологиялық ескерткіш келер ұрпаққа тарихи-мәдени мұра ретінде сақталуы үшін пайдаланушыдан/жалға алушыдан кешеннің алып жатқан жері кері Теректі ауданы әкімдігінің теңгеріміне қайтарылды.

Инспекцияға ағымдағы жылдың 03 маусым күні «ТҰРАН» тарихи-мәдени зерттеулер орталығы» - нан келіп түсті. Хатта Сырым ауданы, Қоңыр ауылынан батысқа 1,7 км бағытта екі апатты қорғаны бар қорым табылғаны және олардың қоқыс полигоны аумағында орналасқандығы баяндалған.

24 маусым күні инспекция қызметкерлері Сырым ауданы Қоңыр ауылына іс-сапармен болды. Ауылдық әкімдіктің қызметкерлерімен кездесіп, түсіндірме жұмыстары жүргізілді. Іс-сапар барысында аталмыш қорғандарға мониторинг пен фотофиксация жасалынып, нәтижесінде алдын ала еспеке алу тізіміне енгізілді.

«Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Қазақстан Республикасы Заңының (бұдан әрі – Заң) 33-бабының 1, 2, 4, 5-тармақтарына сәйкес, Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрінің 2020 жылғы 7 сәуірдегі №79 «Тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау және пайдалану қағидаларын бекіту туралы» және 2020 жылғы 17 сәуірдегі № 95 «Археологиялық жұмыстарды жүзеге асыру қағидалары мен шарттарын бекіту туралы» бұйрықтарына сәйкес, археология ескерткіштерінде немесе тарихи-мәдени мұра объектілерінде археологиялық жұмыстар жеке және заңды тұлғалармен әзірленген ғылыми жобалардың негізінде жүзеге асырылады.

Археологиялық ескерткіште немесе тарихи-мәдени мұра объектісінде археологиялық жұмыстарды жүзеге асыратын жеке және заңды тұлғалар олар басталғанға дейін күнтізбелік он күн бұрын облыстардың жергілікті атқарушы органдарына (Мемлекеттік инспекцияға), сондай-ақ уәкілетті органға археологиялық жұмыстарын бастау туралы хабар беруге міндетті.

Заңның 34-бабының және Ереженің 3-тармағының негізінде Қазақстан Республикасының және Қазақстан аумағында археологиялық жұмыстарды жүзеге асыратын басқа да мемлекеттердің жеке және заңды тұлғалары археологиялық жұмыстар аяқталғаннан кейін күнтізбелік отыз күн ішінде уәкілетті органға қағаз және электрондық жеткізгіштегі қажетті құжаттары жіберілуі тиіс.

Алайда қазіргі таңда облысымызда жоғарыда аталған Заң талаптары мен қағидаларын өрескел бұзу фактілері көптеп кездесуде.

Теректі ауданында орналасқан «Таксай» қорымында, Казталов ауданы Көктерек ауылындағы «Қос-Оба» қорымында, Сырым ауданы, Көгеріс ауылында орналасқан «Әбіл» қорғанында заңсыз археологиялық жұмыстары жүргізілді.

Әбіл қорғаны туралы тоқталып өтсем. «Археологиялық жұмыстарды жүзеге асыру қағидалары мен шарттарын бекіту туралы» Заңның 19-шы тармағына сәйкес, археологиялық жұмыстар аяқталған соң археология ескерткішінің немесе тарихи-мәдени мұра объектісінің

аумағынан үйінділер шығарылады, олардың жер қабатын қалпына келтіру, консервациялық жұмыстар қамтамасыз етіледі және осы процесстер суретке түсіріледі. Суреттер ғылыми есепке қоса берілуі қажет.

Қорғанды қазу жұмыстары ауыр техниканың күшімен жасалғаны анықталды. Яғни бульдозер тракторы қолданылған. Қазылған жердің беткі қабатында транспорттық техниканың іздері анық көрінеді. Бұл жерде қазылған оба қайта көмілмеген. Жергілікті тұрғындардың айтуы бойынша қазба жұмыстары тек түнде жүргізілген. Екі-үш күнде қазып бой тасалаған.

Аталған нысандардың материалдары «Батыс Қазақстан облысы әкімдігінің мәдениет, тілдерді дамыту және архив ісі басқармасы» ММ-мен келісілген алдын ала тіркеу тізіміне енгізілмеген. Қазба жұмыстары жүргізілетіндігі туралы «Батыс Қазақстан облыстық тарихи-мәдени мұраларын қорғау жөніндегі мемлекеттік инспекциясы» КММ-не хат жолданып ескертілмеген. Қандайда бір табылған жәдігерлер туралы қазіргі таңда ешқандай ақпарат жоқ.

Мемлекеттік инспекцияның инспекторлары аталмыш нысандарға барып мониторинг, фотофиксация жұмыстарын жүргізіп, нәтижесінде «Батыс Қазақстан облысы әкімдігінің мәдениет, тілдерді дамыту және архив ісі басқармасы» ММ-не баяндап, аталған аудандардың әкім аппараты мен полиция бөлімдеріне тарихи-мәдени мұра объектілерінің сақталып тұруына қатер төндіруі

мүмкін жұмыстар туралы, заң талаптарының сақталмауына жол берген лауазымдық тұлғаларға қатысты шара қолдануды сұрап хат жолдады.

Археологиялық ескерткіштер алыс аймақтарда, яғни далалықта орналасқан. Сол себепті жұмыстың көбі жылы маусымда ғана жүзеге асады. Археологиялық ескерткіштерге инспекция бюджетінен қорғау белгілері дайындалып, орнатылады және жыл сайын Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2011 жылғы 22 тамыздағы № 423 «Мемлекеттік мекемелерде түгендеу жүргізу қағидаларын бекіту туралы» бұйрығына сай, мемлекеттік инспекция қызметкерлері бұл белгілеріне түгендеу жұмыстарын жүргізеді.

Биылғы түгендеудің нәтижесі бойынша 4 белгі мүлдем жоқ екендігі, 10 шақты белгі сынған, 1 белгі үш жерден оқтан тесілгендігі анықталды. 16 қорғау белгісі құлаған және инспекция қызметкерлерімен кері орнатылды. Жоғалған немесе ұрланған, бұзылған қорғау белгілері туралы облыс аудандарының полиция бөлімшелеріне хат жолданды.

Тарихи-мәдени мұраны қорғау мен сақтау, насихаттау бағытындағы жұмыстар назарда және жалғасатын болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

«Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Қазақстан Республикасы Заңы 33-баб, 1, 2, 4, 5-тармақ
<https://aqjaiyqmura.bkgov.kz/gos.inspectsiya>

**«Әскери шаруашылық басқармасы,
қазіргі - Х.Есенжанов атындағы
балалар кітапханасы»**

АКТ ОБСЛЕДОВАНИЯ

технического состояния памятника истории и культуры «Военное командование восточной армии» - здания Детской и юношеской библиотеки имени Х. Есенжанова, 1987 года, расположенной в ЗКО, г. Уральск, пр. Н. Назарбаева, 16/2

Уч. исследователей: комиссия в составе: Байбенов А.З. - заведующий отделом КТУ «Техническое состояние объектов культурного наследия» ЗКО, ул. Уральская, 16/2; Ковалев А.М. - инженер КТУ «Техническое состояние объектов культурного наследия» ЗКО, ул. Уральская, 16/2; Аманжолов Э.И. - директор КТУ «ЗКО» филиала для детей и юношества имени Х.Есенжанова, ул. Уральская, 16/2.

Составлена в соответствии с тем, что 2 апреля 2024 года был проведен осмотр памятника истории и культуры - здания Детской и юношеской библиотеки имени Х. Есенжанова, 1987 года, расположенной в ЗКО, г. Уральск, пр. Н. Назарбаева, 16/2.

В соответствии с Указом президента Республики Казахстан от 14 апреля 2024 года № 88 «О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Казахстан от 14 апреля 2024 года № 88 «О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Казахстан от 14 апреля 2024 года № 88 «О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Казахстан от 14 апреля 2024 года № 88»

Здание расположено на бывшей Юго-Восточной Малайской улице, ныне - проспект Н. Назарбаева. Построено из кирпича, окрашено в белый цвет. Здание имеет сложную форму, напоминающую букву «Г». Здание построено в классическом стиле под руководством архитектора Л.А. Гусева. В 1971 году в этом здании открылась первая восточная библиотека. В 1988 году была открыта первая восточная библиотека. В 1988 году была открыта первая восточная библиотека. В 1988 году была открыта первая восточная библиотека.

С июля 2024 года в здании работает детский и юношеский клуб имени Х.Есенжанова. Здание является объектом культурного наследия. Здание является объектом культурного наследия. Здание является объектом культурного наследия.

СЮНДЮКОВА
Алтынбобек Маратовна
Егіндікөл ЖОББМ
«Шежіре» музейінің жетекшісі
Қаратөбе ауд. БҚО

Мектеп музейі білім беру жүйесінің маңызды факторы

***Аңдатпа.** Мақалада мектеп музейлерінің қызметі, соның ішінде заманауи үлгідегі музей жасақтау, цифрлық технологияларды музей жұмысына кіріктіру арқылы оқушылардың білім алуын жаңа деңгейге көтеруі туралы баяндалады.*

***Аннотация.** В статье рассказывается о деятельности школьных музеев, в том числе о выводе на новый уровень знаний учащихся путем создания музея современного типа, интеграции цифровых технологий в работу музея.*

***Тірек сөздер:** Музей қызметі, интерактивті элементтер, QR-кодтар, AR/VR технологиялары, 3D модельдер, голограмма.*

Музей дегенде көбінің ойына археологиялық қазбалардан немесе ата-әжеден қалған көне мұралар сақталатын орын ретінде елестейтіні мәлім. Дегенмен «музей» ұғымы кең саланы қамтитын, жүйелі қызмет атқаратын универсал орталық. Универсал дейтініміз ол өткен күнді таныстырады, әрі қазіргімен байланыстырып ұсынады.

Соның ішінде мектеп музейінің алар орны ерекше. Олай дейтін себебіміз, адамның рухани-адамгершілік тәрбиесін, мәдени білімін және ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда балалық кезеңнен бастау алатыны ерекше орын алады. Заманауи мектеп музейлері педагогикалық құрал ретінде мұғалімдер мен оқушылар арасында мәдени-тарихи білімді насихаттау, оқу процесін байыту және шығармашылық қабілеттерді дамыту мақсатында қызмет етеді. Мектептегі музейлердің қызметі бірнеше аспектіден тұрады. Олар:

Тәрбиелік бағытта музейлер оқушыларға тарихи-мәдени мұраларды таныстыру арқылы олардың адамгершілік және эстетикалық дамуына ықпал етеді. Олар өскелең ұрпақтың ұлттық

сана-сезімін, ұлтжандылығын және рухани құндылықтарын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Ал, білім беру процесінде қосымша ресурстар ретінде пайдаланылады. Оқушылар музей экспонаттарымен танысу арқылы теориялық білімдерін практикада қолдану мүмкіндігіне ие болады. Музей педагогикасы бұл үдерісті (процессті) тиімді жүзеге асырады, өйткені ол көрнекілік және материалдың қызықты болуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған бағдарламаларды ұсынады. Атап айтар болсақ, тарихи оқиғаларды сомдау, қалпына келтіру жұмыстары арқылы тазалыққа, әсемділікке икемдеп еңбекке баулиды.

Осы бағыттарды қамти отырып, бүгінгі күні білім беру процесіне қойылатын талаптар мектеп музейлеріне де қатысты болып табылады. Атап, айтар болсақ қазіргі трендтегі тәсіл жасанды интеллект, интерактивті әдістерді музей жұмысына кіріктіру болып отыр. Осы орайда мектеп музейлерінің де алдында жаңа мақсаттар тұр. Біріншіден мектеп музейлері оқушыларға

тарихты, мәдениетті, ғылымды және өнерді тереңірек түсінуге мүмкіндік бере отырып, оқушылардың білім алу процесіне қатысуын арттыру, олардың қызығушылығын оятуға ықпал ету болса, екіншіден қазіргі мектеп музейлері жаңа технологияларды енгізу арқылы оқушыларға интерактивті тәжірибені ұсыну. Виртуалды шындық, мультимедиялық дисплейлер және басқа технологиялар арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру болып отыр.

Осы мақсаттарға сай қызмет қылу үшін музейдің ішкі кеңістігі де сай болуы тиіс. Қазіргі мектеп музейлері ашық кеңістіктерге баса назар аударады. Бұл оқушылардың қозғалысын жеңілдетеді және көрнекіліктерді толық көруге мүмкіндік беруіміз керек. Екіншіден, мектеп музейлері оқушылардың белсенді қатысуын қамтамасыз ету үшін интерактивті элементтерді қолдану. Бұл элементтер сенсорлық экрандар, ойындар, модельдер, батырмалар және басқалар болуы мүмкін. Бұл оқушылардың білімді игеруін жеңілдетеді және қызықты етеді. Үшіншіден, мектеп музейлерінің дизайны заманауи үрдістерге сай болуы керек. Бұл әдемі жарықтандыру, қызықты түстер, заманауи материалдар және жайлы атмосфера жасауды білдіреді. Дизайн оқушылардың қызығушылығын арттырып, музейді тартымды етеді. Біздегі өзекті мәселе осында болып отыр. Көбіне мектептерде осы кеңістіктерге сай шаршы метрлік кабинеттің болмауы. Немесе керісінше кабинет болса, жабдықтың жетіспеушілігі. За-

манауи кабинет жасақтау үлкен қаражатты әрі еңбекті талап етеді.

Мектеп музейінің білім беру жүйесінің маңызды факторы болуының тағы бір көрінісі оның әдістемесі. Алдымен оқушылардың белсенділігін арттыру мақсатында интеллектуалды ойындар ұйымдастыру арқылы функционалдық сауаттылық, зият пен зияткерлік танымдарын шыңдау болып табылады. Одан кейін ғылыми-зерттеу жұмыстарға бағыттай отырып, сол арқылы оқушының икемділігін таба білуіміз қажет. Бұл олардың шығармашылығын дамытып, ғылыми ізденістердің негіздерін үйретуге талпындыру. Әр-түрлі іс-шаралар арқылы музейді идея және тәжірибе алмасу немесе шығармашылық орталық ретінде қалыптастыру. Мысалы, реставрациялық жұмыстар жасау арқылы оқушылардың бірлікке, диалогтық орта құруға икемдеу.

Жоғарыдағы мақсаттарды пайдалана отырып, мектеп музейінің білім беру процесіне берер пайдасы өте зор. Жаңа технологияларды пайдалана отырып, мектеп музейлері оқушыларға оқытудың жаңа тәсілдерін ұсынады. Және де оқушылардың сыни ойлау қабілетін, коммуникативтік дағдыларын және топтық жұмыс істеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл дағдыларды қалыптастыру сабақ беру кезінде мұғалімнің сапалы білім беру көрсеткіштері болып есептеледі. Демек музей қызметкерінің де педагогтың жүктемесімен бірдей міндеті бар дегенді білдіреді. Мектеп музейлері оқушыларға өмірде кездесетін мәселелерді

шешуге, қиындықтарды жеңуге және өздерін жетілдіруге үйретеді. Яғни тарихи оқиғаларды баяндай отырып, жаугершілік замандағы әр мәселенің шешімі табылғанын, бір-біріне демеу болу, бірлік арқылы жеңуді, тұлғалардың қиын-қыстау кездегі өмірге деген құлшынысын айта отырып, қазіргі күндегі психологиялық қолдаудың ең жоғарғы нәтижесін көрсетеді.

Жоғарыдағы мәселелерді жиынтықтай келе, бүгінгі белсенді өскелең ұрпаққа мектеп музейінің жұмысын қалайша көрсетеміз деген ой туындауы мүмкін. Қазіргі оқушыны жәй ғана әңгімемен қызықтыру мүмкін емес. Сол себепті де цифрлық технологияларды музей жұмысына интеграциялау керек. Яғни QR-кодтар мен AR/VR технологиялары арқылы экспонаттар туралы толық ақпаратты алу үшін QR-кодтарды қолдану немесе виртуалды шындық арқылы тарихи оқиғаларды “жандандыру”. Мультимедиа құралдары интерактивті экрандар, 3D модельдер мен голограммаларды пайдалану. Онлайн музейлер музейдің виртуалды нұсқасын жасау арқылы оқушылардың кез келген уақытта қол жеткізу мүмкіндігін қамтамасыз ету.

Мектеп музейлері жаңа ақпараттық технологияларды жұмыс барысына енгізіп, оқушы қиялын виртуалды әлемге енгізу ұсынылады. Мысалға виртуалды шындық технологияларын қолдану арқылы оқушыларға тарихқа, мәдениетке және ғылымға икемделуіне мүмкіндік берсе, артық шындық технологиясы арқылы оқушыларға музей экспонаттарымен интерактивті түрде әрекеттесуге

мүмкіндік беру керек. Бұл технологиялардың дамуы оқушылардың білім алуын жаңа деңгейге көтереді.

2024-2025 оқу жылында осы бағытта “Шежіре” мектеп-музейінде жұмыстар қолға алынып, жасалуда. Жұмыс жоспары бойынша музей жәдігерлерін цифрландыру мақсатында бүгінде 30 жәдігер 360 градуста көре алатын 3D форматына көшірілді. Оқу жылының соңына дейін негізгі қор бойынша жәдігерлердің 60-70%-ын көшіруді жоспарлап отырмыз. Және де барлық музей жәдігерлерінің мәліметін QR кодтау жүзеге асырылып жатыр.

Сонымен қатар, музей шараларында өлкенің тарихи-табиғи объектілерін “Май шам” әдісі бойынша карточкалап, тарихын QR кодтар арқылы оқушы өздігінен таныса алуына мүмкіндік жасап келеміз. Бұндай жұмыстар оқушылар арасында үлкен қызығушылық тудырып, мектеп музейі жұмысына белсенді араласуына, өлкенің тарихын тереңірек білуге жағдай жасайды.

Қорытындылай келе, қазіргі мектеп музейі тек қана тарихи орта ғана емес, білім беру процесінің мызғымас бір бөлігі. Мектеп музейлеріндегі заманауи тенденциялар білім беру мен тәрбиелеу процесін жақсарту үшін инновациялық тәсілдерді қолдануға бағытталған. Олар мектеп музейлерін тек дәстүрлі экспонаттарды көрсету орны ретінде ғана емес, интерактивті, тартымды және білім беру технологияларымен интеграцияланған алаң ретінде қайта ойластыруға мүмкіндік береді.

Музей және мұра: зерттеу, сақтау және насихаттау

АБДРАХМАНОВА
Айжамал Кенжебекқызы
Облыстық тарихи-өлкетану
музейінің ғылыми қор
бөлімінің меңгерушісі
Орал қ., БҚО

***Аңдатпа.** Мақалада музейге түсетін заттарды есепке алу олардың саны мен құрамын анықтау, сәйкестендіру, оңтайлы сақтауды ұйымдастыру, орналастыру, ғылыми зерттеу және тиімді пайдалану мақсатында есепке алу, тіркеу жұмыстары мен ғылыми-қор бөлімінің қызметі туралы жазылған.*

***Аннотация.** В статье освещены учет поступающих в музей предметов с целью определения их количества и состава, идентификации, организации оптимального хранения, размещения, научных исследований и эффективного использования учетно-регистрационных работ, а также деятельность научно-фондового отдела.*

***Кілт сөздері:** музей, актілеу, төлқұжат, түсім кітаптары, тіркеу кітаптары, қайта қалпына келтіру, «SAQTAU» автоматты сақтандыру жүйесі.*

Музей – тарихи-ғылыми дерек ретіндегі Ескерткіштерді, өнер туындыларын, мәдени құндылықтарды т.б. мұраларды сақтап, жинақтап, ғылыми-танымдық қызмет атқаратын мекеме. Музейдің адамзат тарихындағы алатын орны ерекше екені белгілі. Қазіргі кезде музейлердің алдында болашақ үшін мәдени мұраны сақтау және мәнді құндылықтарды замандастар үшін көрсету, насихаттау мәселелері тұр. Мәдени құнды көне заттарды көрсету, жалпы адамзаттық мәнін ашу арқылы музейге келушілердің адамгершілік, рухани өсуіне әсер ету. Ағарту мақсаттарын әрбір музей өз саласына сай музейлік орта жағдайында іске асыруда.

Музей - мәдени мекен. Өңіріміздегі осындай мәдениеті мен тарихы бір жерде ұштасқан киелі мекен – ол Батыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану музейі. Музей жұмысының басты бағыттарының бірі бұл- ғылыми-зерттеу және жинастыру жұмыстары болып табылады, яғни

музей қорын толықтырып отыру. 185 жылдық тарихы бар музей қорында қазіргі таңда 120 000 астам жәдігерлер бар. Музей қорына жәдігерлер қала, облыс тұрғындары сыйға беруі, сатып алу арқылы, музей қызметкерлері жинау арқылы түседі. Соның нәтижесінде қорда бағзы заманнан жеткен жәдігерлерден бастап күні бүгінге дейін қолданыста болған жәдігерлер сақтаулы. Олар: киіз үй жабдықтары, ыдыс-аяқтар, киім-кешектер, картиналар, құжаттар, фотосуреттер, күнделікті тұрмыс-тіршілікте қолданылатын заттар, жиһаздар, музыкалық аспаптар т.б.

Музей қорына музей заттары Қазақстан Республикасының музей қорының музей заттарын есепке алу, сақтау, пайдалану және есептен шығару нұсқаулығында бекітілген ережелерге сай жүргізіледі: алдымен музей заттары актіленеді. Актілеу музей заттарын қабылдау немесе тапсыру күні жазылады және тіркеледі, төлқұжат толтырылады. Аталмыш құжатта жәдігерге қатысты

барлық ақпарат беріледі. Алдымен атауы, көлемі, жасалған материалы және жәдігерге сипаттама жазылады. Коллекциялық тізім жасалады.

Кейін түсім кітаптарына мәліметтер енгізу кезінде әр музей затына бір реттік тіркеу нөмірі беріледі, ал әр коллекциялық музей затына коллекцияны құрайтын заттардың саны бойынша нөмір бөлшекпен беріледі.

Шифр әр музей затына анық, оның сыртқы көрінісін бүлдірмейтіндей қолмен немесе баспа түрінде немесе басқа да қазіргі заманғы технологияны қолдану арқылы қойылады.

Музей заттарын музейге қабылдау кезінде музей заттары туралы мәліметтер Негізгі қордың түсімдер кітабына, Ғылыми-қосалқы қордың түсімдер кітабына енгізіледі. Түсім кітаптары мен тіркеу кітаптары қолмен жазылады. Күнделікті пайдалану үшін түсім кітаптарының электронды нұсқасы болады.

Негізгі қорға көбіне көп құжаттардың түпнұсқасы, танымал тұлғалардың жеке тұтынған заттары, әрі қарай сақтауға келетін киім-кешектері, фотосуреттер, қолжазбалар т.б. Бір сөзбен айтқанда сақталымы жақсы, ұзақ уақыт сақтауға болатын жәдігерлерді негізгі қорға кіргіземіз. Ал ғылыми-қосалқы қорға құжаттардың көшірмесі, фотосуреттердің көшірмесі, сақталымы нашар, ұзақ уақыт сақтауға келмейтін жәдігерлерді жатқызамыз.

Қазіргі таңда Батыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану музейінде 3 қойма бар. Олар: археологиялық, құжаттар және киім-кешек, ыдыс-

аяқтар, жиһаздар жинақталған қоймалар. Музей қорында жинақталған жәдігерлерді жинап, ұзақ уақыт сақтауда ғылыми-қор бөлімінің жұмысы орасан зор. Жылдар бойы сақталып келе жатырған жәдігерлерді жоспар бойынша жыл сайын бөлім қызметкерлері күннің көзіне шығарып, кептіру жұмыстарын жүргізеді. Әсіресе, киіз өнімдерін, киім-кешектер және т.б.

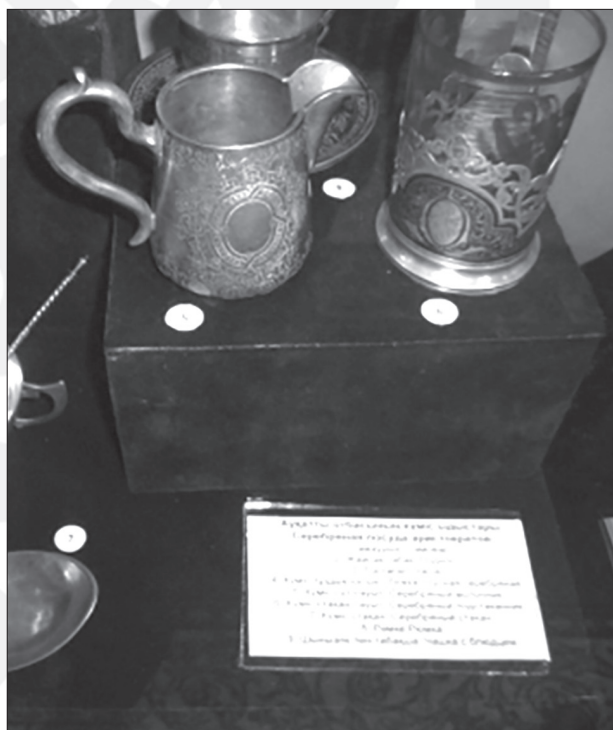
Сонымен қатар, музейде қазіргі заман талабына сай жәдігерлерді электрондық жүйеге көшіру жұмыстары жүргізіліп жатыр. Ғылыми-зерттеу қор бөліміне «SAQTAU» автоматты сақтандыру жүйесі жұмысқа енгізілді. Автоматтандырылған сақтандыру жүйесін жұмысқа енгізудегі мақсат: музейлік жәдігерлері мен музейлік коллекцияларды сандық форматта сақтау және насихаттау. Міндеті: Жүйенің негізгі қызметі жәдігерлерді тіркеу, заттардың электронды каталогын жүргізу, музей заттарының қозғалысын тіркеп отырады, коллекциялық тіркеуді жүргізеді, сандық форматтағы музей қорына қолжетімділікті қамтамасыз етеді.

Музейдегі цифрлау жұмыстарына байланысты 2018 жылы қор бөлімі «Редкие книги в цифровом формате» атты жобаны іске асырды. Жобаның мақсаты: музей құжаттарының коллекцияларын, көне кітаптар, газеттер жинағын «Элар» цифрлық сканерімен сканерлеп кітаптардың, құжаттардың ұзақ сақталуына, көпшілікке ыңғайлы түрде жұмыстану үшін қолға алынды. Музей қорына түскен жәдігерлерді қайта қалпына кетіру (реставрация) жұмыстарын жүргізіп отырады. Атап айтатын болсақ биылғы жылы белгілі күйші Дина Нүрпейісованың камзолы қайта жаңғыртылды. Бұл жұмысты 25 жылдан астам уақыт музей директоры қызметін атқарған, өңірімізге танымал өлкетанушы, музей жанашыры Сара Есқайырқызы Танабаева жасаған болатын. Сонымен қатар, Сара Есқайырқызы камзолдық көшірмесін жасап, музейге тарту етті.

Бүгінгі жаһандану заманында еліміздің тарихы мен айбарын халыққа танытып, тәуелсіздігімізді тұғырлы ету жолындағы жоспарлар мен істерді ел ішіне жеткізу маңызды да жауапты міндеттің бірі. Осы орайда халқымыздың ғасырлардан тамыр тартатын өткенін, яғни, тарихын халық арасына, кейінгі ұрпаққа таратуда музейлердің маңызы зор.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының музей қорының музей заттарын есепке алу, сақтау, пайдалану және есептен шығару нұсқаулығы.
2. Әлеуметтік желі.

МАЗБАЕВ
Орденбек Билисбекович
д.г.н., профессор,
ветеран детского туризма
г.Астана

Пионеры детского туризма Казахстана: вклад ветеранов в развитие национальной идентичности

ГАЛИАКБАРОВ
Ермек Эдуардович
магистр «Туризм»,
докторант ЕНУ
им. Л.Н.Гумилева
г.Астана

Аннотация. Статья посвящена неоценимому вкладу ветеранов в развитие детского туризма Казахстана, особенно подчеркивая роль Абдамбаева Сейтжапара Сейткасымовича, Жездібаева Токеша Кабаловича, Шаяхметова Асхата Галиевича и их работу в Республиканской станции юных туристов. Статья акцентирует внимание на республиканскую туристско-краеведческую экспедицию «Моя Родина – Казахстан», как на ключевом инструменте патриотического воспитания, формирующем у подрастающего поколения любовь к Родине, знание истории и культуры страны. Подчеркивается важность поддержки и развития детского туризма в контексте государственной политики, направленной на укрепление здоровья нации и развитие экологического и этнического туризма.

Аңдатпа. Мақала ардагерлердің Қазақстанның балалар туризмін дамытуға қосқан баға жетпес үлесіне, әсіресе Абдамбаев Сейтжапар Сейткасымұлының, Жездібаев Төкеш Кабалұлы мен Асхат Галиұлы Шаяхметовтың рөлін және олардың республикалық Жас туристер станциясындағы жұмысын ерекше атап өтуге арналған. Мақала жас ұрпақтың Отанға деген сүйіспеншілігін, елдің тарихы мен мәдениетін білуін қалыптастыратын патриоттық тәрбиенің негізгі құралы ретінде «Менің Отаным-Қазақстан» республикалық туристік – өлкетану экспедициясына назар аударады. Ұлт денсаулығын нығайтуға және экологиялық және этникалық туризмді дамытуға бағытталған мемлекеттік саясат аясында балалар туризмін қолдау мен дамытудың маңыздылығы атап өтілді.

Ключевые слова: детский туризм, ветераны туризма, краеведческая деятельность, палаточный лагерь, здоровье нации.

В обращении президента Касым-Жомарта Токаева к народу Казахстана (2024 году) акцентируется внимание на необходимости развития туризма, преимущественно в области экологического и этнического туризма, как стратегически важной сферы экономики страны [1]. Также подчеркивается значимость укрепления здоровья нации. В контексте этого призыва особая роль отводится развитию массового спорта среди всех возрастных категорий населения. Эти меры предполагаются как способы повышения общего уровня здоровья и благополучия граждан, что является критически важным для устойчивого

социально-экономического развития Казахстана.

Не многие осведомлены о выдающихся личностях, посвятивших свою жизнь развитию туризма и альпинизма в Казахстане, и заложивших основы детского туризма. Впервые благодаря этой краеведческой туристской деятельности три гражданина, на протяжении многих лет управлявшие детским туризмом, стали известными.

Абдамбаев Сейтжапар Сейткасымович, директор Республиканской станции юных туристов с 1973 по 1994 год, более 21 года, был удостоен звания «Отличник народного просвещения СССР и КазССР», «Заслуженный работник образования

РК», мастером альпинистского спорта, инструктором по альпинизму, методистом туризма и судьей республиканской степени по туризму и спортивному ориентированию. Он также является автором путеводителя «Против солнца и ветра».

Республиканская туристско-краеведческая экспедиция «Моя Родина – Казахстан» выступает в качестве основной формы развития детско-юношеского туризма, привлекая ежегодно более ста тысяч детей. Эта экспедиция предоставляет детям возможность погружаться в изучение истории и культуры, ратных подвигов и судеб соотечественников, семейных родословных и народного творчества, что способствует их социальному, личностному и духовному развитию.

Возрождение краеведения и улучшение качества его преподавания отражают изменения в общественных представлениях о значении провинции в истории многонациональной страны. Увеличение интереса к микроистории, локальной истории и генеалогии в мировой исторической науке находит свое отражение в принципах работы туристско-краеведческой экспедиции. Эти исследования характеризуются подходом от простого к сложному, от частного к обобщению, сочетая элементы анализа и синтеза.

Краеведение интегрирует географические, природоведческие, социо-экономические и историко-культурные аспекты, способствуя формированию у учащихся любви к малой Родине и бережному отношению к природному и культурному наследию. Уроки краеведения и поисково-краеведческие исследования способствуют выявлению и сохранению семейных связей и традиций. В рамках деятельности штабов разрабатываются поисковые задания, над которыми школьники работают в течение определенного времени, собирая материал, систематизируя и обрабатывая его для участия в областном слете поисковых отрядов «Моя родина - Казахстан».

Не многие осознают значимость выдающихся личностей, посвятивших свою жизнь развитию туризма и альпинизма в Казахстане, а также заложивших основы детского туризма.

С 1961 года, когда была основана Республиканская детская экскурсионно-туристическая станция, и до 1997 года, когда станция прекратила свое существование, Жездібәев Тоқеш Кабалович на протяжении 36 лет неустанно трудился, преодолевая все трудности, связанные с детским туризмом. Он вложил все свои знания и силы в эту сферу, разработав более 70 методических рекомендаций и пособий, среди которых выделяется работа «Краеведение Казахстана». Тоқеш

Кабалович был отличником народного просвещения СССР и КазССР, ветераном труда, кандидатом в мастера спорта, старшим инструктором по горному туризму и судьей республиканской категории по спортивному туризму. Его заслуги были отмечены званием академика Московской Международной академии детско-юношеского туризма и краеведения, а также наградой «Золотой компас» за значительный вклад в укрепление международных и межрегиональных связей в развитии детско-юношеского туризма и краеведения.

Шаяхметов Асхат Галиевич также внес значительный вклад в развитие детско-юношеского туризма в стране. С 1975 года он работал заведующим отделом-организатором мероприятий на Целиноградской городской Станции юных туристов до 1989 года, а затем продолжил свою деятельность в качестве тренера по туризму в Боралдайской школе в Алматинской области. В период с 1996 по 2005 год он занимал должность руководителя в школе, но продолжал активно заниматься детским туризмом. С 2005 года Шаяхметов Асхат Галиевич возглавил Центр юных туристов города Астаны, посвятив более 41 года своей жизни детскому туризму. Он является заслуженным инструктором РК по туризму, старшим инструктором СССР, кандидатом в мастера спорта и академиком Международной академии детско-юношеского туризма и краеведения. В течение четырех лет он принимал участие во Всесоюзном семинаре по подготовке кадров. Асхат Галиевич разработал и внедрил туристскую краеведческую модель для школы №19. За свои достижения в области детского туризма он был награжден высшей наградой «Золотой компас». Он подготовил несколько поколений туристов и инструкторов, организовывал туристические походы для детей и

учителей по живописным маршрутам Алтая, Кавказа, Прибайкалья, Туркменистана, Кыргызстана, Тянь-Шаня и родного края. Его вклад в развитие детского туризма невозможно переоценить.

Асхат Галиевич организовал детский туристический палаточный лагерь «Батыр» в Государственном национальном парке «Буйратау» в Ерейментауском районе, расположенном в 200 километрах от столицы. В летние месяцы дети, участвующие в кружке, 10-12 дней жили в палатках (палатках) лагеря, просыпались в березовом лесу с пением птиц, делали утренние упражнения, дышали свежим воздухом, пили прозрачную родниковую воду, погружались в воду и отдыхали от солнечных ожогов. У каждого ребенка была возможность научиться самостоятельно выполнять свои задачи: собирать дрова, разводить костры, готовить еду, мыть посуду, нести воду и т. д. Между тем, совершив трехдневный поход по разным маршрутам, проехав 7-8 километров, 3-4 дня поднимая себе еду, палатки, спальные места и одежду, посуду и отдыхая на трудной дороге. Попутно знакомились с видами животных, насекомых и растений. В лагере были награждены грамотами учащиеся, занявшие призовые места, где раскрылись таланты каждого ребенка в спортивных, туристских соревнованиях и искусстве. Дети, оставляя гаджеты, которыми они пользуются ежедневно, становятся ближе к природе, получают экологическое воспитание и привыкают жить в одной команде. Такие каникулы останутся в памяти детей, побывавших в лагере «Батыр» на всю жизнь. Вот и заслуга Асхата Галиевича, который подарил детям такую возможность.

На данный момент Шаяхметов Асхат Галиевич находится на заслуженном отдыхе, однако продолжает оказывать помощь всем, кто интересуется туризмом и краеведением.

Благодаря их усилиям была создана система туристско-краеведческой работы, способствующая патриотическому воспитанию, формированию экологической культуры и здорового образа жизни подрастающего поколения. Республиканская туристско-краеведческая экспедиция «Моя родина – Казахстан» является ключевым инструментом для достижения этих целей. Необходимо дальнейшее развитие детско-юношеского туризма и поддержка ветеранов, чей опыт и знания являются бесценным ресурсом для воспитания будущих поколений граждан Казахстана. Их заслуги требуют глубокого изучения и признания.

Список литературы:

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana
2. Фомин В.П. Педагогические и организационные основы построения и функционирования комплексной системы туристско-краеведческой деятельности с учащимися в Западно-Казахстанской области республики Казахстан // <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-i-organizatsionnye-osnovy-postroeniya-i-funktsionirovaniya-kompleksnoy-sistemy-turistsko-kraevedcheskoy>

МУКАШЕВА
Айгуль Батыргалиевна,
Заместитель директора ОЦДЮТиЭ
г.Уральск, ЗКО

Развитие детско-юношеского туризма

Аннотация. В статье рассматривается развитие детско-юношеского туризма с начала XVIII века и в период Советской власти до 1940 года. Развитие детско-юношеского туризма и краеведения содействует повышению туристских умений, самостоятельной организации оздоровительного труда и применению полученных навыков для преодоления трудностей жизни.

Аңдатпа. Мақалада XVIII ғасырдың басынан бастап Кеңес өкіметі кезеңінің 1940 жылдарына дейінгі балалар мен жасөспірімдер туризмі қызметінің дамуы қарастырылған. Балалар мен жасөспірімдер туризмі мен өлкетануды дамыту туристік дағдыларды арттыруға, сауықтыру қызметін ұйымдастыруға және өмірдегі қиындықтарды жеңу үшін алған дағдыларды қолдануға ықпал етеді.

Ключевые слова: дополнительное образование, туризм, экскурсия, туристско-краеведческая деятельность, поход.

Дополнительное образование играет важную роль в формировании человека и гражданина, предоставляя возможность развития его способностей, реализации интересов и устремлений, самоопределения и социализации в обществе. Главное – в условиях дополнительного образования дети могут удовлетворять индивидуальные потребности, реализовывать творческий потенциал, адаптироваться в современном обществе и имеют возможность полноценной организации свободного времени. А значит, ребенок социально реализует себя, готовится к освоению профессии, и в результате – у него больше шансов достичь успехов в будущем.

Развитие детско-юношеского туризма является приоритетным направлением в системе дополнительного образования детей. Приобщение к занятиям туризмом начинается в основном в общеобразовательной школе. Главное условие повышения заинтересованности учащихся

туризмом – формирование сознательного отношения к учебно-тренировочному процессу в туризме. Участие членов туристских секций в общественно-полезных мероприятиях во многом способствует формированию единого коллектива. Только в этом случае у школьников воспитывается осознанная потребность в туризме. Роль педагога в ориентации учащихся заключается в том, чтобы, учитывая индивидуальные особенности школьников, последовательно раскрывать перед ними все новые формы и методы туристской работы, поддерживать творчество и инициативу.

Туризм как социальное явление явился детищем промышленной революции, вызвавшей крушение феодализма в Западной Европе и породившей новые требования к воспитанию подрастающего поколения. В конце XVII - начале XVIII в. в учебных заведениях Англии, Франции, Германии, Австрии и других стран при изучении отдельных предметов педагоги стали использо-

вать в работе с учащимися пешеходные прогулки и поездки в окрестности. Эти простейшие формы путешествия получили название экскурсии.

Великий славянский педагог Я.А. Коменский (1592-1670) требовал включения в систему образования и воспитания детей и подростков подвижных игр, путешествий. Интерес к путешествиям тесно связан с развитием краеведения. Начало краеведческих исследований в России относится к эпохе преобразований (начало XVIII в.) и связано с Указом Петра I от 12 февраля 1718 г., которым предписывалось докладывать царю обо всех любопытных находках и награждать тех, кто их обнаружит. Сведения о прошлом селений, городов и т.д. вошли в местные и общерусские летописи, а также в другие письменные источники. Одним из первых организаторов экскурсионной работы с детьми и туризма был декабрист И.Д. Якушкин. Работая в Ялutorовской женской школе, он практиковал летние походы и экскурсии с целью изучения окружающей природы.

Педагогическую целесообразность краеведения впервые теоретически обосновал основоположник научной педагогики в России К.Д. Ушинский (1824-1870/71). В своей книге для первоначального классного чтения «Родное слово» (1864) он, придавая большое значение «местному элементу», рассматривал его как одно из важных средств наглядности и связи с окружающей жизнью. «Отечествоведение» - так определил К.Д. Ушинский эту отрасль знаний [Ушинский К.Д. Избранные педагогические произведения. - М., 1968. - С.140-141].

Экскурсию как метод обучения в практику преподавания естествознания впервые ввел основоположник научной системы физического воспитания и врачебно-педагогического контроля в физической культуре в России Я.А. Герд (1841-1888). Настоятельно рекомендовал взрослым и детям прогулки, экскурсии и походы педагог, сторонник дарвинизма, «отец» русской физической культуры П.Ф. Лесгафт (1837-1909), включивший в составленную им классификацию физических упражнений естественные перемещения и экскурсии.

На педагогическую ценность путешествия указывали русские революционеры-демократы. «Никакие школьные занятия и никакие работы над кандидатскими ли, магистерскими ли или докторскими диссертациями, - писал Н.Г. Чернышевский, - не дают молодому человеку столько пользы, как путешествия» [Чернышевский Н.Г. Избранные педагогические произведения. - М., 1953. - С.723].

В середине 19 века создается «Русское географическое общество». Новые веяния этого общества находили и в Казахстане. На развитие краеведения в Казахстане большое влияние оказывал Семипалатинский подотдел Западно-Сибирского Русского Географического общества. В Семипалатинске был организован областной краеведческий музей.

Полезные рекомендации об изучении родного края можно найти в педагогических сочинениях казахского педагога Ибрая Алтынсарина. Первым поборником краеведения и туризма или первым туристом современного значения, исследователи считают Чокана Валиханова – выдающегося казахского ученого-этнографа, исследователя, путешественника 19 века. Первым казахом, совершившим кругосветное путешествие в 1910-1916 годах был Алиби Тогданович Джангильдин.

Многие педагоги, писатели, публицисты независимо друг от друга пришли к общему мнению: значение путешествия в учебно-воспитательной работе с детьми огромно. Однако педагогические идеи, направленные на улучшение воспитания в школе, не нашли применения, за исключением единичных случаев. В некоторых школах экскурсии вошли в систему педагогической работы. Так, в Санкт-Петербургском лесном коммерческом училище в течение семилетнего обучения проводилось до 50 экскурсий и походов, в том числе по 3-4 дальних похода ежегодно в каникулярное время. Этот опыт был обобщен в книге «Школьные экскурсии» под редакцией Б.Е. Райкова (1910).

Вовлечение учительства в туристско-экскурсионную работу положительно сказалось на расширении кругозора самих учителей. Газета «Санкт-Петербургские ведомости» 12 апреля 1909 г. писала: «Для народного учителя, почти круглый год оторванного от центров умственной и культурной жизни и живущего, как правило, узким кругом мелких интересов, участие в путешествиях было целительным бальзамом».

В начале XX века известный русский деятель народного образования, педагог В.Т.Вахтерев (1853-1924г.г.) в книге «Основы новой педагогики» (издана 1913 г.) в главе «Об экскурсиях и уроках на воздухе», опираясь на мысль К.Д.Ушинского о благотворном воспитательном воздействии природы, еще раз убедительно показал ни с чем несравнимую ценность живого восприятия ребенком реальных предметов и явлений природы.

Особую ценность представляет то, что в этой работе Вахтерев впервые указал на всесторон-

ность воздействия на воспитуемых туристских прогулок и экскурсий, впервые обозначил шесть отдельных элементов, составляющих педагогический потенциал детского туризма, его преимущества перед иными формами работы с детьми. Кроме известных уже «трех воспитаний – чувств, ума и тела, на которые всегда оказывает положительное действие прогулка человека на природу, Вахтерев раскрывает еще три важных «технологических» элемента.

Это, во-первых, возможность «легче, чем когда было» изучить воспитанников, увидеть их «в совершенно новом освещении».

Во-вторых, такой важный для успеха всей работы элемент, как взаимопонимание и доверие детей к учителю, возникающие между ними в результате естественной походной близости людей, совместных проживаний, общего труда.

И, в третьих, это, говоря современным языком, - педагогика совместных творческих дел, самодеятельность детей как основа организаций прогулок и походов.

Еще до революции 1917 года, мысль о том, чтобы «впустить» в школу туризм в качестве «подсобного рабочего», помогающего учителю в воспитании и обучении школьников - это мысль уже достаточно глубоко внедрилась в официальную педагогическую идеологию.

Огромную роль в развитии туризма сыграли первые декреты Советской власти: о земле, о лесах, об охоте, об охране памятников природы, садов и парков. В этих декретах природа рассматривалась не только как кладовая материальных ценностей, но и как источник здоровья, отдыха и эстетического наслаждения, а также как средство воспитания советских людей. Декреты как бы открыли всю территорию страны, ее природные, культурные и исторические памятники для ознакомления широким народным массам.

В 1918 г. Наркомпросом (народный комитет просвещения) РСФСР рассматривались вопросы организации массовой работы с детьми в летний период. Результаты первого года работы были обобщены в изданной в том же году Советом защиты детей и отделом Единой школы Наркомпроса Инструкция, в которой подчеркивалось, что в летнее время необходимо организовывать занятия с детьми под открытым небом, а летние трудовые колонии должны заменить школу. Отделом школьной реформы Наркомпроса были разработаны материалы, в которых содержались программно-методические указания по всем учебным предметам, что давало возможность

педагогу, используя краеведческий материал, вносить в практику преподавания большую конкретность.

Туристско – краеведческая деятельность за период 1918-1928 г.г. была сосредоточена во внешкольных организациях и проводилась в форме экскурсий и многодневных (6-10 дней) путешествий. Главной тематикой походов было изучение сельскохозяйственного труда и кустарных промыслов близлежащих районов.

Впервые в Казахстане в 1924 году в г. Семипалатинске проведена краеведческая конференция учителей-краеведов со всех уездов Семипалатинской губернии. Начинают создаваться учительские кружки школьного краеведения в Оренбурге, Кызылорде, Талдыкургане, Алматы. «Кружок изучения Джетысу» (КИД) в школе 2-ой ступени №10 Некрасова Алматы в 1925 году имел в своем составе до 60 учащихся. Это были первые шаги зарождавшегося кружка краеведения.

В 1927 г. коллегия Наркомпроса РСФСР утвердила Типовое положение для опытно-показательных учреждений, в соответствии с которым было разработано Положение о Центральной опытной экскурсионной базе Главсоцвоса Наркомпроса РСФСР. В документе говорилось, что Центральная опытная экскурсионная база является опытно-исследовательским учреждением (ОПУ), созданным для постановки экскурсионного дела в системе воспитания. В состав ОПУ вошли: московское отделение (для постановки опытов экскурсионной работы в условиях столицы и города); сельское отделение в поселке Костино по Северной железной дороге (для постановки опытов экскурсионной работы в сельской местности); временные отделения в регионах (для постановки опытов проведения дальних экскурсий).

Центральная опытная экскурсионная база Главсоцвоса Наркомпроса (народного комитета просвещения) РСФСР наметила следующие задачи:

1. Разработать формы и методы экскурсионного дела в рамках общей педагогической работы учреждений социального воспитания различных типов.

2. Организовать экскурсионное дело в учреждениях социального воспитания посредством их участия в изучении и использовании производительных сил страны в соответствии с государственным перспективным народно-хозяйственным планом.

3. Разработать формы и методы повышения квалификации экскурсионных работников учреждений социального воспитания.

4. Выработать типы экскурсионных учреждений, обслуживающих учреждения социального воспитания.

На дальнейшее развитие туризма было направлено Постановление ЦК ВКП (б) от 21 апреля 1932 г. «О работе пионерской организации», в котором указывалось на необходимость применения и расширения детского туризма как важного оздоровительного средства. С этой целью рекомендовалось наркомпросам союзных республик, комсомолу и профсоюзам совместно с хозяйственными наркоматами и с привлечением добровольных спортивных обществ разработать план развертывания детских технических станций и экскурсионно-туристских баз, добиваясь того, чтобы в каждом районе имелась минимум одна станция или одна экскурсионно-туристская база.

В 1934 г. Наркомпрос РСФСР в целях активизации внешкольной туристско-экскурсионной работы среди детей и подростков издал постановление, которым утвердил проект положения о Центральной детской экскурсионно-туристской станции (ЦДЭТС). В постановлении отмечалось, что ЦДЭТС является организационно-методическим центром по экскурсионно-туристской работе среди детей школьного возраста, осуществляет руководство экскурсионно-туристской работой с детьми на местах, помогает краевым и областным отделам народного образования в ее постановке; ведёт широкую пропаганду экскурсионно-туристской работы, консультирует и инструктирует по вопросам содержания, методики и организации мероприятий; содействует созданию сети стационарных экскурсионно-туристских учреждений, станций, баз; принимает участие в подготовке кадров, организует и проводит массовые мероприятия по развертыванию туристско-экскурсионной работы с детьми, привлекает к участию общественность и хозяйственные организации.

В декабре 1940 г. был издан приказ Наркома просвещения РСФСР «О детском туризме», которым руководителям школ предлагалось организовать в каждой средней школе кружок юных туристов, выделить из числа учителей ответственного организатора туристской работы с учащимися. Это был первый официальный документ, обязавший школы включить туризм в педагогические средства воспитания. В начале 1941 г. была объявлена Всесоюзная экспедиция пионеров и школьников по малым рекам и маршрутам боевой славы.

Наркомпрос Казахстана периодически издавал методические письма о краеведческой работе и

давал указания школам. В начале 1941 года Наркомпрос Казахской ССР издал методическую рекомендацию «О краеведческой работе школьников в летнее время», где в частности говорится, что «краеведческая работа в школе может вестись, как в классном порядке, так и в кружковом...».

В эти же годы стали появляться обобщенные разработки по краеведению лучших учителей-краеведов, из опыта работы. Например - брошюра преподавателя КазПИ А.П.Мананникова «Краеведение и география в школе» - 1941 год.

Организационные и агитационные мероприятия по совершенствованию управления плановым и самостоятельным туризмом способствовали его развитию. Но, несмотря на активизацию школьного туризма, решение социально значимых задач было недостаточным.

В годы Великой Отечественной войны туристско-экскурсионная деятельность школьников была направлена на помощь фронту и тылу. В 1942 г. в Подмосковье и в Ярославской области были созданы детские учреждения нового типа - школьные палаточные лагеря. В Москве к лету 1946 г. их организовали 84 школы. Основной целью деятельности школьных палаточных лагерей стал сбор полезных дикорастущих растений, в первую очередь лекарственных трав, для нужд фронта. Помимо этого, организовывались походы по местам боев: школьники собирали материалы о сражениях, записывали биографические данные героев Великой Отечественной войны. Ребята работали на колхозных и совхозных полях, помогали семьям фронтовиков, инвалидам войны. Так воплощалась идея общественно полезной деятельности в детском туризме.

Список использованной литературы:

1. «Исторические аспекты туристско-краеведческого развития детско-юношеского туризма» - <http://www.modernstudy.ru/pdds-3126-1.html>
2. «Развитие детско-юношеского туризма в 18 веке» - <http://www.intstudy.ru/stydypages-584-1.html>
3. Остапец А.А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся
4. Школьный туризм и краеведие Республики Казахстан. Т.Жиздыбаев, Алматы, 2001г.
5. Детско-юношеский туризм. Учебно-методическое пособие -2-е издание. Константинов Ю.С., 2008 г.

(Продолжение в следующем номере)

БАЛАНДИНА Екатерина
член сборной команды
юных геологов «Сармат»
район Байтерек, ЗКО

Геологи - рабочая профессия

ЯКИМЕНКО
Галина Алексеевна
почетный геолог РК,
научный руководитель
сборной команды юных геологов «Сармат»
г. Уральск, ЗКО

Аннотация. В статье представлены экспедиции и результаты работ сборной юных геологов «Сармат» по геологическому изучению северо-восточной части территории области, а также поставленные задачи на 2025 год по продолжению исследований в этом направлении.

Аңдатпа. Мақалада «Сармат» жас геологтар құрамасының Батыс Қазақстан облысының солтүстік-шығыс бөлігін геологиялық зерттеу бойынша экспедициялары мен жұмыстарының нәтижелері, сондай-ақ осы бағыттағы зерттеулерді жалғастыру бойынша 2025 жылға қойылған міндеттер ұсынылған.

Ключевые слова: Президент, Аккум, Сорколь, Челкар, золото, Сармат, Олимпиада, отложения, юный геолог.

Постановлением Правительства Республики Казахстан утверждена «Концепция развития геологической отрасли Республики Казахстан на 2023 - 2027 годы» [2]. Главным является кадровое обеспечение геологической отрасли. В связи с дефицитом геологических кадров, возникла необходимость в раннем профессиональном ориентировании школьников. Недаром наш Президент объявил в Казахстане 2025 год «Годом рабочих профессий» [1]!

Цель работы – привлечение старшеклассников к изучению геологии Западно-Казахстанской области и практическому участию в решении конкретных задач при геологическом изучении региона. Это первые шаги к подготовке будущих специалистов-геологов.

Задача работы: оценка возможности выявления месторождений новых полезных ископаемых в отложениях древних морей и их береговых линий в северо-восточной части Западно-Казахстанской области (далее - ЗКО).

Выполняя задание Президента, юные геологи

Приуралья на базе ГККП «Областной центр детско-юношеского туризма и экологии» в 2023-2024 гг. занимались поисками ценных минералов и «новой нефти».

Краеведческие маршруты с отбором образцов проведены командой юных геологов Западно-Казахстанской области «Сармат» (рис. 1) В северо-восточной части купола Челкар в 2023 г. были пройдены маршруты 1, 2, 3 и в 2024 г. – маршрут 4. Изучался химический состав прибрежно-морских бакинских отложений (возраст 500 тыс. лет - 3 образца) и дельтовых акчагыльских россыпей (возраст 3,6 млн. лет - 1 образец). Одновременно в 2024 г. исследовались отложения бакинского возраста палео-дельты Пра-Илека – пески Аккум и грязи Сорколь – всего отобрано 3 образца.

Палео-дельта Пра-Илека (Чингирлауский район ЗКО) находится в 170 км восточнее палео-дельты Пра-Урала (северо-восточная часть купола Челкар).

Юными геологами команды «Сармат» была выполнена первичная полевая обработка ото-

бранного материала - пески и глины высушены, пропущены через сито 2 мм, отобраны навески проб методом квартования.

Подготовленные пробы в количестве 4-х штук (Челкар) и 3-х штук (палео-дельта Пра-Илека) на Первой республиканской олимпиаде юных геологов летом 2024 г. были переданы Спонсору – ТОО «Казахмыс Барлау». Дорогостоящие высокоточные химические анализы выполнены в совместной казахстанско-швейцарской SGS аналитической Лаборатории (г. Балхаш).

Содержания золота определено пробирно-атомно-абсорбционным методом GE_FAA30V5.

Огромное спасибо Спонсору - ТОО «Казахмыс Барлау» и лично генеральному директору Нуржанову Галыму Жумабаевичу!

От всей души поздравляем Галыма Жумабаевича с вручением в честь Дня независимости ордена «Курмет» за многочисленные заслуги перед Республикой Казахстан!

В начале декабря 2024 г. результаты анализов поступили в ГККП «ОЦДЮТиЭ».

Юными геологами команды «Сармат» (Баландина Катя) произведено сравнение соотношений аналитических и кларковых содержаний благородных, редких металлов, рассеянных и редкоземельных элементов – этой «новой нефти» Республики Казахстан.

Наиболее перспективными по содержаниям золота при значительной площади распространения оказались прибрежно-морские отложения и дельтовые россыпи обследованной северо-восточной части Челкарского купола (участок 1).

Установлено, что содержание Au в россыпях северо-востока Челкара превышает кларковые в 11,6-12,8 раз!

В связи с этим в дальнейшем основное внимание решено уделить исследованию дельтовых отложений Пра-Урала акчагыльского возраста и прибрежно-морским россыпям бакинской трансгрессии растущего купола Челкар.

На рис. 2 приведена часть геологической карты купола Челкар, на которой чётко выделяются перспективные отложения акчагыльского возраста – N2 ak и бакинского возраста – Q1 b.

Мы планируем продолжить изучение именно этих отложений, доступных для изучения с поверхности. В выполнении анализов, очень надеемся на дальнейшую поддержку спонсора ТОО «Казахмыс Барлау».

*«Кларки элементов, числа, выражающие средние содержания химических элементов в земной коре, гидросфере, Земли в целом, космических телах и др. ...» (Википедия).

Условные обозначения (только для перспективных отложений):

Q1 b – нижнечетвертичные отложения, глины, галька кремня, кварца, мела, известняков и песчаников – морские отложения бакинской трансгрессии N2 ak – неогеновые отложения, верхний плиоцен, акчагыльский ярус. Глины, пески, алевролиты, известняки, галька песчаников, мела, известняков, мергелей, опок, аргиллитов, кремня и кварца прочие условные обозначения:

-5- изопахита 5 м

- морские четвертичные отложения

Рис 1. Команда юных геологов «Сармат» 2024 год.

Рис 2. Часть геологической карты М-39-ХVI (автор: А.А. Соколова-Кочегарова, 1964) (3)

Россыпи северо-востока купола Челкар Золото - подсчёт прогнозных ресурсов РЗ

Акчагыльские отложения выходят на поверхность в северо-восточной части купола Челкар на площади, примерно, 4,4 км х 3,7 км, в пределах трапеции, ограниченной координатами:

по северу: 500 271 - 500 291

по востоку: 510 501 - 510 541

При этом при дальнейшем обследовании особое внимание следует уделить древним западинам акчагыльской дельты, способным аккумулировать тяжёлые элементы.

Прогнозные ресурсы категории РЗ в дельтовых россыпях акчагыльского возраста рассчитаны по формуле:

$$PЗ = S * m * d * C * K$$

где: S – площадь полезной толщи, м²; = 4400 м х 3700 м = 16 280 000 м²

m – мощность полезной толщи, условно принята 10 м;

d – вес 1 м³ песка глинистого мелкозернистого, принята 1,8 т/ м³ (1 800 000 г/ м³)

C – содержание Au по пробе М-4-3/1 = 0,05 г/т;

K – принимаемый коэффициент вероятности 0,2.

Вес полезной толщи акчагыльских глинистых песков (S * m * d) в пределах выделенной трапеции составляет:

$$16\,280\,000\,м^2 * 10\,м * 1\,800\,000\,г/м^3 = 293\,040\,000\,000\,000\,г = 293\,040\,000\,т$$

$$PЗ = 293\,040\,000\,т * 0,05\,г/т * 0,2 = 2\,930\,400\,г = 2,9\,т$$

В настоящее время разрабатываются месторождения тонкодисперсного золота с бортовым содержанием 0,2 г/т, (или 0,2000 ppm), что со-

ответствует 200 ppb. Содержание Au по пробе М-4-3/1 = 0,05 г/т (или 0,0500 ppm).

Обнаруженные содержания Au в 4 раза меньше современных минимальных бортовых содержания - при современной технологии извлечения Au это экономически нерентабельно.

Площадь распространения в северо-восточной части Челкарского участка прибрежно-морских россыпей бакинско-го возраста на порядок выше. При аналогичном содержании золота (пробы М-1-4/1 и М-1-5/1), ожидаемые ресурсы категории РЗ могут составить порядка 29 т (29*106 г).

Цена 1 г золота по состоянию на 20.12.2024 составляет 44 162,7 тенге.

Помимо повышенного содержания золота, следует обратить внимание и на повышенное в 10,5 раз по сравнению с кларковым содержание Ga.

Повышенное содержание рассеянного элемента галлия обнаружено в глинистых породах бакинско-го возраста в небольшом блюдцеобразном понижении (М-1-5/1).

Арсенид галлия находит широкое применение в качестве материала для изготовления полупроводников. Полупроводниковые светодиоды и лазеры, работающие в ультрафиолетовом и синем диапазоне, изготавливаются из нитрида галлия.

В состав лазерных материалов стратегической группы важности входит оксид галлия.

Химические соединения металла применяются в солнечных батареях, высокотемпературных транзисторах и выпрямителях. Применяют галлий и в качестве теплоносителя для ядерных реакторов.

Галлий не образует самостоятельных месторождений, а извлекается попутно. Единственным поставщиком галлия на мировом рынке является Китай. Цена 1 г галлия равна 75 тысячам тенге, что почти в два раза выше золота.

С целью исключения возможной погрешности при первичной полевой обработке проб, выполненной юными геологами, в декабре 2024 г. в адрес ТОО «Казахмыс Барлау» переданы дубликаты трёх проб по бакинским отложениям (Che-T-1-3/1, Che-T-1-4/1 и Che-T-1-5/1) и две пробы по крайне-западным береговым валам акчагыльского возраста (Che-T-2-4/1 и Che-T-2-5/1).

Наши задачи на 2025 год и следующие годы :

Акчагыльские отложения

По северо-восточной части купола Челкар (участок 1) в 2025 году следует продолжить маршруты к востоку от М-4, ближе к зоне первичной аккумуляции акчагыльских дельтовых отложений

– возможно повышение концентрации золота до промышленных значений.

Координаты центра участка: $50^{\circ} 28' 10''$ с.ш. и $51^{\circ} 52' 26''$.

В западной части поднятия, получив согласие от недропользователя ЧК «SRPM Resources Ltd», надо обследовать пески акчагыльского возраста на участке 2. На этом участке вторичное обогащение золотом и другими полезными элементами дополнительно возможно за счёт размыва гипсовой шляпы, обнажающейся на поверхности в районе полевого стана Таскудук в виде серии карстовых воронок. Близость зоны многочисленных тектонических нарушений также способствует возможному обогащению отложений как благородными, так и редкими металлами, рассеянными и редкоземельными элементами.

Координаты центра участка: $50^{\circ} 26' 47''$ с.ш. и $51^{\circ} 38' 45''$.

Участок 3 также находится на лицензионной территории ЧК «SRPM Resources Ltd» и удалён от участка 2 на 10-12 км к юго-западу. По результатам дешифрирования в программе Google Eatch, выходы имеют «V»-образную форму протяжённостью 8 км при ширине 1-1,5 км.

Координаты центра участка: $50^{\circ} 21' 47''$ с.ш. и $51^{\circ} 33' 52''$.

Участок 4 расположен к 3 км западнее оз. Альжансор и занимает площадь порядка 4 км х 6 км. Участок не входит в лицензионную территорию ЧК «SRPM Resources Ltd». Близость к солёному озеру Альжансор способствует возможному накоплению благородных, редких металлов, рассеянных и редкоземельных элементов, поскольку в районе указанного озера выходит соляной шток кунгурского возраста перми.

Координаты центра участка 4: $50^{\circ} 15' 52''$ с.ш. и $51^{\circ} 37' 43''$.

Бакинские отложения

На участке 1 необходимо обследовать цепочку крупных западин прибрежной части бакинского моря в 2,5-5,5 км восток-юго-восточнее пос. Сарыумир (Аз 100-1200), что позволит более полно изучить бакинские отложения в площадном отношении и, возможно, выявить некоторые закономерности распространения Au и рассеянного элемента Ga.

В пределах лицензионной территории ЧК «SRPM Resources Ltd» бакинские отложения распространены на площади порядка 200 км², причём линия изопакиты 5 м показывает, что мощность перекрывающих бакинских отложений всего 5 м, а ниже залегают акчагыльские отложе-

ния мощностью 100 м.

Не менее перспективными на благородные, редкие металлы, рассеянные и редкоземельные элементы могут оказаться и нижнечетвертичные отложения в районе оз. Альжансор (участок 4).

Как дельтовые отложения Пра-Урала, так и прибрежно-морские отложения бакинского возраста купола Челкар заслуживают самого пристального внимания.

В 2023-24 гг. мы приступили к обследованию бакинских и акчагыльских отложений только северо-восточной части купола Челкар (участок 1).

В 2025 году и в последующие годы, помимо продолжения работ на участке 1, мы хотим исследовать ещё три площади выхода акчагыла:

- на западном склоне купола (участок 2 и участок 3);

- участок 4 в 3-х км западнее оз. Альжансор.

Одновременно планируем ознакомиться с химическим составом широко распространённых на площади порядка 600 км² прибрежно-морских отложений бакинского возраста.

Вот такие мы – «геологи-работяги, копатели, ходоки»!

Геолог - самая рабочая профессия!

Уже три юных геолога получают высшее геологическое образование:

- Лиза Коваленко. 4-й курс Оренбургского государственного университета РФ;

- Оля Сердюк, 2-й курс Московского государственного университета РФ;

- Оля Кривобокова, 1-й курс Казахстанско-Британского университета (г.Алматы).

Аяна Утебаева учится в 11-м классе Каменской средней школы района Байтерек и получила на Казахстанской полевой олимпиаде юных геологов 2024 г. сертификат на обучение в Сатбаев университет (г.Алматы).

Ряды геологов-специалистов пополняются юными геологами!

Список использованных материалов:

Нормативно-правовая база

1. «Об объявлении Года рабочих профессий». Указ Президента Республики Казахстан от 25 декабря 2024 года № 744.

2. «Концепция развития геологической отрасли Республики Казахстан на 2023 - 2027 годы». Постановление правительства РК от 30.12.2022 № 1127.

Опубликованная литература

3. Кожевников И.И., ред. Геологическая карта СССР. Серия Прикаспийская. Лист М-39-XVI. Всесоюзный аэрогеодезический трест. 1964 г.

САРСЕНГАЛИЕВ
Фархат Самиголлович
ПДО ОЦДЮТиЭ,
педагог-мастер,
магистр истории
г.Уральск, ЗКО

Экспериментальная учебная программа туристско-краеведческого кружка «Приуральевед»

Рекомендовано к публикации решением экспертного совета
Центра развития образования управления образования
Западно-Казахстанской области
протокол № 3 от 29.08.2024 г.

***Аңдатпа.** Бағдарлама жас ұрпақты туған өлкенің және қаланың тарихымен, танымал жерлеріміздің өмірімен, өлке туралы аңыздармен, ата-бабамыздың салт-дәстүрі және әдет-ғұрпымен таныстыруға бағытталған. Эксперименттік бағдарлама оқушыларға, қосымша білім беру педагогтеріне, әдіскерлерге арналған.*

***Аннотация.** Программа направлена на ознакомление подрастающего поколения с историей родного края и города, жизнью известных земляков, легендами о крае, традициями и обычаями наших предков. Экспериментальная программа предназначена для учащихся, педагогов дополнительного образования, методистов.*

***Кілт сөздері:** өлкетану және туризм элементтері, бағдарлама, рухани мұралар.*

Программа составлена для школьников среднего возраста (11-14 лет), обучающихся в основной школе. Содержание программы нацелено на формирование всесторонне-развитой творческой личности, реализации содержания дополнительного образования туристско-краеведческой деятельности.

Пояснительная записка

Программа «Приуральевед» по содержательной, тематической направленности является историко-краеведческой; по функциональному предназначению учебно-познавательная; по форме организации — кружковая. Предназначена для школьников среднего возраста (11-14 лет), обучающихся в основной школе. Срок реализации

программы три года. Экспериментальная группа формируется по желанию учащихся (количество 6-8 человек). В соответствии с концепцией учебного плана, принятой в организации образования обучающихся областного центра детского и юношеского туризма и экологии, программа курса рассчитана на 288 часов. Периодичность занятий-3 раза в неделю (2 раза по 3 часа и 1 раз 2 часа).

Актуальность изучения предмета «Приуральевед» обусловлена социально-педагогической потребностью в решении задач духовно-нравственного образования школьников. Указанный предмет ставит цели историко-культурологического и экологическо-нравственного образования в системе полного среднего образования.

В современном мире во всех слоях общества

растет интерес к культурно- историческому и экологическому наследию. Экологическая культура мира на протяжении тысячелетия формировалась под воздействием окружающей среды. Без знания истории своего края, своей культуры невозможно освоение ценностей казахстанской и мировой культуры.

В программе сделан акцент на изучение сакральных мест Западно-Казахстанской области, среди которых городище Жайык, Хан ордасы, мавзолей Дадем ата, мавзолей Гумара Караша и мавзолей Даулеткерей.

Отметим, что со стороны министерства просвещения в школьную программу введен интегрированный учебный курс «Краеведение», который будет дополнять общеобразовательные предметы: «История Казахстана», «Казахская литература», «Казахский язык и литература» для школ с неказахским языком обучения, «География», и «Музыка» в 5-7 классах. Учебную программу курса «Краеведение» разработала Национальная академия образования им. Ибрая Алтынсарина.

По поручению Главы государства в 2024-2025 годах планируется открыть 11 новых центров дополнительного образования, и в целом, до 2027 года планируется запустить 100 центров дополнительного образования.

В настоящее время в разных регионах Казахстана сформированы условия для изучения истории своего края, своей культуры в системе государственного образования. Формы и способы их реализации определяются законодательством РК об образовании и правовыми условиями деятельности государственных и образовательных учреждений: принципами государственной политики в сфере образования и требованиями к содержанию образования (Закон РК «Об образовании»).

В процессе обучения предмету «Приуральевед» ставятся следующие задачи:

- дать школьникам знания об истории своего края, ее сакральных мест, ее культуры и ее связи с историей родной земли;
- дать знания об экологической и нравственной культуре;
- способствовать решению задач нравственного воспитания школьников: формированию качеств патриотизма и гражданственности, ответственному, уважительному отношению к святыням родной земли, к наследию отечественной и миро-

вой культуры, любви к отечественной истории, осознанию себя потомками славного прошлого Западного Казахстана и Приуралья.

Основные понятия предмета

Кружок «Приуральевед» изучает историю своего края, представленную в традициях жизни людей. Объектом изучения Приуральеведения является экономическое и политическое развитие края, история его духовной культуры. На территории Западного Казахстана всегда в добрососедстве проживали люди разных национальностей и вероисповеданий. Культурологическое содержание предмета «Приуральевед» позволяет раскрыть школьникам смысл понятий «духовность», «культура», «культурный человек», «историческая память», «ответственность», «свобода», «творчество», которые рассматриваются в контексте казахстанской культуры и истории.

Тематические образовательные блоки

Базовыми параметрами для определения содержания является специфика предмета «Приуральевед», а также ценностные ориентации школьников с учетом возрастных особенностей.

Преподавание предмета позволяет расширить информационное поле учебного знания и ввести в содержание школьного образования материалы, раскрывающие духовную основу истории родного края. Маршруты краеведения показывают школьникам богатую историю Приуралья.

Изучение истории края и своей культуры на землях Приуралья обеспечивает преемственность культурных традиций, связь поколений, сохраняет историческую память. Историческая память — это сохранение и передача потомкам знаний об истории своего края и его отражения в традициях и правилах жизни народа. Своеобразие и специфика Западно-Казахстанской культуры раскрывается в творчестве многих выдающихся деятелей русской культуры, живших в Приуралье: например, поэтов А.С.Пушкина, М.Ю.Даля, писателя М.Шолохова и многих других. Их жизнь была связана с историей края.

Отметим, что в Западно-Казахстанской области проживают более 86 этносов, и большую роль в сохранении и развитии родного языка, культуры и национальных традиций играет Ассамблея народов Казахстана, в программе изучается этносы ЗКО.

**Учебно-тематический план программы
1 год обучения**

№	Наименование темы	Количество часов		
		Всего	Теория	Практика
1.	Вводное занятие (8 ч.)			
1.1	Комплектование группы. Экскурсия в ЗКОЦДЮТиЭ, знакомство с работой туристско-экологического центра. Цели и задачи кружковой работы.	2	2	
1.2	Индивидуальное собеседование, анкетирование.	2	2	
1.3	Техника безопасности в походе и экспедиции. Правила поведения при поездках группы на транспорте. Меры безопасности при преодолении естественных препятствий.	2	2	
1.4	Требования к физической подготовке. Роль физической подготовки в повышении функциональных возможностей организма.	2	2	
2.	Сакральные объекты Западно-Казахстанской области (28ч.)			
2.1	Городище Жайык.	8	8	
2.2	Западно-Казахстанский областной историко-краеведческий, архитектурно-этнографический музей - заповедник Хан ордасы.	8	0	6
2.3	Мавзолей Даулеткерей	8	2	6
2.4	Мавзолей Таксайской царицы	4	4	
3.	Историческая культура этносов в ЗКО (24 ч.)			
3.1	Азербайджанская культура	8	4	4
3.2	Грузинская культура	8	4	4
3.3	Татарская культура	8	4	4
4.	Страницы истории Западного Казахстана. Архитектура г. Уральска (20 ч.)			
4.1	Древняя история Западного Казахстана	8	6	2
4.2	Ногайская Орда и Западный Казахстан	8	6	2
4.3	Экскурсия в Старый собор.	4	2	2
5.	Туристские навыки и быт – всестороннее развитие личности (64 ч.)			
5.1	Развитие альпинизма, туризма и краеведения в Казахстане. Распределение обязанностей в группе, походе. Техника безопасности.	8	2	6
5.2	Снаряжение личное, групповое. Установка палатки. Место для бивуака.	8		6
5.3	Психодиагностика. Медико-санитарная подготовка. Вязка узлов, виды узлов.	8	2	6
5.4	Виды костров, приготовление пищи. Распорядок дня, дисциплина в походе.	8	2	6
5.5	Движение по пересечённой местности.	8	2	8
5.6	Топография и ориентирование. Топографические и спортивные карты.	8		4
5.7	Условные знаки. Измерение расстояний. Масштаб. Компас. Азимут. Спортивное ориентирование.	8	4	4
5.8	Личная гигиена туриста. Профилактика заболеваний, травматизма. Походная аптечка. Основные приёмы оказания первой доврачебной помощи. Транспортировка пострадавшего.	8	4	4
	Итого	144	70	74

Содержание образовательной программы**1. Вводное занятие (8ч).**

Комплектование группы. Экскурсия в ЗКОЦ-ДЮТиЭ, знакомство с работой туристско-экологического центра, целями и задачами кружковой работы. Цели и задачи работы творческого объединения. Формы и методы деятельности. Планы на учебный год. Знакомство с техникой безопасности. Индивидуальное собеседование, анкетирование.

Техника безопасности в походе и экспедиции. Правила поведения при поездках группы на транспорте. Меры безопасности при преодолении естественных препятствий.

Требования к физической подготовке. Роль физической подготовки в повышении функциональных возможностей организма.

2. Сакральные объекты Западно-Казахстанской области (28ч).

Городище Жайык. Западно-Казахстанский областной историко-краеведческий, архитектурно-этнографический музей-заповедник Хан ордасы. Мавзолей Даулеткерей. Мавзолей Таксайской царицы.

Практика: работа с планом городища, экскурсии в краеведческий музей, краеведческие задания, викторины, соревнования по краеведческому ориентированию.

3. Историческая культура этносов в ЗКО (24 ч.)

Азербайджанская культура. Грузинская культура. Татарская культура. Обряды и праздники.

Особенности менталитета. Письменность и литература. Юмор. Национальные блюда. Семейные обычаи. Музыка. Традиционная одежда.

Деятельность Ассамблеи Народов Казахстана, ее вклад в развитие толерантности и согласия в Республике Казахстан.

4. Страницы истории Западного Казахстана. Архитектура г. Уральска (20 ч.)

Древняя история Западного Казахстана. Сарматы и савроматы. Археологические исследования и памятники о сарматах и савроматах. Государство огузов: политическая история, культура. Кипчаки, территория расселения, политическая история.

Ногайская Орда и Западный Казахстан. Золотая Орда. Образование Ногайской Орды. Взаимоотношение казахов и ногайцев. Политическая устройство. Экономика, торговля, ремесло. Городская культура. Экскурсия в Старый собор.

5. Туристские навыки и быт – всестороннее развитие личности (64 ч.)

История развития туризма, краеведения и альпинизма. Распределение обязанностей в группе, походе. Снаряжение личное, групповое. Техника безопасности в походе, на занятиях, при переходе улицы. Виды костров. Приготовление пищи на костре. Вязка узлов, виды узлов. Распорядок дня, дисциплина в походе. Психодиагностика. Медика - санитарная подготовка. Медицинский осмотр. Установка палатки. Место для бивуака. Закрепление туристско-бытовых навыков в походах выходного дня. Движение по пересеченной местности.

Туризм. История туризма в РК. Детский туризм в РК. Цели и задачи проведения походов, экспедиций, экскурсий. Выбор маршрута. Начальные медицинские знания. Дисциплина и правила поведения в походах и экскурсиях. Практические занятия на турбазе «Евразия».

Топографические и спортивные карты.

Определение топографии, её значение для туриста. Карты, планы, схемы. Простейший план местности (школьного двора, двора своего дома

или своей улицы). Виды карт. Спортивная карта: назначение, отличие от топографической.

Практика: чтение планов, карт, определение точек стояния по линейным ориентирам на местности с использованием карт, составление плана-схемы местности, измерение расстояний (шагами и парами шагов) на школьном дворе, в парке; освоение навыков чтения и движения по схеме, плану, карте.

Условные знаки. Основные топографические и спортивные знаки. Практика: зарисовка знаков, топографические задания, топографическое лото, мини-соревнования. Компас. Азимут. Стороны горизонта и их обозначение на шкале компаса. Устройство компаса. Типы компасов.

Практика: отработка правил работы с компасом и навыков ориентирования на местности во время практических занятий, на прогулках, соревнованиях, в походах. Спортивное ориентирование.

Виды ориентирования и их особенности. Жеребьёвка, номер участника. Карточка участника. Легенда. Оборудование КП. Способы отметки на КП.

Практика: прохождение дистанций совместно с педагогом, выработка умений и навыков предстартовой проверки (правильное заполнение карточки участника, крепление номера, соответствие карты возрастной группе, количества КП на карте и их

номеров в карточке), отработка навыков ориентирования с помощью карты и компаса, участие в соревнованиях по простой дистанции.

Основы гигиены и первая доврачебная помощь. Личная гигиена туриста. Профилактика заболеваний, травматизма.

Определение и значение гигиены, закаливания, профилактики. Соблюдение гигиенических требований личного снаряжения. Зарядка. Утренний и вечерний туалет. Соблюдение гигиенических требований личного снаряжения, укладки рюкзака. Поведение на стоянках и привалах. Организация простейших наблюдений за самочувствием и состоянием здоровья. Предупреждение потёртостей, мозолей, порезов, тепловых и солнечных ударов, ожогов, переохлаждений, обморожений, пищевых отравлений. Профилактика укусов клещей. Походная аптечка. Основной комплект групповой медицинской аптечки для небольшого путешествия. Индивидуальная аптечка. Назначение медикаментов, перевязочных материалов. Лекарственные растения нашей местности.

Практика: игры и задания на запоминание назначений препаратов, растений; отработка навыков определения и применения лекарственных растений на прогулах, в походах.

**(Начало, продолжение
в следующем номере)**

КУРУМБАЕВ
Мереке Жаксылықұлы
АБЖТЖЭО-ның
директоры
Шыңғырлау ауд., БҚО

Қосымша білім беру: маңызы, мақсаты және дамыту жолдары

***Аңдатпа.** Мақалада қосымша білім беру қызметінің маңыздылығы, түрлері, Қазақстанда қосымша білім беру жүйесін дамытуда мемлекеттік және жеке ұйымдардың рөлі тәжірибемен қосылып туралы жазылған.*

***Аннотация.** В статье рассказывается о важности, видах деятельности дополнительного образования, роли государственных и частных организаций в развитии системы дополнительного образования в Казахстане.*

***Кілт сөздері:** қосымша білім беру, академиялық, шығармашылық, спорттық, кәсіби, техникалық қосымша білім.*

Қосымша білім – адамның кәсіби және жеке дамуына қосымша мүмкіндіктер жасайтын білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі. Ол баланың, жасөспірімнің немесе ересек адамның негізгі білім беру бағдарламасынан тыс білім алуын қамтиды. Қосымша білімнің негізгі мақсаты – жеке тұлғаның қабілеттерін ашу, шығармашылық пен рухани дамуын қамтамасыз ету, сондай-ақ өмір бойы білім алу принципін жүзеге асыру.

Қосымша білімнің маңыздылығы қазіргі қоғамның дамуымен тығыз байланысты. Қоғамның ақпараттық және инновациялық дамуы, жаһандану, сондай-ақ еңбек нарығында бәсекеге қабілетті мамандардың қажеттілігі қосымша білім беру жүйесінің маңызын арттырады. Ол әрбір адамға өз қызығушылықтарын жүзеге асыруға, жаңа дағдылар мен білімдер алу арқылы өзін-өзі дамытуға мүмкіндік береді.

Қосымша білімнің маңызды аспектілерінің бірі – шығармашылық қабілеттерді дамыту. Балалар мен жастар арасында ғылыми-зерттеу, өнер, музыка, би, тілдер мен технологиялар бойынша қосымша білім беру оларға шығармашылық әлеуетін іске асыруға, өз қабілеттерін кеңейтуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қосымша білім тұлғаның әлеуметтік және мәдени дамуына әсер етеді, адамдардың әртүрлі саладағы дағдыларын кеңейтеді.

Қосымша білім түрлі бағыттарда жүзеге асырылуы мүмкін. Олардың қатарында:

1. Академиялық қосымша білім – ғылыми-зерттеу жұмыстары, олимпиадалар, білім сайыстары мен түрлі курстар. Бұл бағыт студенттердің теориялық білімдерін тереңдетуге көмектеседі.

2. Шығармашылық қосымша білім – өнер, музыка, би, театр, қолөнер салаларындағы курстар мен үйірмелер. Бұл балалар мен жастарға өздерінің шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

3. Спорттық қосымша білім – дене шынықтыру, спорттық секциялар мен жаттығулар. Спортпен айналысу балалардың денсаулығын нығайтуға, командалық рух пен тәртіпті дамытуға ықпал етеді.

4. Кәсіби қосымша білім – жұмысқа орналасқаннан кейін мамандықты жетілдіру мақсатындағы курстар мен тренингтер. Бұл сала еңбек нарығында бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауға бағытталған.

5. Техникалық және ақпараттық қосымша білім – қазіргі заманғы технологиялар, бағдарламалау, робототехника, цифрлық дағдыларды үйрететін курстар мен клубтар.

Қосымша білімнің мақсаттары:

Қосымша білімнің басты мақсаты – тұлғаның барлық жағынан дамуына ықпал ету. Оның ішінде:

- Жеке тұлғаны дамыту: Оқушылар мен студенттердің шығармашылық, интеллектуалдық және физикалық дамуына жағдай жасау.

- Қоғамдық белсенділік: Оқушыларды әлеуметтік жауапкершілікке, қоғам өміріне қатысуға үйрету.

- Қабілеттерін ашу: Әрбір оқушының немересе ересек адамның өз қызығушылықтары мен бейімділіктерін анықтап, сол бағытта білімін әрі қарай дамыту.

- Техникалық дағдыларды қалыптастыру: Заманауи ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдалану дағдыларын үйрету.

Қазақстанда қосымша білім беру жүйесін дамытуда мемлекеттік және жеке ұйымдардың рөлі зор. Соңғы жылдары мемлекет қосымша білім беру мекемелерін қолдауға және дамытуға ерекше көңіл бөле бастады. Оқу орындарындағы үйірмелер, ғылыми-зерттеу орталықтары, шығармашылық және спорттық секциялар балалардың жан-жақты дамуына үлкен әсер етуде.

Жаһандану мен ақпараттық технологиялардың дамуының арқасында қосымша білім алу мүмкіндіктері де кеңейіп отыр. Интернет платформалары мен онлайн курстар балаларға, жастарға және ересектерге өз білімдерін кез келген уақытта және жерде жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қосымша білімнің маңызы күн санап артып келеді. Ол тұлғаның кәсіби және жеке дамуына үлкен әсер етіп, адамның толыққанды дамуына жағдай жасайды. Қазақстандағы қосымша білім беру жүйесін одан әрі дамыту, инновациялық тәсілдерді енгізу арқылы жастардың қабілеттерін шыңдау, шығармашылық әлеуетін іске асыру үшін барлық жағдайлар жасалуы тиіс.

«ТАРИХҚА САЯХАТІMES»

КВЕСТ ОЙЫНЫ

ОРАЗОВА

Іңкәр Серікқызы

БҚО тарихи-өлкетану

музейінің бөлім меңгерушісі,

Орал қ., БҚО

Жүргізуші: Сәлеметсіздер ме оқушылар! Музейімізге қош келдіңіздер!

Мақсаты: Оқушылардың тарихқа қызығушылығын ояту, өлке тарихына деген сүйіспеншілігін арттыру, ойын арқылы жәдігер туралы тереңірек ақпарат беру.

Біз бүгін музейімізде ерекше саяхат жасаймыз. Әр залда біздің жүру бағытымызды анықтауға көмектесетін түрлі деңгейдегі әр түрлі тапсырмаларды орындайтын боламыз.

Сонымен, балалар алдымызда жолымызды анықтауға арналған залдар көрсетілетін маршруттық карта. Ойын 8 зал бойынша жүргізіледі. Әр залда әр түрлі тапсырмалар орындалады.

Келген оқушылар үш топқа бөлініп, олардың ішінен дұрыс жауап берген оқушыларға түрлі-түсті дөңгелекшелер беріліп отырады. Сол арқылы жеңіске жеткен топ анықталады.

1. Археология залы. «Жасырынған экспонат»

Жүргізуші жәдігер туралы оқып баяндайды, соны оқушы зал ішіндегі экспозициядан табуы керек?

1. Күмістен жасалған ат – әбзелінің бір түрі, бұл күміс табақшалар кәдімгі ат әбзелі – өмілдірік-құйысқанға бекітіліп, көркемдеп тұратын металл жапсырма. Ол дөңгелек пішінді, күмістен жасалған, беті сары алтынмен безендірілген Фалар.

2. «Мәңгілік өмір» эликсирінің құпиясы сақталған ыдыс қалай аталады? Ол тастан жасалған, түбі тегіс емес сондықтан тұрмайды. **Сфероконус**

3. Малдың майы не қанын тамызып, түрлі жоралғылар жасайтын ыдыс қалай аталады? Аяқтары бар, тастан жасалған **Тас құрбандық**

4. **Алтын ханшайым** қай жерден табылды?

Теректі ауданы, Долинное елді-мекенінен.

5. Египеттіктер кие тұтқан, «Күн құдайының көмекшісі» деп есептеген. Оның бейнесінде археологиялық қазба жұмыстары кезінде табылған жәдігер экспозицияға қойылған, жәдігер әшекейдің түсі сары алтыннан жасалған, қоңыз бейнелі. **Бокқоңыз тәрізді әшекейлі сырға -Жук скоробей**

6. Дүниеден өткен адам басына қойылған тас мүсін. Ол қазіргі кезде қойылмайды, адам қайтқанда және онда ер адам болса бетіне қару, әйел адам болса әшекей жасалған. **Балбалтас.**

2. Жайық қалашығы залы.

Қала тарихын білесің бе немесе Суреттер сөйлейді. Қаланың басты көшесіндегі көне ғимараттарды табу. Сандар белгіленген паракшалар яғни қаланың көне ғимараттары көрініс тапқан суреттер жатады онда қаладағы көне ғимараттар бейнесі болады. Сол ғимараттардың қай ғимарат екенін табу, бұрын не орналасты қазір не орналасқан?

Суретте бейнелетін ғимараттар:

1. Қазіргі әкімшілік ғимараты

2. Карев үйі

3. Музей ғимараты

4. Ванюшиндер үйі

5. Пугачев үйі

6. Атамандар үйі

7. Х. Есенжанов кітапханасы

8. Алтын шіркеу

3. **Қазақ хандығы залы**, киіз үйдің ішіндегі дөңгелек үстелге балалар дөңгелене отырып, балалар кезекпен жұмбаққа жауап береді. Киіз үйдің ішінде тұрған дөңгелек үстелде жатқан қағазда жұмбақ жазулы тұрады соны оқып жауабын табады.

Ұқсайтын шеңберге
Қабырғасы жиылып, керіледі.
Жиһазы ол кең бөлме,
Төбесінен жұлдыздар көрінеді.
(Киіз үй)

Жетпіс екі найзаны,
Біріктіріп ұстап тұр,
Ата – бабаның қай жаны,
Ие болса оған – ұшпақ бір.
(Шаңырақ)

Керсең,
Алып тор жолды парактай,
Жайсаң,
Қатарлап сызған жолақтай.
(Кереге)

Қос таяқ,
Бастары дөңгелек.
Тұтасты
Кеседі бөлек – бөлек.
(Қамшы)

Тұмсығын тесіп,
Жүннен бұйда есіп.
Қазыққа байладым.
(Уық)

Ұшы екі айыр ақ таяқ,
Сүйеніп тұр жатпай – ақ.
(адалбақан)

Даланың тайраңын,
Қаз – қатар тұрғызып,
Отыз жерден байладым.
(Ши)

Келсең жолды ашады,
Кетсең жолды жабады.
(Есік)

Сәбиге сәнді үй,
Әжеге ән – күй.
(Бесік)

Төбедегі көзінен
Күн сәулесі түседі.
Бұрышы жоқ төрінен,
Самал еркін түседі.
(Киіз үй)

Шыр көбелек айналар,
Беліне жіп байланар.
(Ұршық)

Бір құлаштай сабы бар,
Бунақтары тағы бар.
Басы ұқсас қайыққа,
Жолықтырар ойыққа,
Қос танабы тартылған,
Ұзына бойы ән тұнған.
(Домбыра)

Оқушылар жұмбақты шешкен соң, киіз үйдің ойыншық макеті беріледі, балалар өздері киіз үйді құрастырып көреді.

4. Жауһар жәдігерлер залы. Сен білесің бе?

Бұл залға өткен соң, оқушылар экспозициядағы күміс әшекейлер туралы 3топтан 3оқушы шығып жауап береді.

- Мойынға тағылатын әшекейлер
- Қолға тағылатын әшекейлер
- Құлаққа тағылатын әшекейлер

Бөліп айту, түсінік беру

5. XX ғасыр залы

Кім тапқыр? Оқушылар әріптер қате жазылған сөздер жазылған парақша беріледі сол сөздерді дұрыс құрастырып, соғысқа қатысты заттардың атауын тауып, экспозициядан көрсету.

Пулемет – мутлепе
Каска – акска
Күрек- еркүк
Котелек-текекол
Карабин - бинарак
Грамофон - нафомрго
Планшет-шлантпе

6. Өнер залы «Саундтрек»

Күй тыңдау арқылы Күйдің атын тауып, кім жазғанын авторын табу.

Балбырауын
Сарыарқа

7. ҚР тәуелсіздік залы

Шар ілініп тұрады соны жарып ішіндегі сұраққа жауап береді.

1. 1991 жыл 16 желтоқсан
ҚР Тәуелсіз мемлекет болып жариялануы
2. 1992 жыл 4 маусым
Рәміздер күні

3. 1993 жыл 15 қараша
Ұлттық валютаның айналымға енгізілуі
4. 1995 жыл 30 тамыз

- ҚР Конституциясы жарияланған күн
5. 1997 жыл 6 мамыр

ҚР астанасы Алматы қаласынан Астана қаласына ауыстырылуы

Барлық залдан дұрыс жауап беріп, белсенділік көрсеткен топ анықталып, «Білгір», «Тапқыр», «Жүйрік» номинациясы беріледі.

Спорттық бағдарлау жарысының элементтері (ашық сабақ)

МУХТАРОВА
Жанайым Абзалқызы
АБЖТжЭО-ның ҚББП-і,
Жәнібек ауд., БҚО

Сынып	Қатысушылар саны 15	Қатыспағаны
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары	Спорттық бағдарлау-дене бұлшық еттерінің қозғалысы ғана емес, ойлау қабілетін де қажет етеді. Спорт адамды күнделікті күйбең тірліктен арылтып, нағыз көңіл – күй сыйлайды.	
Сабақтың мақсаты	Біліктілік: Оқушылардың спорттық бағдарлау жайлы түсініктерін қалыптастыру, білімдерін жетілдіру. Дамытушылық: Спорттық бағыттағы шараларға деген қызығушылықтарын арттыру, спортқа бейімдеу. Тәрбиелік: Салауатты өмір салтын ұстанып өмір сүруге тәрбиелеу.	
Бағалау критерийі	Оқушылар жаттығу кезінде қауіпсіздік шараларын сақтай алады. Командалық жарыстардағы қиындықтарды жеңу қабілетін көрсете алады. Негізгі қимыл – қозғалыс жаттығуларының байланысын анықтайды.	

Сабақтың кезеңі/ уақыты	Мұғалімнің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Басы	Дайындық бөлімі: оқушыларды қатарға тұрғызу. Сәлемдесу. Оқушылардың спорттық киімдеріне назар аудару. Сабақтың тақырыбымен және мақсатымен таныстыру.Бағалау критерийлерін анықтау. Техника қауіпсіздігін ескерту. Бой жазу жаттығуларын орындау. Сергіту сәті: «Атомдар мен молекулалар» әдісі Жүргізуші «атомдар» деген кезде ойыншылар жеке дара жүреді де, «молекулалар, бесеуден» немесе «молекулалар, үшеуден» деген кезде, бес немесе үш адамнан тез арада топтасады. Кім топқа қосыла алмай қалса, айып төлейді: өз өнерін көрсетеді немесе көпшіліктің тілегін орындайды. Тыныс жолдарын қалпына келтіру.	Әдіс арқылы қайталау сұрақ жауап орындайды	Смайлик Қол шапалақ	Тренинг жазылған парақ-шалар

Қауіпсіздік ережесі:

1. Жетекшінің нұсқауы бойынша әрекет ету;
2. Спорттық киімдерінің болуы;
3. Қыз балалар әшекей бұйымдарды қолданбау;
4. Алғашқы медициналық көмек көрсету;
5. Жедел шешім қабылдау;
6. Кез-келген уақытта серігіне көмекке дайын болу;
7. Жұмыс орнында тәртіп сақтау.

Спорттық бағдарлау жарысы – бұл спортшылар картаның көмегімен және компасты пайдалану арқылы жергілікті жерде орналасқан бақылау пунктін өтуді талап ететін спорт түрі. Нәтижесі әдетте, қашықтықты өту уақыты (белгілі бір жағдайларда айып уақытын ескере отырып) немесе жинаған ұпай бойынша есептеледі. Спорттық бағдарлау бойынша сайыстар жас ерекшелігіне немесе қатысушылардың шеберлік деңгейіне байланысты әр түрлі топта өткізіледі.

№	Топтар	
1	МЖ 10-12	МЖ 60-70-75
2	МЖ 14-16	МЖ 50-55
3	МЖ 18-20-21	МЖ 30-35-40-45

Спорттық бағдарлау жарысының құралдары:

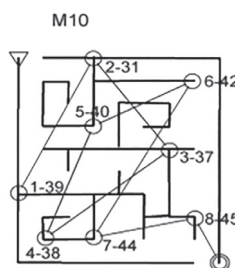
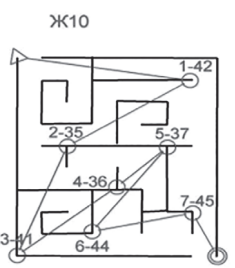
- Карта
- Компас
- Бақылау пункт
- Призма
- Станция
- Чип
- Компостер

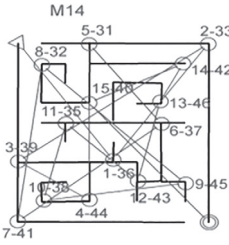
Жарыс дистанциясын құру:

- Электронды чип арқылы.
- Компостер арқылы.
- Түрлі-түсті қарындаштар арқылы.

	Дистанция белгілері: - Мәре орны - Сөре орны - Сайыс алаңының орталығы - Жолды таңбалау - Бақылау пункттері - Жүруге тыйым салынған жолдар			
	Дискриптор: оқушы - Спорттық құралдарды тиімді және қауіпсіз пайдаланады; - Қабілеттерін ойында көрсетеді; - Бір-бірінің жұмыстарына әділ баға береді; - Картамен жұмыс жасайды. Тапсырманы сұрақ арқылы қорытындылау немесе пікір алмасу: - Тапсырма орындауда спорттық бағдарлау құралдарының тигізер пайдасы неде? - Спорттық бағдарлауға қажетті құрал-жабдықтар? Спорттық бағдарлау жарысының жіктелуі: Жарысты өткізу уақыты бойынша : • Күндізгі. Күн шыққан соң 1 сағаттан кейін басталады (Тәуліктің жарық мезгілі); • Түнгі. Күн батқан соң 1 сағаттан кейін басталады (Тәуліктің қараңғы мезгілі); • Тәуліктік (Мысалы «Рогайн»). Спортшылардың ұжымдасуы бойынша: • Жекелей (Әр спортшының өзінің жеке старт уақыты болады); • Эстафета (Команда мүшелері өз кезеңдерін кезектесіп өтеді); • Командалық (қатысушылар уақыттары командаға есептеледі). Қорытынды есеп бойынша: • Жекелей (Әр қатысушының жеке уақыт көрсеткіші болады); • Жеке – командалық (әр қатысушының жеке уақыт көрсеткіші болады және осы көрсеткіш команда үлесіне де жазылады); • Командалық (Қатысушы уақыт көрсеткіштері тек командаға жазылады). Спорттық бағдарлау жарысының түрлері:	Оқушылар тұрып қалмай, дұрыс жасауды көрсетеді. Жаттығуларды қауіпсіздік ережесін сақтап, достарының көмегімен ережелерді көрсетеді. Жаттығулардың дұрыс орындалуын қадағалау. 	Смайликтер арқылы ҚБ өзін-өзі бағалау ҚБ «Бағдаршам»	Конустар;

	Жүгіру бойынша бағдарлау - көптеген қашықтықтарда өткізіледі: белгіленген бағыт бойынша, таңдау бойынша, Әлем чемпионаттары ұйымдастырылады. 		
	Шаңғымен бағдарлау сайысы- тұрақты қар жамылғысы болған жағдайда өткізіледі. Сайыс шаңғы және шаңғыда жүрудегі жылдамдық қатынасы көрсетілген арнайы дайындалған карта негізінде өткізіледі. Бұл спорт түрі бойынша Әлем чемпионаттары болып тұрады.		
	Велосипедпен бағдарлау – белгіленген бағыт бойынша өткізіледі. Спорттық карта велосипедте жүріп өту жылдамдығы қатынасындағы жол түрлерін көрсетеді.		
	Дискриптор: оқушы - Ойланып, ойларын бөлісіп жұмыс жасайды; - Спорттық құралдарды қауіпсіз қолданады; - Бір-біріне көмектеседі; - Физикалық қабілеттерін өз шамаларымен көрсетеді; - Бағалауда әділдіктерін көрсетеді; Тапсырманы сұрақ арқылы қорытындылау немесе пікір алмасу; - Тапсырма орындауда спорттық бағдарлау құралдарының тигізер пайдасы неде? - Спорттық бағдарлау жарысына қатысу үшін сізге не қажет?	 	
	Соқпақ бойынша бағдарлау – қатысушылар қашықтықты белгіленген кезекте, яғни әрқайсысында көзге көрінетін шектеуде бірнеше призма орналасқан пунктерден өтуі тиіс. Қатысушылар картадағы және берілген аңызға төңіректегі призмдердің қайсысы сәйкес келетіндігін анықтап әрі белгілеу қажет. Спорттық лабиринт Жүгіру бойынша бағдарлау- көптеген қашықтықтарда өткізіледі. Соның бірі спорттық лабиринт қашықтығы. «Спорттық лабиринт» кіші және орта жастағы балалармен сабақтар мен жарыстар өткізуге арналған спорттық бағдарлаудың бір түрі. Жарыс белгілі бір бағытта өткізіледі, онда спортшылар	 	

	жасанды кедергілер арасында шағын аумақта жарысады. Тапсырмалардың күрделілігін қарапайымнан күрделіге дейін, бақылау пункттерінің саны мен өту тәртібімен реттеуге болады. Спорттық лабиринттің қарапайымдылығы мен әмбебаптығы оны ұйымдастыру үшін әр спортзалда бар жабдықты қажет етеді (спорттық орындық, орындық және үстел). Картаға сәйкес кедергілерді орналастыру қарапайым және көп уақытты қажет етпейді.			
Сабақтың соңы	Сұрақ арқылы ойын қорытындысын талқылау: Ойын кезінде өздеріңіздің қабілеттеріңіз мүмкіндіктеріңізді көрсете алдыңыз ба? Ойын соңында бір-біріне баға береді. Сабақты қорытындылау. Спорттық бағдарлау спорты – спорттың бір түрі. Қатысушылар құбылнама мен спорттық картаның көмегімен картада белгіленген барлық бағдарлау пункттерінен өту керек. Спорттық бағдарлау теория жүзінен көрі қолыңа карта ұстап жүгірген сезім бөлек болады. Айта берсең қызықты сәттері мен ерекшеліктері өте көп.	Бүгінгі сабақтан түйген ойлары мен тұжырымдарына байланысты кері байланыс жасайды.	Рефлексия парағы	

ТЛЕККАБЫЛОВА
Римма Сабиргалиевна
АБЖТО-ның ҚББП-і
Ақжайық ауд., БҚО

Қышқылдық жауын-шашын мәселесі

Тақырыбы	Антропогендік іс-әрекеттер және табиғат
Күні	26.11.2024
Секция немесе үйірме атауы, топ	«Жас эколог» (7-8 класс 15 оқушы)
Сабақтың мақсаты	- Қышқылдық жауын-шашын түрлері мен пайда болуы туралы түсіндіру; - Қышқылдық жауын-шашынның негізгі элементтерін талдау; - Қышқылдық жауын-шашынның өзгеруінің қоршаған ортаға әсерін бағалау;

Сабақтың барысы:				
Сабақ кез/уақ	Педагогтің әрекеті	Оқушылардың іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақ басы 10 минут	Ұйымдастыру кезеңі: Психологиялық ахуал қалыптастыру. «Жүректен жүрекке» тренингі арқылы оқушылар шеңбер бойымен бір біріне тілектер білдіреді. Топқа бөлу «Flippity» әдісі бойынша бөлу	Мұғаліммен амандасады. Бір-біріне бүгінгі сабаққа сәттілік тілеп, тілек айтады. Оқушылар топқа бөлінеді	«Баскетбол» әдісі арқылы бағалау. Бағалауды түсіндіру 	Интер-белсенді тақта Ноутбук Жүрек суреті
Жаңа сабаққа кіріспе:	Ұжымдық жұмыс-«Миға шабуыл» әдісі. Топтарға тапсырма беру. «Топтастыру» стратегиясы «Қышқылдық жауын-шашын»	Оқушылар топпен орындап, білгендері бойынша өз ойларымен бөліседі	 	

Сабақ ортасы 25 минут	Топтық жұмыс: ТАПСЫРМА «Фишбоун» әдісі» арқылы постер қорғайды. 1 топқа Қышқылдық жауын-шашын деген не? 2 топқа Қышқыл жаңбыр себептері мен салдары 3 топқа Қышқыл жаңбырдың зияны	Оқушылар топта постерді бір-бірімен ақылдасып, талдап, жазады Топтың жұмысын көрсетеді.		Плакат, маркер, Үлестірмелі материалдар
Сабақтың соңы (5 минут) Рефлексия	Бекіту: «Ыстық орындық» 1. Сабақтан үйренген 3 мәлімет. 2. Сабақта ұнаған 2 мәлімет 3. Сабақ бойынша 1 сұрақ	Бүгінгі сабақтан өздінің басты түйген ойлары мен тұжырымдарына қорытынды жасайды. Сабақ туралы өз ойларымен бөліседі.	Сабақ барысында оқушылар 10 балл бойынша өздерін бағалап отырады. Сабақ соңында есептеп шығару	Рефлексия парағы

НЕНАШЕВ
Анатолий Владимирович
учитель физической культуры КГУ
Трекинская ОШ №1
район Байтерек, ЗКО

ПОДВИЖНЫЕ ИГРЫ В ШКОЛЕ (1-4 класс)

ПАНФИЛОВ
Петр Николаевич
учитель физической культуры
педагог-исследователь ГЭН
г.Уральск, ЗКО

Аннотация. Методические рекомендации по проведению подвижных игр на уроках физической культуры включает в себя основные подвижные игры, направленные на развитие различных физических качеств учащихся (сила, ловкость, быстрота, координация движений и др.), нравственных качеств (чувство коллективизма, поддержку и сопереживание неудач товарищей по команде). Адресовано для использования теоретического материала и практического применения учителям физической культуры на уроках с учениками младшего школьного возраста.

Аңдатпа. Дене шынықтыру сабақтарында ашық ойындарды өткізу бойынша әдістемелік ұсынымдар оқушылардың әртүрлі физикалық қасиеттерін (күш, ептілік, жылдамдық, қимылдарды үйлестіру және т.б.), адамгершілік қасиеттерін (ұжымшылдық сезімі, командаластардың сәтсіздіктерін қолдау және жанашырлық) дамытуға бағытталған негізгі ашық ойындарды қамтиды. Бастауыш сынып оқушыларымен сабақта дене шынықтыру мұғалімдеріне теориялық материалды қолдануға және практикалық қолдануға арналған.

Ключевые слова: игра «Кошки-мышки», «Собираем чай», «Перетягивание каната», «Третий лишний», «Снежки», «Ловля шара», «Зайцы и волк», «Собери цветы», «Футбол», «Эстафеты», «Горячая картошка»

Подвижные игры занимают важное место в системе физического воспитания школьников, особенно в начальной школе. В этот период жизни дети активно развиваются как физически, так и социально. Игры способствуют не только улучшению физической формы, но и формированию важных личностных качеств, таких как командный дух, умение работать в группе, а также навыков общения и сотрудничества.

Физическая культура в школе нацелена на всестороннее развитие учащихся, и подвижные игры – это один из наиболее эффективных способов достижения этой цели. Они помогают развивать такие физические качества, как сила, ловкость, скорость, выносливость и координация движе-

ний. Кроме того, игры способствуют улучшению психоэмоционального состояния детей, повышая их настроение и создавая положительный климат в коллективе.

Важным аспектом подвижных игр является их доступность и разнообразие. Учителя физической культуры могут адаптировать игры в зависимости от уровня физической подготовки учащихся, их интересов и возможностей. Это позволяет каждому ребенку найти свое место в команде и почувствовать себя частью общего дела. Использование подвижных игр на уроках физической культуры в начальной школе позволяет решать следующие задачи:

1. Всестороннее физическое развитие учащихся-

ся: развитие силы, ловкости, быстроты, выносливости и координации движений.

2. Формирование умений и навыков в различных видах двигательной активности.

3. Воспитание морально-волевых качеств: целеустремленности, инициативности, коллективизма, ответственности.

4. Создание положительного эмоционального фона и повышение мотивации к занятиям физической культурой.

Данные методические рекомендации предлагают разнообразные подвижные игры для учащихся с 1 по 4 классы, а также организацию их проведения. Игры сгруппированы по категориям, что позволит учителям легко выбрать подходящие варианты для своих уроков. В методичке также представлены выводы о значении подвижных игр в физическом воспитании и список литературы для дальнейшего изучения темы.

Игра «Собираем чай» 1-2 классы

Развиваемые навыки: Игра развивает чувство сплоченности, тренирует выносливость и силу, а также повышает двигательную активность. В процессе игры у детей развиваются ловкость, гибкость и скорость реакции.

Игра «Собираем чай» пришла к нам с острова Шри-Ланка. Она развивает в детях чувство сплоченности, тренирует выносливость и силу, а также повышает двигательную активность.

Количество участников: от 10 человек.

Описание игры: Для проведения игры необходимо выбрать водящего – «ветра» и разделить на две равные команды. Команды будут называться «чайными кустами» и «сборщиками чая». Участники команды «чайных кустов» рассаживаются на землю так, чтобы расстояние между ними было не менее 1 метра.

Игра начинается, когда игроки команды «сборщиков чая» начинают бегать между «чайными кустами», как будто срывая лепестки. В это время «ветер» должен помешать «сборщикам» и постараться поймать их – осалить. Однако у «сборщиков» есть привилегия: «ветер» не может осалить игрока, если он удерживает «чайные листочки», то есть держит игрока команды «чайных кустов» за руки. Запятнанный «сборщик чая» становится новым «ветром».

Игра «Кошки-мышки» 1-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Кошки-мышки» развивает скорость, ловкость и реакцию. Она также способствует формированию командного духа и умению работать в группе.

Количество участников: от 10 человек.

Описание игры: Выбирается один игрок, который будет «кошкой», остальные становятся «мышками». Игроки располагаются на площадке, обозначенной границами.

Когда игра начинается, «мышки» начинают бегать по площадке, стараясь избежать поимки «кошкой». Задача «кошки» – поймать как можно больше «мышек». «Мышки» могут спастись в «безопасной зоне», где «кошки» не могут ловить их. Если «мышка» поймана, она становится новой «кошкой», и игра продолжается.

Игра «Третий лишний» 3-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Третий лишний» развивает внимание, реакцию и командный дух. Дети учатся сосредотачиваться на игре, следить за движениями мяча и предугадывать действия других игроков, что способствует улучшению концентрации. Быстрая реакция на попытки перехвата мяча помогает им принимать решения мгновенно.

Работа в парах укрепляет навыки сотрудничества и общения, а также учит поддерживать друг друга, что развивает командные отношения и доверие. Дети также разрабатывают стратегии передачи мяча, что развивает их аналитические способности и умение принимать обоснованные решения.

Кроме того, игра включает в себя физическую активность, такую как бег и ловкость, что способствует общему физическому развитию, улучшает здоровье и выносливость.

Количество участников: от 6 человек.

Описание игры: Два игрока стоят лицом друг к другу и передают мяч. Третий игрок пытается перехватить мяч. Если ему это удастся, он становится одним из передающих. Игра продолжается, пока игроки не устанут или не захотят поменять игру.

Игра «Перетягивание каната» 3-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Перетягивание каната» развивает силу и командный дух. В процессе игры дети учатся работать вместе для достижения общей цели. Эта классическая

командная игра способствует укреплению физической силы, а также формирует навыки сотрудничества и взаимодействия в команде. Дети понимают важность стратегии и поддержки друг друга, что помогает развивать уверенность и сплоченность в группе.

Количество участников: от 8 человек.

Описание игры: Две команды тянут канат в разные стороны. На середине каната устанавливается метка. Команда, которая перетянет канат за обозначенную линию, выигрывает. Игра может продолжаться до нескольких раундов.

Игра «Снежки» 1-2 классы

Развиваемые навыки: Игра «Снежки» развивает меткость и командный дух. Дети учатся работать в команде, что способствует формированию навыков сотрудничества и коммуникации. Кроме того, игра способствует физической активности, улучшая координацию и ловкость участников.

Количество участников: от 8 человек.

Описание игры: Игроки делятся на две команды и бросают «снежки» (мягкие мячики) друг в друга. Цель – попасть в игроков противника, не попадая в своих. Побеждает команда, которая поймает больше всего «снежков».

Игра «Ловля шара» 3-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Ловля шара» развивает координацию и реакцию. Дети учатся точно рассчитывать время и место, чтобы поймать мяч, что улучшает их физические навыки и рефлекс. Кроме того, игра способствует физической активности, что полезно для общего здоровья. Она также учит детей работать в команде, развивая навыки сотрудничества и общения.

Количество участников: от 6 человек.

Описание игры: Для начала выберите просторное место, где участники смогут свободно двигаться, и подготовьте один или несколько мягких мячей. Один игрок (бросающий) становится в центре круга, а остальные располагаются вокруг. Бросающий подбрасывает мяч вверх и кричит «Ловите!», после чего остальные игроки должны попытаться поймать мяч. Если мяч пойман, игрок, который его поймал, становится бросающим в следующем раунде. Если мяч не пойман, игра продолжается, и бросающий может попробовать бросить мяч снова.

Игра может быть усложнена добавлением дополнительных мячей, увеличением расстояния между игроками или введением ограничений, например, ловить мяч только одной рукой. Игра продолжается до тех пор, пока участники не устанут или не захотят закончить, можно также установить временные рамки для каждой сессии.

Преимущества игры: «Ловля шара» способствует улучшению физической формы детей, помогает развивать социальные навыки, а также приносит радость и удовольствие. Важно следить за безопасностью, выбирая подходящее место и используя мягкие мячики, чтобы избежать травм.

Игра «Зайцы и волк» 1-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Зайцы и волк» развивает скорость и тактическое мышление. Дети учатся быстро принимать решения, анализировать ситуацию и работать в команде, чтобы избежать поимки.

Количество участников: Игра подходит для группы от 6 человек.

Описание игры: В этой игре один игрок становится волком, а остальные – зайцами. Зайцы должны убежать от волка, который пытается их поймать. Игра проходит на открытой площадке, где есть достаточно места для движения. Зайцы могут использовать различные тактики, чтобы избежать поимки, например, бегать в разные стороны или прятаться за препятствиями. Когда волк ловит зайца, они могут поменяться ролями, и пойманный заяц становится волком. Игра продолжается до тех пор, пока участники не решат закончить или не устанут.

Эта игра не только развлекает детей, но и способствует развитию их физических и социальных навыков, а также укрепляет командный дух.

Игра «Собери цветы» 3-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Собери цветы» развивает ловкость и скорость, что помогает детям быстро двигаться и маневрировать. Она также способствует командной работе, так как участники могут объединяться в группы, улучшая свои навыки общения и сотрудничества. Кроме того, игра побуждает детей к физической активности, что важно для их здоровья и развития.

Количество участников: Игра подходит для группы от 8 человек, но может быть адаптиро-

вана для большего числа участников. В случае большого количества игроков можно разделить их на команды.

Описание игры: На площадке расставляются «цветы» – небольшие предметы, такие как бумажные цветы, игрушки или другие безопасные объекты. Их можно разместить в разных местах, создавая интересные маршруты для сбора. Участникам дается задание собрать как можно больше цветов за определенное время, например, 5-10 минут. Игроки могут бегать, прыгать и использовать любые безопасные способы для сбора цветов. Если игра проходит в командах, участники могут делиться стратегиями и помогать друг другу.

По истечении времени все игроки останавливаются и подсчитывают собранные цветы. Побеждает тот, кто собрал больше всего цветов. В командной игре можно подсчитать общее количество цветов, собранных каждой командой.

Игра может быть усложнена введением дополнительных правил, например, «редких» цветов, которые дают больше очков, или «ловушек», которые игроки должны избегать. Тематика игры также может быть разнообразной, например, в стиле «сказочного леса», где цветы представляют собой волшебные предметы. Для повышения мотивации можно подготовить небольшие призы для победителей или участников.

Игра «Собери цветы» не только развлекает детей, но и способствует их физическому развитию, улучшает координацию и укрепляет командный дух. Она идеально подходит для активного времяпрепровождения на свежем воздухе и помогает детям развивать важные социальные навыки.

Игра «Футбол» 1-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Футбол» – это популярная командная игра, которая развивает командную работу и координацию. Она учит детей работать вместе для достижения общей цели, что способствует укреплению социальных навыков и духа сотрудничества.

Количество участников: Игра подходит для групп от 10 человек, что позволяет сформировать две команды. В зависимости от количества игроков, каждая команда может состоять из 5 и более участников, что делает игру более динамичной и интересной.

Описание игры: В футболе две команды со-

ревнуются, пытаясь забить мяч в ворота противника. Игроки могут использовать любые части тела, кроме рук (за исключением вратаря), чтобы контролировать мяч. Основная цель – забить мяч в ворота соперника, используя тактические приемы и командные стратегии.

Игра делится на два тайма, каждый из которых длится 10-15 минут, в зависимости от возраста участников и уровня их подготовки. Между таймами предусмотрены короткие перерывы.

Побеждает команда, которая забьет больше голов за отведенное время. В случае ничьей можно провести дополнительное время или серию пенальти для определения победителя.

Футбол не только развлекает детей, но и способствует их физическому развитию, улучшает координацию движений и формирует чувство ответственности за команду. Эта игра также учит детей уважать соперников и соблюдать правила, что является важной частью спортивной этики.

Игра «Эстафеты» 1-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Эстафеты» – это увлекательное соревнование, которое развивает командный дух и скорость. Она помогает детям учиться работать в команде и способствует физической активности.

Количество участников: Игра подходит для групп от 10 человек, что позволяет сформировать две или более команд. Каждая команда должна состоять из равного количества участников, чтобы обеспечить честное соревнование.

Описание игры: В ходе игры команды выполняют различные задания по очереди. Примеры заданий включают бег с мячом, прыжки через скакалку, передачу предметов и другие физические активности. Каждое задание требует от участников как физической силы, так и слаженной работы в команде.

Побеждает команда, которая выполнит все задания быстрее других. Это создает атмосферу соперничества и веселья, а также помогает развивать навыки координации и быстроты реакции.

Эстафеты не только укрепляют физическую форму детей, но и способствуют развитию их социальных навыков, таких как коммуникация и сотрудничество. Игроки учатся поддерживать друг друга и работать вместе для достижения общей цели, что делает эту игру отличным выбором для активного времяпрепровождения.

Игра «Прыжки через скакалку» 3-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Прыжки через скакалку» – это веселая и активная игра, которая развивает координацию и выносливость. Она учит детей работать вместе и способствует физической активности.

Количество участников: Игра подходит для групп от 4 человек, что позволяет организовать соревнования между участниками. Каждый игрок по очереди прыгает через скакалку, что делает процесс динамичным и увлекательным.

Описание игры: В ходе игры участники могут выполнять прыжки по очереди, а также проводить соревнования на лучшее время или на количество прыжков. Это создает дух соперничества и мотивацию для улучшения своих результатов.

Прыжки через скакалку не только укрепляют физическую форму детей, но и развивают их координацию движений и чувство ритма. Игра также способствует улучшению командного взаимодействия и коммуникации между участниками, что делает её отличным выбором для активного времяпрепровождения.

Игра «Стулья» 1-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Стулья» – это динамичное и увлекательное соревнование, которое развивает реакцию и скорость. Она помогает детям учиться работать в команде и способствует физической активности.

Количество участников: Игра подходит для групп от 6 человек.

Описание игры: Участники бегают вокруг стульев, пока играет музыка. Когда музыка останавливается, все должны занять стул. Каждую игру убирается один стул, и игрок, не успевший занять место, выбывает. Игра продолжается до тех пор, пока не останется один игрок, который и становится победителем.

Эта игра не только развлекает детей, но и способствует улучшению их реакции и скорости. Она также развивает навыки командной работы и взаимодействия, что делает её отличным выбором для активных мероприятий и праздников.

Игра «Горячая картошка» 3-4 классы

Развиваемые навыки: Игра «Горячая картошка» – это весёлое и динамичное развлечение, которое помогает развивать внимание, реакцию и командные навыки у детей.

Количество участников: Эта игра подходит для групп от 6 человек, что делает её идеальной для вечеринок, школьных мероприятий или просто активного времяпрепровождения с друзьями.

Описание игры: Для начала вам понадобится мяч или любой другой предмет, который легко передавать. Убедитесь, что у вас есть музыка, которую можно включать и выключать по желанию. Все игроки встают в круг, чтобы каждый мог легко передать мяч. Игроки начинают передавать мяч друг другу, пока играет музыка. Важно, чтобы все были внимательны и быстро реагировали на передачу мяча. Когда музыка останавливается, игрок, у которого в этот момент находится мяч, выбывает из игры. Этот момент добавляет элемент неожиданности и напряжения. Игра продолжается, пока не останется только один игрок. Последний оставшийся участник объявляется победителем.

Эта игра развивает внимание и реакцию, так как игроки должны быть внимательны к музыке и передаче мяча. Она также способствует развитию навыков сотрудничества, поскольку игроки должны работать вместе, чтобы передавать мяч и избегать выбывания. Кроме того, игра требует движения, что помогает детям оставаться активными и энергичными. «Горячая картошка» позволяет детям общаться и взаимодействовать друг с другом, что способствует развитию социальных навыков.

Таким образом, «Горячая картошка» – это не только увлекательная игра, но и отличный способ развивать важные навыки у детей. Она идеально подходит для активного времяпрепровождения, а также для создания дружеской атмосферы и весёлых воспоминаний.

Список используемой литературы

1. Кузнецов, А. В. «Физическое воспитание школьников». Москва: Издательство, 2020.
2. Железняк М.Н., Спортивные игры. 2001.
3. Жуков М.Н., Подвижные игры. - М., 2000.- 160 с.
4. Коротков И. М. Подвижные игры в школе. М.: ФиС, 2001
5. Былеева Л. В., Коротков И. М. Подвижные игры. М.: ФиС, 2002.

**(Начало, продолжение
в следующем номере)**

ОББ 11.02.2025 жылдың № 107 бұйрығына
1-қосымша

**Орал өңіріндегі балалар туризмінің 65 жылдығына арналған
VII облыстық «Хрустальды шоқыр» жүлдесі үшін
байқауын өткізу
ЕРЕЖЕСІ**

1. Мақсаттары мен міндеттері

«Хрустальды шоқыр» жүлдесі үшін байқауы туристік-өлкетану және экологиялық қызмет саласында шығармашылықпен жұмыстанатын педагог-ұйымдастырушыларды, ұйымдарды, озат педагогтерді анықтау, балалар туризмі, өлкетану және экологиялық қызметтің дамуына жауапкершілік танытқан іскер мамандарды айқындау және марапаттау мақсатында өткізіледі.

Байқау міндеттері:

- туризмнің белсенді түрімен айналысу арқылы салауатты өмір салтын насихаттау;
- әдістемелік зерттеулер құру, педагогикалық және тәрбие жұмыстарының озық тәжірибелерін жинақтау және тарату.

2. Байқауды өткізу орны мен уақыты

Байқау 2025 жылдың 14 ақпан – 10 қыркүйек аралығында ұйымдастырылады. Байқаудың салтанатты марапаттау рәсімі Орал қаласында 2025 жылдың 26 қыркүйек (25-і келу күні, 27-і кету күні) күні өткізіледі.

3. Байқауға қатысушылар

Байқауға Батыс Қазақстан облысында балалар туризмін, өлкетану және экологиялық қозғалыстарды дамытуға үлес қосып шығармашылықпен жұмыстанып жүрген мектепке дейінгі, жалпы орта, техникалық және кәсіптік білім беру мекемелерінің ұжымдары, педагог қызметкерлер, жоғары және орта оқу орындарының білім беру мекемелерінің оқытушылары, көпшілік ақпарат құралдарының өкілдері, жергілікті, өңірлік ұйымдарының жетекшілері, басшылары мен мамандары, депутаттары, меценаттары қатыса алады. «Хрустальды шоқыр» жүлдесі үшін байқауының өткен жылдардағы иегерлері қатыспайды.

4. Байқау мазмұны

Байқау ұжымдық және жеке номинациялар бойынша өтеді.

I. Ұжымдық - туристік - өлкетану қызметін үздік ұйымдастырғаны үшін:

1. Жалпы орта білім беретін мекемелерде (мек-

теп, лицей, гимназия);

2. Кәсіптік және техникалық білім беру мекемелерінде (жоғары оқу орыны, колледж);

3. Мектепке дейінгі білім мекемелерінде (бөбекжай, балабақша және т.б.);

4. Қосымша білім беру мекемелері (балалар шығармашылығы үйі, техниктер, туристер, экологиялық-биологиялық орталықтары және өз жұмыстарында туризм, өлкетану және экология элементтерін кірістірген басқа да қосымша білім беру ұйымдары).

II. Жеке:

1. Балалар туризмін дамытуда өз үлесін қосқаны үшін (өңірлік ұйымдарының жетекшілері мен мамандары, орталық және жергілікті өкілеттік ұйымдар депутаттары, ауыл, қала, аудан әкімдері);

Негізгі шарттары:

- аудан, қала бойынша балалар туризмі мәселесінің дамуын үйлестіру;
- балалар туризмін дамыту бағытында іс-шаралар;
- қала, ауданның туристік өнімі;
- қала, ауданда туристік мүмкіндіктерді пайдалану.

2. Туристік-өлкетану және экология қызметі саласын дамытудағы меценаттығы үшін (ЖК, ЖШС және басқа да үлкен, кіші, орта бизнес жетекшілері);

Негізгі шарттары:

- меценаттықтың масштабы (білім беру мекемелерінің қамтылуы);
- білім беру мекемемен және меценаттықтың ұзақтылығы және тұрақтылығы;
- материалдық және техникалық базаны нығайтуға қосқан үлесі;
- жеке тәрбиеленушілерге көрсетілген материалдық көмек.

3. Көпшілік-ұйымдастыру шараларын, оқу және тәрбие жұмыстарындағы оқу үдерісін үздік әдістемелік құралмен қамтамасыз еткені үшін (негізгі және жалпы орта білім беру мекемелерінің педагогтері, қосымша білім беру педагогтері, әдіскерлер);

Негізгі шарттары:

- біртұтастығы;
- нәтижелігі;

- дәйектілігі;
- педагогикалық бүтіндігі (авторлық жинақ және қосымшалар үшін).

4. Жазғы далалық лагерьді үздік ұйымдас-тырғаны үшін, стационарлы шатырлы лагерь т.б. (негізгі және жалпы орта мектептерінің, қосымша білім беру мекемелері);

Негізгі шарттары:

- сан көрсеткіші;
- кадрмен қамтылуы;
- әдістемелік қамтылуы;
- материалдық-техникалық базалардың болуы және оны қолдануы;
- санитарлық-эпидемиологиялық, қауіпсіздік техниканың, өрт қауіпсіздігінің талаптарының орындалуы (ҚР Денсаулық сақтау министрінің м.а. 10.08.2022ж. № ҚР ДСМ-78 бұйрығы талап-тарына сай).

5. Үздік туристік жорықтар және экспедици-ялар жасағаны үшін (негізгі және жалпы орта мектептері, қосымша білім беру мекемелерінің педагогтері, әдіскерлері);

Негізгі шарттары:

- жорық есебінің маңыздылығы;
- маршруттың тартымдылығы;
- туристік маршрут кезінде қауіпсіздік ережелерінің сақталуы;
- осы туристік маршрутты басқа топтардың пайдалану мүмкіндігі;
- маршруттың құндылығы;
- материалдың құрылымы.

6. Туристік – өлкетану қызметінде үйірмелер, клубтар, экспедициялық отрядтар және туристік-өлкетану қызметінің басқа түрлерін үздік ұйымдастырғаны үшін (қосымша білім беру педагогтері);

Негізгі шарттары:

- материалдың маңыздылығы, толымдылығы;
- мониторинг жүйелігі және оқу-тәрбие жұмысының диагностикасы;
- тәжірибені тарату және аудан, облыстық, республикалық, көлемінде жариялануы;
- педагогтердің сапа көрсеткіші.

7. Білім беру ұйымдарында үздік мектеп музейін ұйымдастырғаны үшін (музей жетекшілері);

Негізгі шарттары:

- мектеп музейінің мемлекеттік, қоғамдық мекемелерімен, құжаттану мекемесімен қарым - қатынасы;
- экспозицияның құрылымы және эстетикалық жабдықталуы;
- іздеу жұмыстарына қатысуы және материал-дардың болуы;

- есеп жүргізілуі (есеп кітапшасы) және қордың сақталуы;

- соғыс ардагеріне теңестірілген, еңбек және тыл ардагерлерімен, мүгедектермен қамқорлық жұмысын жасау;

- экспозициялық материалдардың оқу-тәрбие және мектептен тыс жұмыстарда қолдануы;

- музейде өткізілген іс-шаралар;
- ақпаратты көпшілік құралдарда насихаттау жұмысы.

8. Туристік-өлкетану және экологиялық қызметті бұқаралық ақпарат құралдарында үздік насихаттағаны үшін БАҚ (журналистер);

Негізгі шарттары:

- таңдалған тақырыбының толық ашылуы;
- ықшамдалып нақты мазмұндалуы;
- материалдың жанрлығы (очерк, мақала, жаңалық, сұхбат және т.б.).

5. Байқаудың өткізілуін ұйымдастыру.

VII облыстық байқау екі кезеңнен тұрады.

1 – аудандық (қалалық) кезеңде ұсынылатын материалдарды іріктеу;

2 – облыстық кезең 2025 жылдың 14 ақпан айында жарияланады, өтініш 2025 жылдың 1-ші қыркүйекке дейін материалдарымен қабылданады. 02 - 10 қыркүйек аралығында материалдар әділқазылар алқасымен қаралады (марапаттау рәсімі 26 қыркүйек 2025 жыл).

Байқау дайындығын және өткізуге бай-ланысты ұйымдастыру жұмыстарын жүзеге асыру үшін ұйымдастыру комитеті құрылады. Ұйымдастыру комитеті қазылар алқасының жұмысын ұйымдастырады. Қорытынды кезеңге қатысу үшін облыстық ұйымдастыру комитетіне төмендегідей құжаттар жіберілуі тиіс.

1. Үміткердің өтініш-сауалнамасы.

2. Қысқаша мінездемесі.

3. Номинацияларға сәйкес байқау материалы.

Байқауға тек соңғы бес жылдың материалдары қаралады (2021 жылдың 1-ші қазанынан – 2025 жылдың 1-ші қыркүйегіне дейін).

Байқау материалдарын жіберу Қазпошта не-месе тікелей жеткізу арқылы жүзеге асырылады. Облыстық «Хрустальды шоқыр» жүлдесінің байқауына қатысуға өтініш және материалдар төмендегі мекен-жайға жіберіледі: БҚО, Орал қ, Исатай батыр көшесі 71/1, Облыстық балалар мен жасөспірімдер туризм және экология орталығы.

6. Байқау материалына қойылатын талап-тар.

Қазылар алқасына ұсынылған байқау мате-

риалы қағаз түрінде ұсынылады. «Хрустальды шоқыр» жүлдесінің байқауына материал альбом түрінде хатталады. (А4 форматта, мұқабасы ламинадталған, TIMES NEW Roman 14 pt шрифтімен теру, интервал біркелкі (10 беттен кем болмау). Байқауға қатысушы (журнал немесе газет беттеріне жарияланған мақаланың көшірмесі, туризм саласындағы, туристік-өлкетану қызметін ұйымдастыру әдістемесі бойынша алған мадақтау құжаттары, ғылыми-әдістемелік жұмыстар, балалар туризмін насихаттаған материалдар және басқа да материалдар). Материалдар кері қайтарылмайды және пікір берілмейді. Бейнематериал 7 минут.

7. Облыстық ұйымдастыру комитеті.

Облыстық байқауды ұйымдастыру және өткізу үшін облыстық ұйымдастыру комитеті құрылады. Облыстық ұйымдастыру комитеті облыстық байқаудың өтетін орнын, түрін, тәртібін, анықтайды, қазылар мүшесінің тізімін және марапаттау салтанатының күнін бекітеді.

Қазылар алқасы құрамы білім, ғылым, әдістемелік оқу орындарының қызметкерлерінен, туризм, экология, өлкетану ардагерлерінен, музей мамандарынан, БАҚ өкілдерінен құралады.

8. Байқауды қорытындылау.

Қазылар алқасы байқау жұмыстарының мазмұнын төмендегідей анықтайды:

1. Жалпы бағалау:

- көпшілік ақпарат құралдарының және қоғамдық пікір;
- жаңашылдығы (инновациялық);
- шеберлігі;
- диплом және сертификаттарының (жетістіктерінің) болуы;
- біртұтастығы және аяқталуы;
- безендіру сапасы.

2. Әрбір номинация бойынша бағалау шарттары бөлек анықталады.

Қазылар алқасының шешімі хаттамамен толтырылады және қайта қарауға жатпайды. Байқау материалдары ұпайлық жүйемен бағаланады. Қазылар алқасы берілген материал бойынша ең көп мөлшерде ұпай жинаған үміткерді анықтап, орын тағайындайды. Қазылар алқасының шешімі талқыланды және өзгертілмейді.

9. Қаржыландыру.

Байқауға қатысушыны (үміткер) байқауға жіберген ұйым қаржыландырады. Байқауды дайындау, өткізу және облыстық кезеңінің нәтижесін

қорытындылауды өткізуші ұйым жүзеге асырады.

10. Байқау жеңімпаздарын марапаттау.

Байқау номинацияларының жеңімпаздары «Хрустальды шоқыр» жүлдесімен және Білім басқармасының грамоталарымен марапатталады.

Координаторлар: оқу-әдістемелік бөлімі, тел.: 87112525942.

Облыстық «Хрустальды шоқыр» жүлдесі үшін байқауына қатысу үшін ӨТІНІШ-САУАЛНАМА

1.Мекеме атауы (толық) _____

2.Мекеменің мекен-жайы, эл. почтасы, телефоны _____

3.Байқау номинациясы _____

Байқауға қатысушы туралы мәлімет:

Номинанттың аты-жөні, тегі (толық) _____

Жұмыс орны, лауазымы _____

Білімі _____

Жұмыс орнының мекен-жайы, телефоны _____

Мемлекеттік және салалық наградалары _____

Қосымша хабарлау қажет деп санайтын ақпарат _____

« _____ » _____ 2025 ж. _____

қолы

«Туристік-өлкетану қызметіндегі білім беру сапасының менеджменті: стратегиядан практикаға»

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзінде (15.03.2024ж.) «Қағидамыз – әділдік, тірегіміз – жауапкершілік, мақсатымыз – өрлеу. Еліміз осы құндылықтарды берік ұстана отырып, даму көкжиегін сөзсіз кеңейте түспек. Ал әрбір адал адам адал еңбегімен адал табысқа жетеді» деп көрсетті. Осыған орай «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын жүзеге асыру аясында білім басқармасының қолдауымен Облыстық балалар мен жасөспірімдер туризм және экология орталығының ұйымдастыруымен 2025 жылдың 20-21 қаңтар аралығында аудандық, қалалық білім беру бөлімінің басшылары, балалар мен жасөспірімдер туризмі және экология орталығы, жас туристер станциясы директорлары және орынбасарларына арналған «Туристік-өлкетану қызметіндегі білім беру сапасының менеджменті: стратегиядан практикаға» атты семинар-кеңес өткізілді. Семинар-кеңесті Батыс Қазақстан облысының білім басқармасының тәрбие жұмысы, инклюзивті, арнаулы білім беру және балалардың құқықтарын қорғау бөлімінің бас маманы Ф.А.Сулейменова алғы сөзбен бастап, Батыс Қазақстан облысында туристік-өлкетану қызметінің 2024 жылғы жағдайы мен 2025 жылға жоспары бойынша ОБЖТЖЭО бөлім меңгерушілері мен директор орынбасарлары сөз алды. Туризм және қауіпсіз маршруттар бөлімінің меңгерушісі К.Неталиева «Туристік-өлкетану қызметі арқылы салауатты өмір салтын қалыптастыру», спорттық бағдарлау бөлімінің меңгерушісі Р.Нурманов «Спорттық бағдарлауда патриоттық тәрбиенің ролі», экологиялық туризм бөлімінің меңгерушісі Н.Байсариева «Қосымша білім беру процесіндегі экологиялық тәрбиенің ролі», республикалық «Соқпақ-Тропинка» ғылыми-әдістемелік журналының бас редакторы Қ.Қайрлиева «Соқпақ-Тропинка» - озық тәжірибелер ордасы», өлкетану және аймақаралық ынтымақтастық бөлімінің меңгерушісі Р.Альмуханова «Өлкетану жұмыстарын ұйымдастырудың заманауи түрлері мен стратегиялары», директордың оқу-әдістемелік жұмысы жөніндегі орынбасары Г.Усағалиева «Әдістемелік жұмыс арқылы қосымша білім беру педагогінің кәсіби шеберлігін арттыру» тақырыптарында баяндама жасады. Аудандық (қалалық) туризм орталығының, жас туристер станциясының директорлары мен орынбасарлары «Туристік-өлкетану қызметіндегі білім беру сапасының менеджменті: стратегиядан практикаға» тақырыбында өз жұмыс тәжірибелерімен бөлісті.

Президентіміз 2025 жылды «Жұмысшы мамандықтар» жылы деп жариялады. Әлемде 40 мыңға жуық әр түрлі мамандықтар бар болса, мамандық дегеніміз не? Мамандық дегеніміз – адамның еңбек қызметінің бір түрі. Мамандық қандай да бір дайындықты, жауапкершілікті талап ететін еңбек қызметінің маңызды бөлігі.

Еңбек етсем, ертеңгі – бақытыма сенемін.

Мақсатыма жеткізер – уақытыма сенемін.

Достық іспен қасты да – жеңеріме сенемін.

Ақыл, сана білім мен – өнеріме сенемін.

Арым – таза, ақ көңіл – адалдыққа сенемін.

Абыройлы ақ ниет – адамдыққа сенемін! - дегендей қандай маман иесі болсақ та, ел болашағын ойлайтын, халқына абыройлы қызмет ететін адам болу керек. Семинар - кеңес PROFESSION әдістемелік-практикалық жұмысымен жалғасын тапты. Мақсаты: педагогтердің жұмысқа деген жағымды көңіл-күйін қалыптастыру, зейінін белсендіру. Әдістемелік-практикалық жұмысымызда семинар қатысушылары «Білікті маман – Ел тірегі» бейнесұрақтар (жекелеген мамандықтар негізінде білім деңгейі, кәсіптік біліктігі бағытында тапсырмалар), спорттық туризм (жүгірумен спорттық бағдарлау, туристік кедергілер жолағы) практикалық тапсырмаларын орындады. Семинар-кеңесте қаралған тағы бір мәселе туристік-өлкетану қызметінің рейтингі. Рейтинг – бұл туристік-өлкетану қызметі бойынша ең үздік командаларды айқындауда берілген критерий бойынша туристік-өлкетану қызметін дамытудың облыс аудандарының өсу динамикасын бақылау мақсатындағы бағалаудың жеке сандық көрсеткіші. Облыс аудандары арасындағы туристік-өлкетану қызметі бойынша қорытындылау рейтингісінің міндеттері даму көрсеткіші динамикасын бағалау, туристік-өлкетану қызметі бойынша ең үздік командаларды іріктеу, облыс аудандары туризм орталығының жұмыс деңгейін белсендіру. Семинар - кеңесте 2024 жылдың қорытынды рейтингі бойынша үздіктер анықталып, Батыс Қазақстан облысы білім басқармасының грамотасымен марапатталды. Батыс Қазақстан облысының туристік-өлкетану қызметі саласында үздіктер:

1 орын – Бәйтерек ауданы;

2 орын – Бөрлі ауданы;

3 орын – Ақжайық ауданы.

Семинар-кеңестің ұсынымдары:

- Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту Министрінің Білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын (30.07.2024 жылғы №194 бұйрығы) басшылыққа алу;

- жас ұрпақты қазақстандық патриотизмге,

азаматтылыққа, салауатты өмір салтын қалыптастыруға тәрбиелеу;

- көпшілік шараларды дамыту және насихаттау, экспедиция санын арттыру (жорықтар, экспедициялар, экскурсиялар);

- өлкетанулық іздестіру-зерттеу және жобалық зерттеу жұмыстарының қоғамдық маңыздылығын және практикалық құндылығын, жаңашылдығын арттыру;

- қосымша білім беру педагогтерінің туристік-өлкетану қызметінің инновациялық жұмыс түрін белсенді енгізу арқылы, педагогикалық шеберлік деңгейін көтеру;

- республикалық, халықаралық деңгейдегі жарыстар мен слеттерге қатысуды белсендіру;

- оқыту семинарларын өткізу үшін республикадан мамандарды шақыру;

- облыстық жарыстарды өткізу сапасын жақсарту, жарыс бағдарламасының жолын күрделендіру;

- туристік бағыттарды дамыту бойынша жұмыс: спорттық туризм, спорттық шыңға өрмелеу, туристік көпсайыс, спорттық разрядтарды иелену;

- туристік шеберлікті арттыру, тәжірибе алмасу;

- материалдық-техникалық базаны нығайту.

Педагогикалық қызметкерлердің шығарма-

шылық даму қажеттілігі дипломдық білімнен кейінгі реформаның стратегиялық міндеттерінен туындайды. Қазір қоғамға әкімшілік нұсқауларды орындаушы емес, заманауи педагогикалық білімі бар және стандартты емес шешімдерге қабілетті жоғары білікті кәсіби педагог қажет. Ең бастысы, мұның бәрі, әрине, дұрыс ұйымдастырылған әдістемелік жұмысқа байланысты (педагог туралы көбірек білу керек, олардың әр жетістігін мақтан тұту керек, оны әр түрлі жағымсыз әсерлерден қорғау керек және т.б.). Конфуций: «Ескісін қадірлейтін жаңа адам мұғалім бола алады», - деді. Қосымша білім беру мекемесіндегі әдістемелік жұмыс педагогтің кәсіби деңгейін арттыруға бағытталуы үшін формалар мазмұнға сәйкес келуі үшін және ғылым мен озық педагогикалық тәжірибенің жетістіктеріне және оқу процесін нақты талдауға негізделген тұтас түрде логикалық түрде жүргізілуі керек деп тұжырымдаймыз. Сондықтан педагогтеріміздің сапасын арттырайық!

Г.З.УСАГАЛИЕВА
директордың оқу-әдістемелік
жұмысы жөніндегі бірінші
санатты орынбасары

«Мектеп музейінің білім беру кеңістігіндегі рөлі»

2024 жылғы 9-11 желтоқсан күндері Батыс Қазақстан облысының әкімдігі білім басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризм және экология облыстық орталығының ұйымдастыруымен мектеп музей жетекшілері және қосымша білім беру педагогтарына арналған семинар өткізілді. Облыс бойынша семинарға музей жетекшелері және өлкетану бағытындағы қосымша білім беру педагогтары, жалпы саны 40 қатысушы қатысты. Семинардың теориялық кезеңінде мектеп музейлерінің жұмысы және өлкетану қызметіндегі өзекті тақырыптар жан-жақты қарастырылды. Соның ішінде «Ауылда тұратын өлкетанушының мүмкіндіктері» тақырыбында журналист, өлкетанушы-Қазыбек Құттымұратұлы сөз алса, «Интернет сайттарды қосымша білім беру педагогтарының өлкетану жұмысында пайдалану: мүмкіндіктер мен қиындықтар» тақырыбында тарих магистрі, өлкетанушы А.Курумбаев, «Музей және мұра: зерттеу, сақтау және насихаттау» және «Тақырыптық көрмелерді құрудың әдіс-тәсілдері» тақырыптарында Батыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану музейінің ғылыми қызметкерлері

музей жұмысының қыр-сырын аша білді.

Үйірме жұмысының ғылыми-ізденісін арттыру мақсатында «Оқушылармен тарихи-археологиялық қазба жұмыстары барысында ғылыми-зерттеу жүргізуге баулу» тақырыбында Батыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану музейінің тарих және археология бөлімінің ғылыми қызметкері Қ.Ташай сөз алса, зерттеу жұмыстарында архивпен жұмысының

маңыздылығы туралы Батыс Қазақстан облысының мемлекеттік архивінің қызметкері Б. Нагимова, ескерткіштерді қорғау туралы заңдылықтармен таныстырып, БҚО тарихи – мәдени мұраларын қорғау жөніндегі мемлекеттік инспекциясының инспекторы Г. Есенғалиева сөз алды.

Сонымен қатар мектеп музейлеріндегі жаңа форматтағы әдістерімен бөлісіп, музей қызметінің бала тәрбиесіндегі ролімен музей жетекшілері

А.Сюндюкова Қаратөбе ауданы Егіндікөл жалпы орта білім беретін мектебінің музей жетекшісі, Орал қаласы №12 ЖОББМ-нің тарих мұғалімі, музей жетекшісі Г.Хамзина таныстырды. Музейдегі тәрбие жұмысының бұқаралық ақпарат құралдарында айшықтауда баспасөз қызметінің маңыздылығы жөнінде «Соқпақ-Тропинка» ғылыми-әдістемелік журналының бас редакторы Қ. Қайрлиева сөз қозғады. Семинардың практикалық кезеңі «Музей қызметінің инновациялық формалары арқылы жасөспірімдерге кәсіби бағдар беру» тақырыбы алаңымен Орал ақпараттық технологиялар колледжінің музей-кешеніне және М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің музейіне экскурсия жүргізілді.

Сондай-ақ, «Музей ашамыз!» іскерлік ойыны, «Музей және балалар» студиясы, «Музей қорындағы жәдігерлердің ғылыми мәні» тақырыптарында шеберлік сыныптарында үлкен ізденіс талап ететін музей қызметкерлерінің ғылыми құжаттарымен жұмыстары және жасөспірімдерге тәрбие берудегі мектеп музейінің ролі көрсетілді.

Семинардың жалғасы өңірдегі мектеп музейлерінің біліммен тәрбие берудегі жұмысын таныстыру мақсатында Бәйтерек аудандық жас туристер станциясының «Туризм және экология» музейінде, өз тәжірибелерімен бөліскен Қ.Аманжолов атындағы жалпы орта білім беретін мектебінің әскери-даңқ, өлкетану музейінің жетекшісі Амангелдіұлы Ерназар, тарих пәні

мұғалімдері А.Дақешева, А.Тынышбаева, Қ.Аталыкова сынды білікті мамандар квест ойындары, шеберлік сыныптарын тартымды өткізіп, үлгі болар музей белсенділерінің жұмысын ұйымдастыра білді.

Семинардың қорытындысы бойынша мектеп музейлерінің өзекті мәселелері баяндалып, ұсынымы қабылданды.

1. Аудандық, қалалық білім беру бөлімдеріне:

1.1. Іс-тәжірибе алмасу мақсатында әдістемелік семинарлар, шеберлік сыныптарын аудандық, қалалық деңгейде өткізуді қолға алу.

1.2. Мектеп музейлерін материалдық-техникалық базасын жаңарту мақсатында қаражат қарастыру.

1.3. Мектеп музей жетекшілеріне аудандық, қалалық деңгейде штаттық кестеде жалақы қарастыру, педагог статусына теңестіру (мысалы: Бөрлі, Қаратөбе аудандарын негізге алу).

1.4. Оқушылардың өлкетанулық зерттеу жұмысын дамыту, өлкетану, музей бағытында үйірме санын арттыру.

1.5. Музейдегі қауіпсіздік шараларын назарға алу.

1.6. Семинарға қатысушы лекторлардың баяндамаларын «Соқпақ-Тропинка» ғылыми-әдістемелік журналына мақала ретінде ұсыну.

2. Аудандық, қалалық балалар мен жасөспірімдер туризмі және экология орталығына (жас туристер станциясы):

2.1. Музей қорларындағы жұмысты және музей экспонаттарын көбейту.

2.2. Мектеп оқушыларын өлкетану іс-шараларына сапалы дайындау және қатысу.

2.3. Ақпараттық технологиялар көмегімен мектеп музейлері жұмысын жандандыру және музейлерде виртуалды экскурсиялар жасау.

2.4. Танымдық-білім беру, кәсіби бағдарлы турларын ұйымдастыру.

Р. С. АЛЬМУХАНОВА
өлкетану бөлімінің меңгерушісі

Республикалық спорттық туризм (тау туризм) жарысының қорытындысы

2025 жылдың 03-07 қаңтары аралығында Алматы қаласында спорттық туризмнен (тау туризмі) республикалық жарыс өтті. Жарысқа республикамыздың 8 өңірінен 19 команда қатысты. Батыс Қазақстан облысының құрама командасы 2 жас ерекшелік бойынша бақтарын сынады.

«Жеке» сынақта жақсы нәтиже көрсеткендер:

Неталиев Карим - 1 орын;
Оразалы Айару - 1 орын;
Кенжемұрат Темірлан - 2 орын;
Ишанов Ерасыл - 2 орын;
Жәңгірханұлы Әмірхан - 3 орын.

«Байлам» қашықтығы бойынша:

Оразалы Айару/Сұлтанғалиев Радмир - 1 орын;
Серік Әлібек/Серік Мансур - 2 орын;
Неталиев Карим/Кенжемұрат Темірлан - 2 орын;
Ишанов Ерасыл/Марат Нұрсауле - 3 орын.

Батыс Қазақстан облысының құрама командасы «Балалар» тобы бойынша жалпы командалық есепте 1 орынға ие болды. Жеңіс құтты болсын!!!

К.Е. НЕТАЛИЕВА
туризм және қауіпсіз маршруттар бөлімінің меңгерушісі

БҚО ТУРИСТІК-ӨЛКЕТАНУЛЫҚ, ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ РЕЙТИНГІ

(ұпайлық жүйе)

■ 2023 жыл ■ 2024 жыл

